

OSINT ھەققىدە

قىسقىچە چۈشەنچە

مۇھىم ئۇقۇملار، ئاساسلىق تېخنىكىلار ۋە قۇراللار

ئۇيغۇر OSINT گورۇپپىسى تەييارلىدى

OSINT ھەققىدە

قىسقىچە چۈشەنچە

مۇھىم ئۇقۇملار، ئاساسلىق تېخنىكىلار ۋە قۇراللار

ئۇيغۇر OSINT گۇرۇپپىسى تەييارلىدى

قەدەرلىك ئوقۇرمەن،

قوللىغۇزىدىكى ئۇشبۇ كىتاب ئۇيغۇرلار جەمئىيىتى ئۈچۈن تۇنجى قېتىم يېزىلغان «ئوچۇق مەنبە ئىستىخباراتى» قوللانمىسى بولۇپ، قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىستىخباراتنىڭ رولى بىر دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ ئۇتۇق قازىنىشى ياكى زاۋاللىققا يۈزلىنىشىدىكى ھالقىلىق كۈچ بولۇپ كەلدى. شۇنىسى مۇقەررەركى، ھازىرقى زاماندىكى ئۇچقاندەك تەرەققى قىلىۋاتقان ئۇچۇر دەۋرىدە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇستەقىللىق مۇجادىلىسىدە ئىستىخباراتنىڭ قۇۋۋىتى ھالقىلىق رول ئوينايدۇ. ئۇنداقتا ئىستىخبارات دېگەن نېمە؟ ئىستىخباراتنىڭ تەبىرى ئوخشىمىغان ساھەلەردە بىرئاز پەرق قىلىش مۇمكىن. ئەمما ئومۇمى تەبىرىنى بىر جۈملىگە يىغىنچاقلاش مۇمكىن. ئىستىخبارات بولسا ئۇچۇر ئىگىلەش، ئۆگىنىش، چۈشىنىش، ئەقىللىشىش ۋە قوللىنىش ئارقىلىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش، قارار چىقىرىش ۋە يېڭى ئەھۋاللارغا ماسلىشىش ئىقتىدارىنى كۆرسىتىدۇ.

ئوچۇق مەنبە ئىستىخباراتى ئاتالغۇسى OSINT يەنى Open Source Intelligence ئاتالغۇسىدىن تەرجىمە قىلىپ ئىلىنغان بولۇپ، ئاممىۋى ياكى ئاۋام خەلققە ئوچۇق بولغان ئۇچۇر مەنبەلىرىدىن پايدىلىنىپ ئىستىخبارات توپلاشنى كۆرسىتىدۇ. OSINT نىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭ بولۇپ ھەربىي، ئىقتىساد، تور ئۇرۇشى، ئىلىم-پەن، ئىجتىمائىي تۇرمۇش.... قاتارلىق ھەر ساھەلەرگە تۇتىشىدۇ. بۇ كىتاب ئۇيغۇر خەلقىگە OSINT توغرىسىدا دەسلەپكى چۈشەنچىنى ھاسىل قىلىشنى ئاساسى مەقسەت قىلىش بىلەن بىرگە، خىتتاي دۆلىتى تەرىپىدىن ئۇيغۇرلارغا قارىتا يۈرگۈزۈلۋاتقان ئۇچۇر ئۇرۇشىغا تاقابىل تۇرۇش ۋە ئۇيغۇرلارنى ئىستىخبارات ۋاسىتىلىرى بىلەن قوراللىاندۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

مەيلى سىز تەتقىقاتچى، ژۇرنالىست ياكى ئاكتىۋىست ۋە ياكى ئاددىي بىر ئۇيغۇر بولۇڭ، بۇ كىتاب سىزگە OSINT ساھەسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئاساسى بىلىم ۋە ئەمىلىي ماھارەت بىلەن تەمىنلەيدۇ. OSINT قوراللىرى ۋە تەدبىرلىرى ئىنتايىن تىز ئۆزگىرىدۇ، گەرچە كىتابتىكى بىر قىسىم مەزمۇنلار سەل ۋاقتى ئۆتكەندەك قىلىنىمۇ، ئەمما قورال ئىشلىتىش تەدبىرى ۋە تەپەككۇر ھازىرقى ۋاقىتقا يەنىلا ماس كېلىدۇ.

بۇ كىتابنى يېزىشقا قاتناشقان ئۇيغۇر OSINT گورۇپپىسىدىكى بارلىق سەپداشلارغا سەمىمىي رەھمەتتىمىنى ۋە ئالىي ئېھتىرامىمنى بىلدۈرىمەن. بۇ قوللانمىنىڭ ئوقۇرمەنلەر ئۈچۈن پايدىلىق بولۇشىنى ۋە تۇپرىقىمىزدىكى زۇلۇمنىڭ بالدۇرراق تۈگىشىگە ياردىمى بولۇپ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

قەيسەر سېيىت، CISSP

تور بىخەتەرلىك مۇتەخەسسسىسى، ئامېرىكا

مۇندەرىجە

9.....	كىرىش سۆز
15	بەزى مۇھىم ئۇقۇملار
16.....	OSINT ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە
16.....	OSINT دېگەن نېمە؟
16.....	OSINT نىڭ قىسقىچە تارىخى
17.....	OSINT نىڭ بىز بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟
18.....	OSINT ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قوراللار
24.....	OSINT قانۇنسىزمۇ؟
26.....	پاكت ئېنىقلاش
26.....	(1) پاكت ئېنىقلاش ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە
29.....	(2) كېيىن پاكت ئېنىقلاش
36.....	(3) ئالدىن پاكت ئېنىقلاش
39.....	(4) داڭلىق پاكت ئېنىقلاش مەنبەلىرى
43....	OSINT ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قوراللار ۋە تېخنىكىلار
44.....	پاكت ئېنىقلاش قۇرالى - InVID
44.....	(1) قىسقا تونۇشتۇرۇش
46.....	(2) ئىقتىدارلىرىنى تونۇشتۇرۇش
55.....	Google خاكېرلىكى
55.....	(1) دەسلەپكى چۈشەنچە

- 56..... (2 ئادەتتىكى ئىزدەش تېخنىكىسى
- 62..... (3 سەۋىيەلىك ئىزدەش تېخنىكىلىرى
- 68..... (4 مەنبەلەر
- 69..... **ئىنتېرنېت خەرىتە مۇلازىمەتلىرى**
- 69... (1 جۇغراپىيىلىك ئورۇن بەلگىلەش (Geolocation) ھەققىدە بەزى مەلۇماتلار
- 71..... (2 جۇغراپىيىلىك ئورۇنغا ئالاقىدار قوراللار
- 76..... (3 سوتسىيالىي مېدىيالاردا GPS ئۇچۇرلىرى ئىزدەش
- 83..... (4 خەرىتە ئارقىلىق ئۇچۇق كامېرالارنى كۆزىتىش
- 85..... **تۈرۈپتەلەرنىڭ تارىختىكى ھالىتىنى كۆرۈش**
- 85..... (1 Wayback Machine
- 89..... (2 تۈرۈپتە ئۇچۇرلىرىنى ساقلايدىغان باشقا تۈرۈپتەلەر
- 90..... (3 پايدىلانغان مەنبەلەر
- 92..... **سوتسىيالىي مېدىيالاردىن ئۇچۇر توپلاش (SOCMINT)**
- 93..... **Facebook**
- 93..... (1 Facebook نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى
- 96..... (2 Facebook ID نى تېپىش
- 98..... (3 Facebook ئۇچۇرلىرىنى يىغىش ئۈچۈن ياسالغان مەخسۇس قۇراللار
- 100..... (4 Facebook تىكى مەزمۇنلارنى Google دىن ئىزدەش
- 100..... (5 Facebook تىكى مەلۇم hashtag دىكى مەزمۇنلارنى كۆرۈش
- 101..... (6 پايدىلانغان مەنبەلەر:
- 102..... **Twitter**
- 102..... (1 Twitter ھەققىدە قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

- 103..... Twitter نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى
- 108..... Twitter دىن تەپسىلىي ئىزدەش
- 110..... Twitter بەزى ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش سۇپىلىرى
- 113..... پايدىلىنىشقا بولىدىغان مەنبەلەر:
- 115..... Instagram دىن ئۇچۇر ئىزدەش
- 117..... YouTube دىن ئۇچۇر ئىزدەش
- 126..... **خىتاينىڭ مەنبەلىرىدىن ئۇچۇر ئىزدەش**
- 127..... (1) بەيدۇ بىلەن قىسقىچە تونۇشتۇرۇش
- 131..... (2) بەيدۇ ئۆزى تەمىنلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارى
- 136..... (3) پايدىلىنىشقا بولىدىغان توربەتلەر:
- 137..... بەيدۇ خەرىتىسى
- 138..... (1) ئىقتىدارلىرى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ چىقىش
- 141..... (2) بىزگە نىسبەتەن ئەمەلىي قوللىنىشى
- 144..... خىتاي توربەتلىرىدىن رەسىم ئىزدەش
- 145..... خىتاي قاناللىرىدىن ۋىديو ئىزدەش
- 148..... ئۈندىدار سالونلىرى 微信公众号 دىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدەش
- 149..... خىتايلارنىڭ خۇسۇسىي توربوشلىقىدىن ماتېرىيال ئىزدەش
- 149..... پات-پات دىققەت قىلىپ تۇرۇشقا تېگىشلىك مەنبەلەر
- 154..... **OSINT ھەققىدە ئاخىرقى سۆز**

كىرىش سۆز

ئوسىنت (OSINT) ، يەنى ئوچۇق مەنبە ئىستىخباراتى ئۇيغۇر ئىلىم ساھەسى ئۈچۈن بىر قەدەر ناتونۇش بولسىمۇ لېكىن كۈنىمىزدە ناھايىتى كەڭ قوللىنىلىۋاتقان، بولۇپمۇ ئىلمىي دوكلاتلارنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىنى ئاشۇرىدىغان ئەمەلىي پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدىغان تېخنىكىدۇر. ئوسىنت (OSINT) نىڭ نېمە ئىكەنلىكى مەزكۇر قوللانمىنىڭ OSINT « ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە» قىسمىدا بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن بۇ يەردە تەپسىلىي توختالمايمىز. شۇنداقىمۇ شۇنى دەپ ئۆتۈپ كېتىش ئوقۇرمەنلەر ئۈچۈن مەسىلىنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇشى مۇمكىن. يەنى ئوسىنت (OSINT) كېرەكلىك ئىزدەش قوراللىرى بىلەن ھەممە كىشى ئېرىشەلەيدىغان ئۇچۇرلارنى يىغىش، بۇ ئۇچۇرلارنى بىر - بىرىگە باغلاپ، بىز ئېلىپ بارماقچى بولغان تەتقىقات رامكىسى ئىچىدە ئانالىز قىلىش ۋە ئاخىرىدا بىر يەكۈننى چىقىرىش جەريانىدۇر. ئەسلىدە توردا ماتېرىيال ئىزدەيدىغان ھەر قانداق بىرى شەخس ئوسىنت (OSINT) نىڭ مەلۇم بىر خىل مەشغۇلاتىنى ئېلىپ بارغان بولىدۇ. لېكىن ئۇنى ئوسىنت (OSINT) قىلدى دېگىلى بولمايدۇ. ئەمما بۇ ئۇچۇرلارنى مەلۇم مەقسەت ئۈچۈن ئىزدەش بۇ مەشغۇلاتىنى ئوسىنت (OSINT) سەۋىيەسىگە كۆتۈرىدۇ. ئوسىنت (OSINT) ئەلۋەتتە توردىن ئۇچۇر ئىزدەشنىلا ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. ئاددىيىسى ۋاتسەپ (WhatsApp) تىكى بىر تال ئۇچۇرنى يىغىش ۋە ئانالىز قىلىشتىن تارتىپ سۈنئىي ھەمراھ خەرىتىلىرىدىن پايدىلىنىش ۋە ماتېماتىكىلىق، فىزىكىلىق قانۇنىيەتلەرنى ئىشلىتىشكەچە ھەممىسى بۇنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. تەپسىلاتىنى قوللانمىنىڭ ھەر قايسى بۆلۈملىرىدىن كۆرەلەيسىز.

ئوسىنت (OSINT) نىڭ مۇھىملىقى شۇ يەردىكى، ئۇ ھەم مەلۇم ئۇچۇرنىڭ ئىشەنچلىك ياكى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىيالايدۇ، ھەم توغرا ئۇچۇرلار بىلەن كۈچلۈك پاكىتنى ئوتتۇرىغا چىقىرالايدۇ. ئىنتېرنېت تورى ۋە مېدىيا ئۈسكۈنىلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە ئىنستاگرام (Instagram) ، تۋىتتېر (Twitter) قاتارلىق كۆپلىگەن سوتسىيالىي مېدىيا ئەپلىرىنىڭ كەڭ كۆلەمدە قوللىنىلىشى

بىلەن، ھازىر ئىنسانلار يېرىم مەۋھۇم دۇنياغا كۆچۈپ بولدى. بۇ مەۋھۇم دۇنيادا ئۇچۇرلار بىر نەچچە سېكۇنت ئىچىدە نۇرغۇنلىغان كىشىلەرگە ئۇلىشىدۇ ۋە نەتىجىدە بۇ خىل ئۇچۇرغا ئىشىنىش ۋە ئىشەنمەسلىكتىن ئىبارەت ئىككى خىل كۆز قاراش مەيدانغا كېلىدۇ. بەزىدە مەلۇم مەقسەت ئۈچۈن ساختا ئۇچۇرلار قەستەن تارقىتىلىدۇ، شۇنداقلا يەنە نۇرغۇنلىغان توغرا ئۇچۇرلارمۇ ھەر خىل مەقسەت بىلەن تارقىتىلىدۇ. بۇ ئۇچۇر توغرا بولسا توغرىلىقنى، خاتا بولسا خاتالىقنى ئىسپاتلاش ئوسىنت (OSINT) ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ ۋە مۇھىم شەخس، ئىدارە ۋە ھۆكۈمەتلەر ئىسپاتلانغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇچۇر ھەققىدە قارار چىقىرىدۇ.

ئەگەر ئوقۇرمەنلەر دىققەت قىلغان بولسا، خىتاي ھۆكۈمىتى ۋىرۇس سەۋەبلىك غۇلجىنى تاقىغاندا نۇرغۇنلىغان ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر يۈز بەردى. كىشىلەر ئاچ قېلىپ ئۆلدى، بىنادىن سەكرىۋالدى ۋە مەجبۇر بىر - بىرىدىن ئايرىپ تاشلاندى. نەتىجىدە قۇرۇقچۇنچۇق تراگېدىيە يۈز بەردى. بۇ تراگېدىيە ھەتتا مۇشۇ قۇرلار يېزىلىۋاتقان ۋاقىتتىمۇ داۋام قىلماقتا. ئۇيغۇرلار بۇ ئۇچۇرلارنى كەڭ كۆلەمدە تارقاتتى شۇنداقلا تراگېدىيەلەر ۋىدىئولاردا، خەتلەردە ۋە ئاۋازلاردا بۇ قەدەر ئېنىق تۇرسىمۇ خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ نېمە ئۈچۈن كارى بولمايدۇ، دېگەن سوئالنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ۋاقىتتا خىتاينىڭ ئۇيغۇر ۋە تىبەت سىياسىتى مۇتەخەسسسى ئادىريان زېننىز بۇ ئۇچۇرلارنى سوتسىيال مېدىيالارغا مۇنداقلا چىقىرىپ قويۇشنىڭ يېتەرلىك بولمايدىغانلىقىنى، ئوسىنت (OSINT) قىلىپ ھەقىقىي راست ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، خەلقئارا جەمئىيەتكە سۇنۇش كېرەكلىكىنى ۋە ئۆزىنىڭمۇ ھەربىر ئۇچۇرنى ئوسىنت (OSINT) تىن پايدىلىنىپ نەچچە كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىپ ئىسپاتلاپ چىقىپ، ئاندىن ئىشلىتىدىغانلىقى ھەققىدە تىۋىتر (Twitt) ئاتتى. دېمەك مەۋھۇم دۇنيا خۇددى رېئال دۇنيائىمىزغا ئوخشاش راست - يالغان ئۇچۇرلار بىلەن تولغان. شۇڭلاشقا ئاددىي خەلق ئىسپاتلانمىغان ئۇچۇرلارغا ئىشىنىش ياكى ئىشەنمەسلىك ھەققىدە تىز ئىنكاس قايتۇرغان بىلەن سىياسەت بەلگىلىگۈچىلەر ۋە تەتقىقاتچىلار بۇنداق ئۇچۇرلارغا ھەمىشە گۇمان بىلەن قارايدۇ، ۋە ئىسپاتلىنىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا ئوسىنت (OSINT) تىن ئۆتمىگەن تورلاردىكى ئۇچۇرلارنىڭ (بۇ ئۇچۇرلار توغرا ياكى خاتا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر) كۆپ قىممىتى بولمايدۇ.

ختاي ھۆكۈمىتى ۋەتىنىمىزدە جازا لاگېرلىرىنى قۇرغان ۋە كەڭ كۆلەمدە تۇتقۇن قىلىشنى باشلىغان 2017- يىللىرىغا قايتساق، ئەمەلىيەتتە ختاي ھۆكۈمىتى بۇ ئىشلارنى باشلاپ ئۇزاق ئۆتمەي بۇ ھەقتە ئۇچۇرلار سىرتقا تارقالدى. ئەمما خەلقئارا جەمئىيەت، بولۇپمۇ سىياسەتچىلەر ۋە ھۆكۈمەتلەرنىڭ بۇ تراگېدىيەگە دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈشى، سۈنئىي ھەمراھ خەرىتىلىرى ئارقىلىق ئەنە شۇ لاگېرلارنىڭ كۆنۈرۈپناتلىرى، سانى، چوڭ - كىچىكلىكى ۋە سىرتقى كۆرۈنۈشلەرى قاتارلىقلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى، بولۇپمۇ ئاۋسترالىيە ئىستراتېگىيە تەتقىقات ئىنستىتۇتى (ASPI) نىڭ يۇقارقى ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ رەسمىي بىر دوكلات چىقىرىشى بىلەن بولدى. مانا بۇ دوكلاتنىڭ پۈتۈن جەريانى ئوسىنت (OSINT) ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلغاندۇر. مەزكۇر ئىنستىتۇتنىڭ «ئۇيغۇرلار سېتىلىدۇ (Uyghurs For Sale)»، «زۇلۇمنىڭ ئارخىتېكتورى» (Architecture of Repression) ۋە باشقا دوكلاتلاردا ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسى كەڭ قوللىنىلغان ۋە بۇ سەۋەبتىن بۇ دوكلاتلارنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ئەمەلىي دىققەت تارتالغان.

بۇنىڭدىن باشقا ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسى جەھەتتە دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك گۇرۇپپالاردىن بىرى بولغان، گوللاندىيەگە جايلاشقان Bellingcat گۇرۇپپىسى بۇ تېخنىكىدىن پايدىلىنىپ دۇنيادىكى ئەڭ مۇھىم «سىرلار» نىمۇ يېشىپ چىقىۋاتىدۇ. مەسىلەن 2014- يىلى سۈرىيە ھۆكۈمىتىنىڭ خەلققە خىمىيەلىك قورال (خلور گازى) ئىشلەتكەنلىكىنى، سوتسىيالىزىمدا تارقىلىپ يۈرگەن رەسىم ۋە ۋىدئونى يىپ ئۇچى قىلىش ئارقىلىق ئىسپاتلاپ چىققان. بۇندىن باشقا يەنە، 2020- يىلى ئۇكرائىنا خەلقئارا ئاۋىئاتسىيە شىركىتىگە تەۋە، تېھراندىن كىيېۋغا قاراپ يولغا چىققان PS752 يولۇچىلار ئايروپىلاننىڭ، ئىران تەرىپىدىن ئېتىپ چۈشۈرۈۋېتىلگەنلىكىمۇ ئوخشاشلا ۋىدئوغا چىقىپ قالغان بىنالار، پارتلاش ئاۋازىنىڭ ئۇزۇنلۇقى قاتارلىق ئامىللارنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق ئىسپاتلانغان. يۇقارقى ئىسپاتلاش جەريانىلارنىڭ ھەممىسىدە ئىشلىتىلگەن مەنبەلەر خەلققە ئوچۇق مەنبەلەر بولۇپ، ھېچبىرى ھېچقانداق ئىستىخبارات ئورگىنىدىن ئېلىنمىغان. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئەسلىدە بىز كۈندە كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان ئۇچۇرلارنىڭ ئىچىدە نۇرغۇنلىغان قىممەتلىك مەزمۇنلار بار. بۇ يەردىكى مەسىلە پەقەت بىزنىڭ ئۇلارنى قانداق ئىشلىتىشنى بىلىشىمىز ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان

تېخنىكىلارنى ئىگىلىشىمىزدە. ئوسىنت (OSINT) مانا بۇ تېخنىكىلارنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ خىل تېخنىكىنى بۇنىڭدەك مۇرەككەپ ۋە چوڭ مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىشتىن تارتىپ ، ئەڭ ئاددىيسى بىر پارچە رەسىم ۋە ئۇچۇرنىڭ راست - يالغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا قەدەر ئىشلىتىشكە بولىدۇ. ئۇچۇر دەۋرىدە ئەلۋەتتە ساختا ئۇچۇرلارغا كۆپ دۇچ كېلىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەت، ئورگان ۋە تەتقىقاتچىلار سوتسىيالىي مېدىيالاردىكى ئۇچۇرلار ئېنىقلانمىغان ئەھۋال ئاستىدا ئۇلارغا ئىشەنمەيدۇ. ئۇچۇرلارنى ئېنىقلاش ئادىتى يېتىلمىگەن شەخس ۋە ئورگانلار خاتا ئۇچۇرلارنىمۇ «توغرا» دەپ قاراپ تارقىتىدۇ، نەتىجىدە ئۆزىنىڭ باشقىلار ئالدىدىكى ئىشەنچلىك دەرىجىسى چۈشۈپ كېتىدۇ. بولۇپمۇ ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش نازۇك ئەھۋالدا تۇرۇۋاتقان خەلققە نىسبەتەن ئۇچۇرنىڭ مەنبەسىنى ئېنىقلاپ ئاندىن پايدىلىنىش تولىمۇ مۇھىم. بۇنىڭ ئۈچۈن مەلۇم سەۋىيەدە ئوسىنت (OSINT) چۈشەنچىسى ۋە تېخنىكىسى بولمىسا بولمايدۇ. قوللىنىدىغان ئۇچۇرلارنىلا ئېنىقلاش بىلەن چەكلىنىپ قالماستىن بەلكى يالغان ئۇچۇرلارنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا مەلۇم شەخسكە چاپلانغان تۆھمەتلەرنىڭ توغرا - خاتا ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاشمۇ بۇ خىل تېخنىكىغا ئېھتىياجلىق.

يىغىپ ئېيتقاندا، نورمال ھاياتىمىزدا ئېرىشكىلى بولىدىغان خەۋەرلەردە، مەيلى ئۇلار باسما ماتېرىياللاردا، سوتسىيالىي مېدىيالاردا، خەۋەر تور بەتلىرىدە ۋە تېلېۋىزۇرلاردا بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە پايدىلىنىش قىممىتى بار نۇرغۇنلىغان ئۇچۇرلارنى تاپقىلى بولىدۇ. شۇنداقلا بۇ ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ۋە ئانالىز قىلىش پۈتۈنلەي قانۇنلۇقتۇر. بۇ ئۇچۇرلار ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسى ۋە ئانالىزى ئارقىلىق پىششىقلاپ ئىشلەنگەندىن كىيىن كۈچلۈك ئىسپات، دوكلات ۋە خەۋەر ھالىتىگە كېلىدۇ. بۇ دەلىلنى ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈنمۇ، ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈنمۇ ئىشلەتكىلى بولىدۇ. دىققەت قىلىدىغان بولساق ھازىر مۇھىم خەۋەر ۋە دوكلاتلار مانا بۇ تېخنىكىنى ئىشلىتىپ غايەت زور ئۈنۈم يارىتىۋاتىدۇ. بۇ قوللانمىدا ئېرىشكىلى بولىدىغان ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى ئوسىنت (OSINT) بىلەن بىرلەشتۈرۈپ قانداق دوكلات تەييارلاش سۆزلىنىدۇ دەپ ئېيتالمايمىز.

ئەمما كېرەكلىك بولغان تېخنىكا، قوراللار ۋە ئۇلاردىن پايدىلىنىش ئۇسۇللىرى ھۇزۇرۇڭلارغا سۇنۇلىدۇ. بۇلارنى ئىشلىتىپ ئۈنۈم يارىتىش تامامەن ئۆگەنگۈچىنىڭ ئۆزىگە باغلىق.

قوللانما بەش بۆلۈمدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ھەرقايسى بۆلۈملەرنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

1 - بۆلۈمدە ئوسىنت (OSINT) نىڭ نېمە ئىكەنلىكى ۋە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئۇقۇملار چۈشەندۈرۈلىدۇ. ئۇندىن باشقا يەنە ئوسىنت (OSINT) نىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى، بۇ تېخنىكىدا ئىشلىتىلىدىغان قوراللار ۋە پاكىتلارنى ئېنىقلاش ھەققىدە ئۇچۇرلار بېرىلىدۇ.

2 - بۆلۈمدە، ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسىدا كۆپ قوللىنىلىدىغان قوراللار، تېخنىكىلار ۋە ئۇلارنىڭ ئىشلىتىش ئۇسۇللىرى چۈشەندۈرۈلىدۇ. مەسىلەن، ئۇچۇر ئىزدەش تېخنىكىسى، پاكىت ئېنىقلاش قورالى، جۇغراپىيەلىك كوئوردېناتىنى تېپىپ چىقىش ۋە تور بەتلەرنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىنى كۆرۈش قاتارلىق ئۇسۇللار سۆزلىنىدۇ.

3 - بۆلۈم سوتسىيالى مېدىيالاردىن ئۇچۇر توپلاش ھەققىدە بولۇپ تىۋىتر (Twitter)، فەيسبۇك (FaceBook)، ئىنستىگرام (Instagram) ۋە يۇتۇب (YouTube) قاتارلىقلاردىن ئۇچۇر ئىزدەش شۇنداقلا Facebook ID نى تېپىش قاتارلىق تېخنىكىلار بايان قىلىنىدۇ.

4 - بۆلۈمدە بولسا خىتاينىڭ ئۇچۇر مەنبەلىرىدىن ئىزدەش تېخنىكىسى سۆزلىنىدىغان بولۇپ، بەيدۇ (百度)، بەيدۇ خەرىتىسى (百度地图)، باشقا خىتاي قاناللىرى، ئۇنىۋېرسال سالونلىرىدىن ئۇچۇر ۋە رەسىملەرنى ئىزدەش ئۇسۇللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئاخىرقى بۆلۈم ئوسىنت (OSINT) ۋە ئىستىخباراتنىڭ مۇناسىۋىتى ۋە ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسىنىڭ قايسى خىل ئورگانلاردا ۋە قانداق شەكىلدە قوللىنىۋاتقانلىقى ۋە ئەڭ ئاخىرىدا ئۇچۇر توپلاشنىڭ پائالىيىتىدە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك 5 باسقۇچ سۆزلىنىدۇ.

ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلەر ئۇچۇرلارنىڭ مەنبەسىنى ئېنىقلاشنىڭ مۇھىملىقىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئوسىنت (OSINT) تىن ئىبارەت بىر تېخنىكىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى، بۇ تېخنىكىدىن پايدىلىنىپ ئەڭ ئاددىي ئۇچۇرلارنىمۇ كۈچلۈك قورال ھالىتىگە ئېلىپ كەلگىلى بولىدىغانلىقىنى، دۈشمەنلىك بىلەن

تارقىتىلغان ئۇچۇرلارنىڭمۇ نۇرغۇن يوقۇقلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ يالغانلىقىنى ئىسپاتلاپ پايدىلىق ھالەت شەكىللەندۈرگىلى بولىدىغانلىقى، شۇنداقلا تەتقىقات ئېلىپ بېرىش، دوكلات تەييارلاش ۋە چوڭ سوتسىيالىيە مېدىيا پائالىيەتلىرى ئېلىپ بېرىشتا ئوسىنت (OSINT) تېخنىكىسىدىن پايدىلانغاندا زور ئۈنۈم ۋە ئىشەنچكە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ھېس قىلالسا، بۇ قوللانما مەقسىتىگە يەتكەن بولىدۇ.

يەنە بىر ئەسكەرتىش، بۇ قوللانما ئەسلىدە ئىككى يىل بۇرۇن تەييارلانغان ۋە ئىچكى قىسمىدا پايدىلىنىلغان ماتېرىيال بولۇپ، بەزى تېخنىكىلار ھازىر كىتابتىكى بويىچە ئىشلىمەسلىكى مۇمكىن. ئەمما ئاساسلىق ئۇقۇملار ئۆزگەرمىگەنلىكتىن، ئۆزىنى بۇ ساھەدە تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئويلىغان قېرىنداشلىرىمىز ھەر بىر بابلارنىڭ ئارقىسىدا بېرىلگەن مەنبەلەردىن ئىزدىنىپ، ئەڭ يېڭى ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلەيدۇ ۋە بۇ ساھەدە داۋاملىق ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرالايدۇ.

Uyghur OSINT Team

ئۇيغۇر ئوسىنت گورۇپپىسى

2023- يىلى 3- ئاينىڭ 4- كۈنى

بەزى مۇھىم ئۇقۇملار

OSINT ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە

OSINT دېگەن نېمە؟

OSINT ئەسلىدە ئېنگىلىزچە ¹Open Source Intelligence دېگەن سۆزلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى بولۇپ، ئوچۇق مەنبە ئىستىخباراتى دېگەنلىك بولىدۇ. نورمال ئاۋام-خەلقىن يوشۇرۇلمىغان، ئادەتتىكى ئەھۋالدىمۇ ئاشكارە ھالەتتە تۇرىدىغان ئۇچۇرلارنى يىغىش پائالىيىتىنى كۆرسىتىدۇ. OSINT مەشغۇلاتى كومپيۇتېر ساھەسىدىكى بىخەتەرلىك خادىملىرى، خاكېرلار ۋە دۆلەت ئىستىخبارات خادىملىرى تەرىپىدىن قوللىنىلىدىغان بولۇپ، خىلمۇ-خىل كومپيۇتېر تېخنىكىلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئاشكارە ھالەتتىكى غايەت زور ئۇچۇرلار ئارىسىدىن مەقسەتكە ئېرىشتۈرىدىغان ئۇچۇرنى تېپىپ چىقىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر نەتىجە چىققاندىن كېيىن ئاندىن ئۆزىمۇ ئاسانلا ئېرىشەلەيدىغان بۇ ئۇچۇرنىڭ ئەسلىدە قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ. توپلانغان ئۇچۇرلار ئەگەر مۇۋاپىق ئانالىز قىلىنسا، ئىنتايىن مۇھىم ۋە تەسىر دائىرىسى چوڭ بولغان ھەقىقەتنى ئىسپاتلاپ چىققىلى بولىدۇ.

OSINT نىڭ قىسقىچە تارىخى

1980- يىللاردىن باشلاپلا ئىستىخبارات خادىملىرى پوچتا تېلېگراف ئۇچۇرلىرىنى بىردىن ئوقۇپ چىقىش، تېلېفوننى مەخپىي تىگىشاش قاتارلىق كىلاسسىك ئۇسلۇبتىكى پائالىيەتلىرىنىڭ ئورنىغا ھەقسىز ۋە ئاسانلا ئېرىشكىلى بولىدىغان ئوچۇق مەنبەلەرنى ئانالىز قىلىش ئۇسلۇبىنى قوللىنىشقا باشلىدى. ئىنسانلارنىڭ بەك كۆپ ئادەتلىرى دەل مۇشۇ دەۋرلەردە ئۆزگىرىشكە باشلىغان بولۇپ، ئەگەر مۇۋاپىق ئانالىز ئېلىپ بېرىلسا، كىچىكلاردا ئەرزىان سېتىلىدىغان گېزىتلەرنىڭ

¹ بۇ يەردىكى Open Source كەلىمىسىگە قاراپلا OSINT نى يالغۇز Open Source Software يەنى ئوچۇق كودلۇق يۇمشاق دىتالىنلا ئىشلىتىش جەريانى دەپ قاراپ قالماسلىق كېرەك.

مەزمۇنىدىنمۇ ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلارغا ئېرىشكىلى بولاتتى. ئۇ مەزگىللەردە OSINT مۇشۇ خىلدىكى ئىستىخبارات بىلەن شۇغۇللىنىشنى كۆرسىتەتتى.

سوغۇق ئۇرۇش ئاياقلاشقاندىن كېيىن، ئىنتېرنېت تەرەققىياتى بىلەن پۈتكۈل دۇنيا مىقياسىدا ئىنسانىيەت جەمئىيىتى تېخىمۇ ئوچۇق - ئاشكارە بولۇش تەرەپكە تەرەققىي قىلدى. ھازىر ئىستىخبارات بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار پائالىيەتلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى پەقەت OSINT تېخنىكىلىرى بىلەنلا ئېلىپ بارىدۇ. كۆپلىگەن ئىستىخبارات ئورگانلىرىنىڭ مەخسۇس تور تېخنىكا ئۈسكۈنىلىرى ۋە ئالاھىدە ئۇچۇر توپلاش ئۈچۈن يېزىلغان يۇمشاق دېتاللىرى بار. كۈنىمىزدە بەزى ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلار رەسمىي ئورگانلارنىڭ ئوچۇق-ئاشكارا توربەتلىرىدە، تور مۇلازىمەتلىرىدە ھەتتا خىزمەتچى خادىملارنىڭ سوتسىيالىزىمىدا ھېسابلىرىدا ئاشكارە ھالدا تۇرۇشى مۇمكىن.

OSINT نىڭ بىز بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟

كېسىپ ئېيتالايمىزكى، OSINT ھەققىدىكى بىلىم بىز ئۇيغۇرلار نۆۋەتتە ئەڭ ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان، ئەمما بىلىمىمىز ئەڭ كەمچىل ساھەلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.

بۈگۈنكى كۈنىمىزدە، خىتايلار ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا شۇنچە زۇلۇمنى قىلىپ تۇرۇپ، يەنە ئۆزىنىڭ رەزىل قىلمىشلىرىنى پۈتۈن دۇنيادىن يوشۇرۇشقا تىرىشىۋاتىدۇ. دۇنيا جامائەتچىلىكى ۋەتىنىمىزدىكى زۇلۇملارنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئىشىنىشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتىدۇ. خىتاي «زۇلۇم يوق» دەۋاتىدۇ، بىز «زۇلۇم چېكىگە يەتتى!» دەۋاتىمىز. بۇ ھەقىقەتنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن، بىزدە ئىسپات بولۇشى كېرەك. بۇ ئىسپات نەدىن كېلىدۇ؟

مىليارد خىتايلار تەرىپىدىن كۈندە ئىنتېرنېتقا يوللىنىۋاتقان غايەت زور مىقداردىكى ئۇچۇرلار دەل بىز ئۈچۈن OSINT ئۇچۇر مەنبەسى بولالايدۇ. خىتاي زۇلۇمنى خىتايلارنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئىسپاتلاپ بېرىدىغان ئۇچۇرلارنى يىغىپ، ھاياجاندىن خالىي ۋە ئىلمىي ئانالىزلار بىلەن ئىسپاتلاش ئىمكانىيىتى بار.

نۆۋەتتىكى دۇنيا كۈنتەرتىپىدە ئۇيغۇر مەسىلىسىنىڭ قىزىق نۇقتا بولۇشىغا دەل چەتئەللىكلەرنىڭ OSINT پائالىيىتىدىن پايدىلىنىپ ئۇچۇر يىغىپ، ئىلمىي ئانالىز يۈرگۈزۈپ يېزىلغان ئىنتايىن ئاز ساندىكى دوكلاتلىرى سەۋەبىدىن بولدى، دېيىشكە بولىدۇ. ئەسلى بۇ خىل ئىلمىي دوكلاتلارنى تەييارلاشقا بىز ئەڭ ھەقىلىق. چۈنكى، بۇ زۇلۇمنى بىۋاسىتە تارتقۇچى ۋە خىتايلارنى دۇنيادا خىتايدىن قالسا ئەڭ چۈشىنىدىغان خەلق بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار. شۇڭا سەۋىيىسى يېتىدىغان شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلار OSINT بىلىملىرىدىن پايدىلىنىپ خىتاي جىنايىتىنى ئىسپاتلاشقا كۈچ قوشىشىمىز كېرەك.

OSINT ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قوراللار

ئالدىنقى مەزمۇنلاردا ئەسكەرتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، OSINT بولسا مەلۇم مەقسەت بىلەن ئۇچۇق مەنبەلەردىن ئۇچۇر يىغىش پائالىيىتىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. OSINT ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان قوراللار ئەمەلىيەتتە خاككېرلىكنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى بولغان ئۇچۇر توپلاش (Information Gathering) باسقۇچىدا ئىشلىتىلىدىغان قوراللار بىلەن كۆپ پەرقلەنمەيدۇ. ئۇچۇر توپلاشتا ئىشلىتىلىدىغان قوراللار ئىنتايىن كۆپ ۋە خىلمۇ - خىل بولۇپ، بۇلارنى تونۇشتۇرساق مەزمۇن ئىنتايىن كەڭىيىتىپ كېتىدۇ. شۇنداقىمۇ بىز بۇيەردە پەقەت نۆۋەتتە بىزگە ئەڭ ئېھتىياجلىق OSINT قوراللىرىدىن بىرنەچچىنى ئاددىي تونۇشتۇرۇش بىلەنلا بولدى قىلىمىز.²

Invid •

Invid بولسا Chrome ۋە Firefox تور كۆرگۈچلىرىگە قوشۇپ ئىشلىتىدىغان قىستۇرما (plug-in ياكى extention) بولۇپ، ۋىديو ۋە رەسىملەرنى دەلىللەش، پاكىت ئىزدەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. Invid قىستۇرمىسى ۋىديوغا مۇناسىۋەتلىك سانلىق مەلۇماتلار، ۋىديوغا يوشۇرۇلغان

² ئەمما سۈپەتلىك خىزمەتلەرنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ئۈچۈن، ئۇ OSINT ئۈچۈن كېرەكلىك يۇمشاق دېتاللارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىقتىدارىنى ئۆگىنىپ چىقىش ئەلۋەتتە پايدىلىق. OSINT ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان خىلمۇ-خىل قوراللىرىنىڭ ئاساسەن ھەممىسىنى يىغىپ قويغان ئىنتايىن ياخشى بىر توربەت بار بولۇپ، داۋاملىق ئىقتىدارىنى ئاشۇرماقچى بولغانلار ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى مەنبە ھېسابلىنىدۇ:

<https://osintframework.com>

metadata ئۇچۇرلىرى، ۋىدىئونىڭ نەشر ھوقۇقى قاتارلىقلارنى ئىزدەپ بېرىشتىن باشقا يەنە رەسىملەرگە نىسبەتەن ئەكسى تەكشۈرۈش³ مەشغۇلاتلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ناھايىتى قوللىنىشچان بۇ دىتال ھەقسىز ئىشلىتىشكە ئېچىۋېتىلگەن. بىز بۇ قۇرالدىن پايدىلىنىپ توردا ئېقىپ يۈرگەن شەرقىي تۈركىستانغا مۇناسىۋەتلىك ۋىدىئو ياكى رەسىملەرنىڭ بىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك ياكى مۇناسىۋەتسىز ئىكەنلىكىنى بىكىتەلەيمىز.

• Google Hacking

گۈگېل خاككېرلىكى Google Hacking يەنە Google Dorking دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ كۈندىلىك زىيارەت سانى دۇنيادىكى بىرىنچى توربەت بولغان Google دىن پايدىلىنىپ، ئىنتېرنېتتىكى غايەت زور ئۇچۇرلار ئارىسىدىن بىزگە كېرەكلىك ۋە قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى تېز ۋە دەل ئىزدەش تېخنىكىسىدۇر. ھەممىمىز كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا Google دىن ئۇچۇر ئىزدەپ تۇرىمىز. ئەمما مۇتلەق كۆپچىلىك كىشى Google نىڭ ئىزدەش ئىستولىغا يازىدىغان گۈگېل خاككېرلىك ئىزدەش ئۇسۇللىرىنى بىلمەسلىكى مۇمكىن. بۇنى ئۈگەنگەندىن كېيىن Google دىن بۇنداق تېز، دەل ئۇچۇر ئىزدىگىلى بولىدىغانلىقىدىن ھەيران قېلىشىڭىز مۇمكىن.

• Google Earth Pro

بۇ گۈگېل شىركىتىنىڭ چىقارغان دۇنيا خەرىتىسى بولۇپ، OSINT مەشغۇلاتىدىكى ئەڭ مۇھىم بولغان Geolocate (يەرشارى كوئوردىناتىنى تېپىش) ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان يۇمشاق دېتال. پۈتۈن دۇنيادىكى ئىنسانلار ياشايدىغان بارلىق يەرلەرنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇنىڭدىكى ئاساسلىق ئۇچۇر GPS سۈنئىي ھەمراھلىرى ئارقىلىق تارتىلغان خەرىتە رەسىملەردۇر. خىتايلار ۋەتىنىمىزدە چېقىۋەتكەن مەسجىدلەرنىڭ ئورنىنى ۋە قۇرۇپ چىققان جازا لاگېرلىرىنىڭ ئورنىنى

³ ئەكسى ئىزدەش ئېنگىلىزچە reverse searching ياكى reverse engineering دەپ ئاتىلىدۇ. رەسىمنىڭ ياسالغان ياكى ئەمەلىي تارتىلغانلىقى تەھلىل قىلىنىدۇ.

ئىسپات قىلىپ كۆرسىتىشتە، بۇ Google Earth Pro نىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ بولدى دېيىشكە بولىدۇ.

• Wayback Machine

Wayback Machina ئىنتېرنېتتىكى بۈيۈك شىفرلىق ئۇچۇر ئامبىرى بولۇپ، ئامېرىكانىڭ سان فرانسىسكودىكى ئىقتىسادىي مەنپەئەتنى نىشان قىلمايدىغان ئىنتېرنېت ئارخىپى Internet Archive كۈتۈپخانىسىغا تەۋە. بۇ توربەتنىڭ ئىقتىدارىدىن پايدىلىنىپ بىز مەلۇم بىر توربەتنىڭ ئىلگىرىكى مەلۇم ۋاقىتلاردىكى ھالىتىنى كۆرەلەيمىز. مەسىلەن، خىتايلارنىڭ رەسمىي توربەتلىرىگە چىقىرىپ ئاندىن ئۆچۈرۈۋەتكەن مەزمۇنلارنى، شۇ مەزمۇن ئۆچۈرۈلۈشتىن بۇرۇنقى تارىخقا قايتۇرۇپ كۆرەلەيمىز. ئۇندىن باشقا يەنە ۋەتەندىكى خىتايلار تەرىپىدىن تاقىۋېتىلگەن نۇرغۇن توربەتلەرنىمۇ تاقىتىۋېتىشتىن بۇرۇنقى ھالىتىنى تاللاپ كۆرەلەيمىز.

• Shodan

Shodan دا بىز خىلمۇ-خىل ئىزدەش بۇيرۇقلىرى بىلەن تورغا ئۇلانغان كومپيۇتېرلارنى (كامېرا، رۇتېر، مۇلازىمەتچى قاتارلىقلارنىمۇ) ئىزدەلەلەيمىز. ئاددىي قىلىپ ئېيتساق، Google بىزگە دىجىتال ئۇچۇرلارنى ئىزدەپ بەرسە، Shodan تورغا ئۇلانغان رىئال دۇنيادىكى ئۈسكۈنىنىڭ ئورنىنى تېپىپ بېرىدۇ. Shodan ئىزدەش سۈپىسى ئارقىلىق بىز ۋەتەندىكى تورغا ئۇلانغان كامېرالارنى ئىزدەپ تاپالاشىمىز مۇمكىن.

• Baidu

بەيدۇ ئىزدەش سۈپىسى دۇنيادىكى 4- چوڭ تور بەت⁴ بولۇپ، خىتايلار گۇگېلنىڭ خىتايدىكى ئىقتىدارلىرىغا بەزى چەكلىمىلەرنى قويغاندىن كېيىن، مىلياردتىن ئارتۇق خىتاي خەلقىگە Baidu

⁴ «دۇنيادا 4- چوڭ توربەت» دېگەن بۇ ئۇچۇر ئامېرىكادىكى ئەڭ چوڭ ئىنتېرنېت ئۇچۇرلىرىنى ئانالىز قىلىدىغان شىركەت Alexa internet شىركىتىنىڭ تەمىنلىگەن مەلۇماتىغا ئاساسەن ئېيتىلغان.

نى ئىشلىتىشنى ئاسانلاشتۇرغان. شۇڭا كۈندە مىليونلىغان خىتايلار توربەت ۋە سوتسىيال مېدىيالارغا غايەت زور مىقداردىكى ئۇچۇرلارنى قالدۇرۇپ تۇرىدۇ. خىتايلارغا ئائىت ئۇچۇرلارنى ئىزدەش ئۈچۈن بۇ ئىزدەش ماتورى ئىنتايىن مۇھىم. بەيدۇ ئىزدەش ماتورى خۇددىي Google غا ئوخشاشلا نۇرغۇنلىغان تارماق مۇلازىمەتلەرنى تەمىنلىگەن. بۇلاردىن بەيدۇ خەرىتىسى بىزگە ۋەتەننىمىز ھەققىدە بەك كۆپ ئۇچۇرلارنى تەمىنلەيدۇ.

• 抖音

بۇ، خىتايلارنىڭ ۋىدىئو ھەمبەھىرلەيدىغان ئەڭ مۇھىم سوتسىيال مېدىيا سۈپىسى بولۇپ، چەتئەلدە TikTok دېگەن نامدا ئاتىلىدۇ. ئەمما خىتاي ئىچىدىكىلەر بىلەن چەتئەلدىكىلەرنىڭ ئۇچۇرلىرى بىر-بىرى بىلەن باغلانمايدۇ. خىتاي ئىچىدىكى ۋىدىئولارنى ئىزدەش ئۈچۈن يەنىلا خىتايچە 抖音 دىن پايدىلىنىش كېرەك. نۆۋەتتە خىتاينىڭ ۋەتەننىمىزدە ئېلىپ بېرىۋاتقان خىلمۇ-خىل زۇلۇملارنى ئىسپاتلاشقا لازىم بولىدىغان ئۇچۇرلارنى، يەرلىك خىتايلارنىڭ 抖音 ھېسابلىرىغا چىقارغان ۋىدىئولاردىن ۋە رەسمىي ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ قانىلىدىن ئىزدەۋاتىمىز.

• 微信公众号

خىتايلارنىڭ ئەڭ داڭلىق ئالاقىلىشىش يۇمشاق دېتالى بولغان ئۈندىدار سالونىدىن ئۇچۇر ئىزدەش ئۈچۈن قوللىنىدىغان توربەت بولۇپ، تۆۋەندىكى ئۇلىنىشتىن كىرسەك بولىدۇ:

<https://weixin.sogou.com>

• 微博

تۆتتىن بىرى دوراپ ياسىغان خىتايچە مىكروبلوگ سۈپىسى ھېسابلىنىدۇ. خىتايلارنىڭ داڭلىق شەخسلەرنىڭ مەخسۇس سەھىپىسى بار بولۇپ، خىتايلارنىڭ جىنايەتلىرىگە ئىسپات بولالايدىغان مۇھىم ئۇچۇرلارنى تاپالاشىمىز مۇمكىن.

• Creepy

Creepy بولسا Twitter، Instagram قاتارلىق سوتسىيالىك مېدىيا سۇپىلىرىدىكى مەلۇم ھېسابتىن چىقىرىلغان ئۇچۇرلارنىڭ يوللانغان ئورنىنى خەرتىدىن كۆرسىتىپ بېرىدىغان يۇمشاق دېتال.

• Maltego

بۇ جەنۇبىي ئافرىقىدىكى Paterva شىركىتى تەرىپىدىن ياسالغان يۇمشاق دېتال بولۇپ، OSINT بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار كۆپ ئىشلىتىدىغان قوراللاردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ يۇمشاق دېتالنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى توپلانغان كۆپ ساندىكى ئۇچۇرلارنى رەتلىك ھالدا كۆرۈنۈشلۈك قىلىپ ساقلاپ بېرىدۇ. تۇتاشتۇرۇپ ئانالىز قىلىش، چوڭقۇرلاپ ئۇچۇر قېزىش قاتارلىق خىزمەتلەرگە ناھايىتى ماس كېلىدۇ.

• قاراڭغۇ تور Dark web

قاراڭغۇ تور (Dark web) ئېنتېرنېتنىڭ قاراڭغۇ يۈزى بولۇپ، بەزى كىشىلەرنىڭ چۈشەندۈرۈشى بويىچە بولغاندا، دۇنيادىكى ئېنتېرنېت ئۇچۇرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئەمەلىيەتتە دەل مۇشۇ قاراڭغۇ رايوندا ھېسابلىنىدۇ. نورمال خەۋەرلەردە ئېلان قىلىنمايدىغان ۋەقەلەر، تورغا قويۇلسا دۆلەت مەخپىيەتلىكى دەپ چەكلىنىدىغان ئۇچۇرلار، پۇل ئۈچۈن ھەممىنى قىلىدىغان جىنايەتچىلەرنىڭ ئىش ئىلانلىرى، ھەتتا چوڭ دۆلەتلەر ئارىسىدىكى مەخپىي ئەتكەس سودا ئۇچۇرلىرى بار قاراڭغۇ ۋە سىرلىق رايون.

شۇنداقىمۇ بۇ رايوندىن ئادەتتىكى توربەتلەردە ئېرىشكىلى بولمايدىغان ئىنچىكە ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدۇ. كومپيۇتېر شىركەتلىرى قاراڭغۇ توردىكى قانۇنسىز تور بازارلىرىدىن ئۆزىنىڭ شىركىتىنىڭ ئۇچۇرلىرىنىڭ ئوغرىلىنىپ سېتىشقا چىقىرىلغان ياكى

چىقىرىلمىغانلىقىغا دىققەت قىلىپ تۇرىدۇ. OSINT بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار قاراڭغۇ تورغا كىرگەندە قانۇنسىز ئىشلارغا چېتىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن تۆۋەندىكى 10 تۈرلۈك ئىشقا دىققەت قىلىشى تەۋسىيە قىلىنىدۇ⁵:

1. پاسسىپ ئىزدىنىش⁶ ئۈچۈن قاراڭغۇ تورغا كىرىش قانۇنغا خىلاپ ئەمەس، ھەتتا مۇنبەر ۋە بازارلاردا جىنايى قىلمىشلار مۇزاكىرە قىلىنغان بولسىمۇ، جىنايەت مۇددىئاسى بولمىسىلا قانۇنسىزلىق ھېسابلانمايدۇ⁷.

2. زىيارەت قىلىۋاتقان تور بەتنىڭ مۇلازىمەت شەرتلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈڭ ۋە ئۇنىڭدىكى زىيارەتچىلەرنىڭ قانۇنىي مەجبۇرىيىتىنى ئېتىبارغا ئېلىپ ئىش ئېلىپ بېرىڭ.

3. توردا ساختا كىملىك ھاسىل قىلىشىڭىز مەسىلە يوق، ئەمما ساختا كىملىكشىڭىزدە ئالاھىدە خىزمەت ئورنى بولسا بولمايدۇ (مەسىلەن ھۆكۈمەت ئەمەلدارىغا ئوخشاش).

4. باشقىلارنىڭ رۇخسىتىسىز باشقىلارغا ئوخشىتىپ قويماڭ ياكى باشقىلارنىڭ كىنىشكىسىنى ئىشلەتمەڭ.

5. سانلىق مەلۇماتقا ئېرىشىش ئۈچۈن تور يوقۇقىدىن پايدىلىنىپ «خاككېرلىك» قىلماڭ. ئەگەر توردا قانۇنسىز خاككېرلىك قىلىشىڭىز، ياخشى نىيىتىڭىز سىزنى ئەيىبلەشتىن ساقلاپ قالالمايدۇ.

6. ئەگەر خەتەرنىڭ نەتىجىدىن ئېشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئەستايىدىل ئويلاشمىشىڭىز، قاراڭغۇ توردىكى باشقا كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلماڭ. بۇ سىزنى ئېغىر خەتەرلەرگە دۇچار قىلىدۇ.

⁵ بۇ 10 تۈرلۈك تەۋسىيە «10 Tips for Doing OSINT Legally» ناملىق ماقالىدىن ئېلىندى. ئادرېسى:

<https://mediasonar.com/2020/03/11/10-tips-for-doing-osint-legally>

⁶ پاسسىپ ئىزدىنىش – ئېنگىلىزچە Passive Research سۆزىدىن تەرجىمە قىلىنغان بولۇپ، خاككېرلىك ساھەسىدە ئەسلى ئۇچۇر مەنبەسىگە تۈيۈرماستىن ئۇچۇر ئېلىشنى كۆرسىتىدۇ. بەزى تېخنىكىلارنى ئىشلەتكەندە ئەسلى ئۇچۇر ئېگىسى بىزنىڭ ئۇ ھەققىدە ئۇچۇر ئىزدەۋاتقىنىمىزنى بىلىپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ خىل تېخنىكىلارنى ئاكتىپ ئىزدىنىش يەنى Active Research دەپ ئاتايمىز.

⁷ ئەمما خىتايىدە جىنايەت ئۆتكۈزۈشمىمۇ جازالاۋېرىدىغان دۆلەتلەردە يەنىلا خەتەرلىك. شۇڭا ئىنسان ھەقلىرىگە كارى بولمايدىغان، قانۇن ئارقىلىق ئەمەس سىياسەت ئارقىلىقلا باشقۇرىلىدىغان دۆلەتلەردە يەنىلا قاتتىق دىققەت قىلىش كېرەك.

7. جىنايەت ئۆتكۈزۈشكە ياردەم بېرىدىغان ئۇچۇرلارنى ئورتاقلاشماڭ. بىخەتەرلىك خادىملىرى قاراڭغۇ توردىكى كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلغاندا ئىنتايىن ئېھتىياتچان بولۇشى كېرەك.
8. ئۆزىڭىزگە تەۋە بولمىغان ئوغرىلانغان سانلىق مەلۇماتلارنى ياكى قانۇنسىز دەپ بىلىدىغان يۇمشاق دىتاللارنى سېتىۋالماڭ.
9. سىزنىڭ قاراڭغۇ توردىكى مەشغۇلاتىڭىز تور بىخەتەرلىكى خادىملىرىنىڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىشىغا سەۋەبچى بولىشى مۇمكىن، مەشغۇلاتىڭىزنى ئېكرانغا تارتىش قاتارلىق مەشغۇلاتىڭىزنى خاتېرىلەش ئۇسۇلى بىلەن قارىلىنىشتىن ساقلىنالىشىڭىز مۇمكىن.
- ئەمما شۇنداقتىمۇ، قاراڭغۇ تورغا بىۋاسىتە كىرمەي تۇرۇپ، سوتسىيالى مېدىيالاردىن قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى توپلىغىلى بولىدۇ.

يۇقارقىلاردىن باشقا يەنە OSINT مەشغۇلاتى ئۈچۈن كېرەكلىك نۇرغۇنلىغان قوراللار بار بولۇپ، بۇندىن كېيىنكى يازمىلاردا بىر - بىرلەپ تونۇشۇپ چىقىمىز، ئىنشاللاھ.

OSINT قانۇنسىزمۇ؟

OSINT تېخنىكىلىرى يامان نىيەتلىك خاككېرلار دائىم ئىشلىتىدىغان ئۇسۇللار بولسىمۇ، مۇتلەق كۆپ قىسىم تېخنىكىلىرى قانۇنسىز ئەمەس. چۈنكى توردىكى ئوچۇق-ئاشكارە چىقىرىلغان ئۇچۇرلارنى يىغىش ھېچقانداق دۆلەتنىڭ قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغان بولمايدۇ. ھەتتا يۇمشاق دىتال شىركەتلىرىدە ئىشلەيدىغان تور بىخەتەرلىك خادىملىرى دائىم ئۆزىنىڭ تور بېتىنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن OSINT تېخنىكىلىرىدىن پايدىلىنىپ تور يوپۇقلىرىنى ئوڭشاپ تۇرىدۇ. لېكىن ھاكىمىيەتتە ئىنسان ھەقلىرى مەسىلىسى يۈز بېرىغان دۆلەتلەردە OSINT بىلەن ئوچۇق-ئاشكارە شۇغۇللىنىش شۇ دۆلەتنىڭ تور بىخەتەرلىك خادىملىرىنىڭ دىققىتى تارتىشى ۋە ئاۋارىچىلىققا سەۋەبچى بولىشى مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى قايسى دۆلەتتە بولايلى، VPN بىلەن تورغا چىقىپ، ئاندىن تەقلىدىي كومپيۇتېر مۇھىتى ھازىرلاپ، توردا ئادەتتە ئىشلىتىدىغان ئىسىم، ئېلخەت ۋە كىملىك ئۇچۇرلىرىمىزنىڭ ھەرقاندىقىنى ئۆزگەرتكەن ھالدا OSINT ئېلىپ بېرىشقا ئادەتلەنسەك ياخشى بولىدۇ.

پاكت ئېنىقلاش

1) پاكت ئېنىقلاش ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە

پاكت ئېنىقلاش ژورنالستلار ۋە ئۇيغۇر ئاكتىۋىستلار ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان بىر مۇھىم خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. پاكت ئېنىقلاش دېگەندە Fact-checking كۆزدە تۇتۇلغان بولۇپ، ئىسمىدىن چىقىپ تۇرغىنىدەك، مەلۇم ئۇچۇرلاردىكى پاكتنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان خىزمەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ بەزىدە پاكت ئوتتۇرىغا قويۇلۇشتىن بۇرۇن ئېلىپ بېرىلىدۇ، بەزىدە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن باشقىلار تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

بۈگۈنكى كۈنىمىزدىكى ئىنتېرنېت تەرەققىياتى بىلەن ئىنسانلار خىلمۇ-خىل ئۇچۇر دۆۋىسى ئارىسىدا قالدى. نېمىنىڭ ھەقىقەت، نېمىنىڭ پىسخولوگىيىلىك ئۇرۇشنىڭ بىر پارچىسى ئىكەنلىكىنى ئايرىش ئىنتايىن تەسكە توختاپ قېلىۋاتىدۇ. بۇ سەۋەبتىن يېقىنقى يىللاردا پاكت ئېنىقلاشقا بارغانسېرى ئەھمىيەت بېرىلىۋاتىدۇ.⁸ 2016- يىلىدا پاكت ئېنىقلاش كۆرۈنەرلىك ئېتىبار بېرىشكە ئېرىشكەن بولۇپ، پاكت ئېنىقلاش پروجېكتلىرىنىڭ سانى پۈتۈن دۇنيادا 2015- يىلى 64 بولغان بولسا، 2016- يىلى 96 گە يەتكەن ۋە 36 دۆلەتكە كېڭەيگەن.⁹

1.1 پاكت ئېنىقلاشنىڭ شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا مۇھىملىقى

ختايىلار ئىنتېرنېت تورىدا مىليونلىغان دوللار سەرپ قىلىپ، ساختا ئۇچۇر تارقىتىش پىلانلىرىنى يۈزگۈزۈۋاتىدۇ. پۈتۈن دۇنيادىن ئىچكى ئۇچۇرلىرىنى يوشۇرۇپ، شۇنداقتمۇ يېپىپ بولالمىغان جىنايەتلىرىنى باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن ساقىت قىلىش ئۈچۈن، ئۇيغۇر داۋاسىنى قارىلاپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئارقىلىق بىزنىڭ خىتايغا قارشى سۆزلىرىمىزنى باشقىلار ئالدىدا «گۇمانلىق» ھالغا كەلتۈرۈپ،

⁸ ئەسلىدە مۇسۇلمانلار پاكت ئېنىقلاشقا ئەڭ ئېتىبار بەرگەنلەر بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، باشقىلار يەتكۈزگەن ھەدىسىنى ئېنىقلاشتا ئىنتايىن قاتتىق پىرىنسىپ بىكىتىپ، مەڭ يىل بۇرۇنلا ئۆز ئالدىغا ئايرىم بىر ئىلىم شەكىللەندۈرۈپ بولغان ئىدى. دەل مۇشۇ ئىلىم ئارقىلىق ئىسلام دىنىنىڭ ئىككىنچى مەنبەسى بولغان «ھەدىس-شەرىف» لەرنىڭ ئىشەنچلىك ھالدا قېلىشى كاپالەتكە ئېگە قىلىنغان.

⁹ مەنبە: <https://visme.co/blog/fact-checking-for-content-marketers>

دەۋادا ھەقلىق ئورۇندىن ھەقسىز ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇشقا ئورۇنۋاتىدۇ. خىتايلار يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان YouTube، Facebook ۋە Twitter قاتارلىق مىليونلىغان ئىشلەتكۈچىسى بولغان سوتسىيالىي مېدىيالاردا ئۆزىنىڭ زۇلۇم سىياسەتلىرىنى پەردازلاپ، دۇنيا خاراكتېرلىك پىسخولوگىيىلىك ئۇرۇش باشلىدى.¹⁰

سوتسىيالىي مېدىيالاردا خىتاي تەشۋىقاتى قىلىدىغان قاناللارنىڭ ئابونت سانى ئىنتايىن يۇقىرى بولۇپ، ئېنگىلىزچە، فرانسۇزچە، ئەرەبچە، ئىسپانچە، رۇسچە قاتارلىق خىلمۇ-خىل تىللاردا كۈنگە يۈزلىگەن يازما، رەسىم ۋە ۋىدىئولارنى ئىشلەپ دۇنياغا تارقىتىپ تۇرىدۇ. ChinaDaily، CGTN ۋە 人民网 قاتارلىقلارنىڭ مىليونلىغان Facebook ئەگەشكۈچىسى بولۇپ، داڭلىق چولپانلارنىڭكىدىن ئېشىپ كەتكەن.¹¹ خىتايلار ساختا ھېسابلار بىلەن بۇ قاناللارنىڭ ئابروينى «ئاشۇرماقچى» بولغان. شۇنداقتىمۇ بىز خىتاينىڭ بۇنداق تەتۈر تەشۋىقاتىغا سەزگۈر بولۇپ، بۇنداق خىتاي قاناللارنىڭ ئىشلەتكەن پاكىتلىرىنى ئېنىقلاپ، ئۇلارنىڭ ھەقىقىتىنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە ئاشكارىلاش خىزمىتىگە كۈچ چىقىرىشىمىز بەكمۇ مۇھىم.

1.2 پاكىت ئېنىقلاش قانداق بولىدۇ؟

پاكىت ئېنىقلاش ئىنتايىن مەنتىقلىق ھالدا ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك بولغان خىزمەت بولۇپ، ئەڭ ئاۋۋال ئېنىقلىماقچى بولغان تېمىنىڭ پاكىت ئىكەنلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپلىش كېرەك. ئاندىن بۇ پاكىتنىڭ كېلىش مەنبەسى، پاكىت بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەزمۇنلاردىكى ئۇچۇر ۋە مېتودلار، ئۇچۇرنىڭ توردا نامەلۇم كىشىلەر تەرىپىدىن ئويدۇرۇلغانلىقى، ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئۇچۇرلارنىڭ نەشر ھوقۇقى قاتارلىقلار تەكشۈرۈلىدۇ. تۆۋەندە پاكىت ئېنىقلاشتىكى 5 قەدەم-باسقۇچى رەسىملىك تونۇشتۇرۇلدى.¹²

¹⁰ مەنبە: <https://merics.org/en/short-analysis/propaganda-beyond-great-firewall>

¹¹ مەنبە: <https://www.thesun.co.uk/news/14296090/china-millions-fake-facebook-covid-fake-news>

¹² مەنبە: <https://www.altalomalibrary.com/credibility-of-sources--fact-checking.html>

گرافىكتە ئەسكەرتىلگىنىدەك، ھەرقانداق پاكىتنى ئېنىقلىغىلى بولۇۋەرمەيدۇ. ئەگەر سىز توغرا قەدەم-باسقۇچلار بىلەنمۇ ئېنىق نەتىجىگە ئېرىشەلمىسىڭىز، ئېنىقلاش جەريانىدىكى قەدەم-باسقۇچلىرىڭىزنى چۈشەندۈرسىڭىز بولىدۇ.

(2) كېيىن پاكىت ئېنىقلاش

كېيىن پاكىت ئېنىقلاشنى ئېنگىلىزچە Post hoc fact-checking دەپ ئاتايدۇ. زامانىمىزدىكى مۇستەقىل پاكىت ئېنىقلاش ئورگىنى 2000- يىللاردىلا ئامېرىكىدا پەيدا بولغان. 2016- يىلى دونالد ترامپنىڭ ئامېرىكا پرېزىدېنتلىق تالاش-تارتىشلىرىدىن كېيىن، ياۋروپا ۋە لاتىن ئامېرىكىسىدىكى كۆپلىگەن دۆلەتلەردە پاكىت ئېنىقلاش تور بەتلىرى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ھازىرمۇ ئامېرىكىدا بۇ ساھە بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئەڭ كۆپ دېيىشكە بولىدۇ. PolitiFact، FactCheck.org ۋە Washington Post's Fact Checker قاتارلىقلار بار.

2.1 كېيىن پاكىت ئېنىقلاش خىزمىتىنىڭ پايدىلىرى

بۇ خىزمەتنىڭ نۇرغۇنلىغان پايدىلىرى بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدىن تۆۋەندىكىلەرنى ساناپ ئۆتۈشكە بولىدۇ:

- دەۋا يوللىمىزدىكى بەك مۇھىم خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ ۋەتەن سىرتىدىكى دەۋا تارىخىمىزدا ئېنىقلانمىغان رەسىملەرنى ئىشلىتىپ سالغان ۋەقەلەر سادىر بولغان بولۇپ، بۇنداق سەۋەنلىكلەر بىزنى خەلقئارا جەمئىيەت ئالدىدا ھەقلىق ئورۇندىن ھەقسىز ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن «ئالدىن پاكىت ئېنىقلاش» ئارقىلىق بىزنىڭ تارقىتىلغان بولغان ئۇچۇرلىرىمىزنى تەكشۈرۈپ چىقساق، «كېيىن پاكىت ئېنىقلاش» خىزمىتى ئارقىلىق خىتايلارنىڭ بىز ھەققىمىزدە قىلغان پىخولوگىيىلىك ئۇرۇشىغا تاقابىل تۇرالايمىز.
- ئومۇمىي خەلقنىڭ خاتا قاراشلىرىنى توغرىلاشقا پايدىسى بار. تەتقىقاتلاردا مەلۇم بولۇشىچە،

پاكت ئېنىقلاشنىڭ ئاشكارىلىنىشى خاتا تونۇشلارنى ئازايتىشقا زور تەسىرى بار.¹³ 2019-يىلى ئېلان قىلىنغان تەتقىقاتتا مەلۇم بولدى، «Disputed (تالاش-تارتىشلىق)» دېگەن خەتكۈچ Facebook ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ يالغان خەۋەرلەرنى ھەمبەھەرلەش نىسبىتىنى كۆرۈنەرلىك ئازايتقان. 2017-يىلى 12-ئايدا Facebook بۇ خەتكۈچنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، پاكت ئېنىقلىنىپ يالغان ئىكەنلىكى بىكىتىلگەن خەۋەرلەر ھەمبەھەرلەنگەندە، ئۇنىڭ كەينىگە شۇ خەۋەر ھەققىدە پاكت ئېنىقلىغان ئۇلانمىنىمۇ ئاپتوماتىك قوشۇپ قويىدىغان بولدى.¹⁴ خىتايلار يېقىندا ۋەتىنىمىزدىكى سىياسىتى ھەققىدە چەتئەلگە قارىتا سىستېمىلىق يالغان خەۋەر تارقىتىش دولقۇنى باشلاتتى. ھەرخىل چوڭ تىللاردا كۈنگە يۈزلەپ ۋىدىئو ئىشلەپ تارقىتىدىغان رەسمىي يۇتۇپ قاناللىرى بار. بۇلارنىڭ قاناللىرىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىگە ئۇلارنىڭ ساختا ئۇچۇر تارقىتىدىغانلىقىنى بىلدۈرەلسەك، خىتايلارنىڭ پۈتۈن تىرىشچانلىقلىرىنى يوققا چىقارالايمىز، دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ خىتايا قارىتا خاتا قارىشىنى توغرىلاپ، ئۇلارنىڭ خىتايلارنى تونۇۋېلىشىغا ياردەم بېرەلەيمىز.

- سىياسىي نۇتۇقلارنىڭ ئىشەنچلىكلىكىنى ئاشۇرىدۇ. يەنى سىياسىي سەھنىدىكىلەر يەنە داۋاملىق ئاۋامنى ئالداش ئىمكانىيىتىگە چەك قويۇلغان بولىدۇ. 2015-يىلىدىكى تەتقىقاتتا كۆرسىتىلىشىچە، پاكت ئېنىقلاش سىياسەت شۇناسلارنىڭ ساختا ئۇچۇر تارقىتىشتىن توسالايدىكەن. ئەگەر ئۇلار گۇمانلىق بايانلارنى قىلغاندىن كېيىن، پاكت ئېنىقلىنىپ يالغانلىقى ئاشكارىلانسا، ئۇلارنىڭ ئىناۋىتى تۆكۈلۈپ، سايلامدا بىراقلا مەغلۇپ بولۇشى مۇمكىن.¹⁵ پاكت ئېنىقلاش ئارقىلىق خىتاي تەشۋىقاتىغا جاۋاب بېرەلسەك، سىياسىي

Carnahan, Dustin; Bergan, Daniel E.; Lee, Sangwon (9 January 2020). "Do Corrective Effects Last? Results from a Longitudinal Experiment on Beliefs Toward Immigration in the U.S.". *Political Behavior*.

<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11109-020-09591-9>

<https://web.archive.org/web/20171228000555/https://www.axios.com/facebook-drops-fake-news->

[flags-because-they-had-reverse-effect-2520310212.html](https://web.archive.org/web/20171228000555/https://www.axios.com/facebook-drops-fake-news-flags-because-they-had-reverse-effect-2520310212.html)

Nyhan, Brendan; Reifler, Jason (1 July 2015). "The Effect of Fact-Checking on Elites: A Field Experiment on U.S. State Legislators". *American Journal of Political Science*. 59 (3): 628–40.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ajps.12162>

سەھنىدىكى ئويۇنلىرى بۇرۇنقىدەك پايدا بېرەلمەي قالدۇ. ھىلگەر يۈزىنى يىرتىپ تاشلاپ، ھەقىقىي يىرگىنىشلىك يۈزىنى ئاشكارىلاشقا باشلايدۇ. خىتايلارنىڭ تاشقى سىياسىتىدىكى بۇ خىل ئۆزگىرىشلەرنىڭ شەپسى ئاللىقاچان كۆرۈلۈپ بولدى.

- خەلقنىڭ سىياسىي مايىللىقىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. 2016- يىلدىكى پرېزىدېنتلىق سايلىمى مەزگىلىدە ترامپنىڭ قوللىغۇچىلىرى ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلغان بىر تەتقىقاتتا بايقىلىشىچە، ترامپ رىقابەتچىلىرى ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويغان پاكىت تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەن سۆزلەر، رىقابەتچىلىرىنىڭ قوللاش نىسبىتىنى تۆۋەنلىتىۋەتكەن، ئۇلار كېيىن تۈزىتىش بەرگەن بولسىمۇ پايدىسى بولمىغان.¹⁶ دېمەك، پاكىت ئېنىقلاش خىزمىتى ھەتتا بىر دۆلەتنىڭ بېشىغا كىمنىڭ سايلىنىپ چىقىشىغىمۇ ئالاھىدە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

2.2 كېيىن پاكىت ئېنىقلاش قانداق ئېلىپ بېرىلىدۇ؟

ئوبزورچى خاراكتېردا تەپەككۇر قىلىش بولسا كېيىن پاكىت ئېنىقلاشتىكى ئەڭ ئاچقۇچلۇق ماھارەت ھېسابلىنىدۇ. يالغان خەۋەرنىڭ قانداق ئېنىقلىدىغانلىقى ھەققىدە دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلاردىن خەۋەرنى ئىلان قىلغان توربەتنى تەكشۈرۈش، مەزمۇن بىلەن تېمىسىدا زىتلىق بارمۇ، يازغۇچى ئىشەنچلىكمۇ، ئۇلانمىلىرى نورمال ئىشلەمدۇ، كونا خەۋەرنى تەكرار يوللاپ قويدىمۇ، بۇ ھەجۋىيەلەشتۈرۈلگەن مەزمۇنمۇ، مۇتەخەسسىسلەرگە مۇراجەت قىلىندىمۇ، خەۋەر ئېنىقلاشتىن بۇرۇن ئۆزىڭىزنىڭ كۆز-قارىشى تەسىر ئالدىن تەسىر كۆرسىتىپ قالدۇمۇ.. دېگەندە بىر قاتار ئالدىن ئويلىشىلىدىغان مەسىلىلەر بار.

يۇقارقى دىققەت قىلىدىغان ئاساسىي نۇقتىلار تۆۋەندىكى رەسىمدە بىر قەدەر ئەستە قالارلىق قىلىپ بېرىلدى:¹⁷

Nyhan, Brendan; Porter, Ethan; Reifler, Jason; Wood, Thomas J. (n.d.). "Taking Fact-checks Literally¹⁶ But Not Seriously? The Effects of Journalistic Fact-checking on Factual Beliefs and Candidate Favorability"

<https://web.archive.org/web/20181212032312/https://www.dartmouth.edu/~nyhan/trump-corrections.pdf>

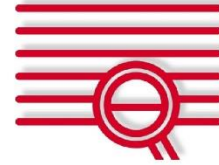
¹⁷ مەنبە: <https://www.ifla.org/publications/node/11174>

يالغان خەۋەر قانداق ئېنىقلاندۇ؟

خەۋەر مەنبەسىنى ئويلىشىڭ

خەۋەرنىڭ ئۆزى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، ئالاقىدار توربەت، خەۋەر چىقارغان ئورگاننىڭ نىشانى ۋە ئالاقىلىشىش ئۇسۇللىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىڭ.

تولۇق ئوقۇڭ

تېمىسى پەقەت باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىش ئۈچۈن قويۇلدى. ئەسلى مەزمۇندا نېمىلەر بار ئىكەنلىكىنى بىلىشكە تىرىشىڭ.

يازغۇچى ئۇچۇرىنى تەكشۈرۈش

يازغۇچى ھەققىدە تېزىدىن بىر تەكشۈرۈپ چىقىڭ. يازغۇچى ئىشەنچلىكمۇ؟ ھەقىقىي يازغۇچىمۇ؟

ئىسپات ئۇلانمىلىرى بارمۇ؟

ئۇلانمىلارنى بېسىپ كۆرۈپ بېقىڭ. ئۇلانمىلاردىكى مەزمۇن راستىنلا سۆزلىنىۋاتقان مەزمۇننى ئىسپاتلىيالايدۇ؟

چىسلاغا قاراپ چىقىڭ

كونا خەۋەرلەرنىڭ قايتىدىن ئىلان قىلىنىشى، يېڭى ۋەقەلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەيدۇ.

بۇ بىر چاقچاقمۇ؟

خەۋەر بەكلا غەلىتە بولسا، بەلكىم ھەجۋىيەلەشتۈرۈلگەن مەزمۇن بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن توربەت ۋە يازغۇچىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈڭ.

بىر تەرەپلىمە قاراشىڭىز بارمۇ - يوق

سىزنىڭ نۆۋەتتىكى قارىشىڭىز بۇ خەۋەرنى ئېنىقلىشىڭىزغا تەسىر كۆرسەتمىگەنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىڭ.

مۇتەخەسسستىن سوراڭ

بىر كىتاپخانا باشقۇرغۇچىسىدىن سوراڭ ياكى مەخسۇس خەۋەر ئېنىقلاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان توربەتكە مۇراجەت قىلىڭ.

باشقا تەۋسىيە قىلىنىدىغان كېيىن پاكىت ئېنىقلاش تېخنىكىلىرىدىن تۆۋەندىكىلەر بار:¹⁸

- مەزمۇنغا دىققەت قىلىش. كىمنىڭ سۆزى ئىكەنلىكى ۋە سۆزلىگەنلىرىنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىگە قاراش كېرەك. Fake-news ياكى Hoaxes قاتارلىق پاكىت ئېنىقلاش توربەتلىرىدە سىز بۇرۇن كۆرگەن ۋە ئاللىقاچان يالغانلىقى ئىسپاتلانغان مەزمۇنلار بارمۇ؟
- مەنبەنى بىۋاسىتە سوراش. باشقىلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرىنى ئېنىقلىغاندا، ئەڭ ئاددىي ئۇسۇلدىن بىرى، ئۇنىڭ ئۆزىدىن پىكىرىنىڭ مەنبەسىنى ۋە ئىسپاتىنى سوراش.
- توردىن ئىزدەش. بۇندىن بۇرۇن باشقىلار سىز ئېنىقلىماقچى بولغان ئۇچۇر ھەققىدە ئاللىقاچان ئىزدىنىپ، ئېنىقلاپ بولغان ۋە بۇ ھەقتە دوكلات يېزىپ بولغان بولشى مۇمكىن.
- ئوخشاش بولمىغان كۆز-قاراشلارنى ئاڭلاش. پاكىت ئېنىقلاشتىن بۇرۇن، شۇ تېمىدا مۇتەخەسسس كىشىلەر بىلەن سۆھبەتلىشىش ناھايىتى پايدىلىق.
- ئەڭ ئىشەنچلىك مەنبەلەردىن ئىزدىنىش. ئاممىغا ئېچىۋېتىلگەن كۈتۈپخانىلار ۋە ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ ئوچۇق ئۇچۇرلىرى قاتارلىق ئەڭ ئىشەنچلىك مەنبەلەرگە تايىنىش، ئېنىقلاش خىزمىتىنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ.

2.3 ساختا خەۋەرنىڭ تۈرلىرى

ساختا خەۋەرلەر تەشۋىقات، مەسخىرە، تەقلىدچىلىك، بىر تەرەپلىمە قاراش قاتارلىق ئامىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغان بولۇپ، ساختىلىق ھالىتى بىر-بىرىدىن بىرئاز پەرقلىنىدۇ. تۆۋەندە ساختا خەۋەرنىڭ 7 خىل تۈرى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى:¹⁹

① ھەجىھلەشتۈرۈلگەن خەۋەر

بۇ ئېنگىلىزچە Satire or parody دېيىلىدىغان بولۇپ، ئۇچۇرلار قىزىقچىلىق ئۈچۈن يېزىلىدۇ. ئادەتتە زىيىنى بەك چوڭ بولمايدۇ، چۈنكى ئاساسەن ھەممە ئادەم ئۇنىڭ راست ئەمەسلىكىنى ۋە

¹⁸ بۇ تېمىنىڭ مەنبەسى: <https://wordlift.io/blog/en/entity/fact-checking>

¹⁹ مەنبە: <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated>

كۆڭۈل ئېچىش مەقسىتىدە چىقىرىلغاننى بىلەلەيدۇ.

② ساختا تېما

ئېنگىلىزچە False Connection بولۇپ، ئادەتتە ماقالىنىڭ تېمىسى، رەسمى ياكى ۋىديو ئىلانلىرىدا دىققەت تارتىدىغان سۆزلەر يېزىلىدۇ. ئەمما ئەسلى مەزمۇن بىلەن بەك مۇناسىۋىتى يوق.

③ خاتالاشتۇرىدىغان مەزمۇن

ئېنگىلىزچە Misleading Content دېيىلىدىغان بولۇپ، باشقىلارنى خاتا چۈشەنچىگە ئەكىلىش ئۈچۈن، ياكى بىرەر شەخسكە قارىتا ئېتىبارسىزلاشتۇرۇش ئۈچۈن مەقسەتلىك ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ.

④ ساختا ئارىلاشتۇرۇلغان مەزمۇن

ئېنگىلىزچە False Context دەپ ئاتىلىدۇ. ئومۇمىي مەزمۇننى ئىسپاتلاش ئۈچۈن توغرا ئارىسىغا ساختا ئۇچۇر ئارىلاشتۇرۇلىدۇ.

⑤ ساختا يازغۇچى

ئېنگىلىزچە Imposter Content دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، بەزى داڭلىق، ئىشەنچلىك توربەتلەرگە ئوخشىتىپ ياسالغان ساختا توربەتلەرگە چىقىرىلغان يالغان خەۋەرلەرنى كۆرسىتىدۇ.

⑥ كونترول قىلىنغان مەزمۇنلار

ئېنگىلىزچە Manipulated Content دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، ھەقىقىي ئۇچۇر ۋە رەسىملەرنى ئىشلىتىدۇ ئەمما باشقا مەزمۇنلارنى سۆزلەيدۇ.

⑦ ئويدۇرما مەزمۇن

ئېنگىلىزچە Fabricated Content دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، ئالداش مەقسىتىدە مەزمۇن ياساپ چىقىدۇ. بۇ 100% زىيانلىق بولغان خەۋەر تۈرى.

2.4 خەۋەر ئېنىقلاش دوكلاتى يازغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك؟

بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار خىتايلارنىڭ بىۋاسىتە زۇلۇمىغا ئۇچرىغان مىللەت بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، بىزگە خىتاينىڭ ساختا تەشۋىقاتلىرىنى ئىسپاتلاپ بېرىش كەتمەيدۇ. لېكىن دۇنيادا تېخى خىتاينىڭ ھەقىقىي يۈزىنى تونۇپ يەتمىگەن مىللەت ۋە ھۆكۈمەتلەر ھېلىھەم كۆپ. ئۇلارغا نىسبەتەن خىتاينىڭ ساختا پاكىتلىرىنى ئېنىقلاپ دوكلات يازغاندا، بىز دىققەت قىلىشىمىز كېرەك بولغان تۆۋەندىكىدەك بىرنەچچە نۇقتىلار بار:

- **بىتەرەپ پوزىتسىيەدە يېزىلىشى كېرەك.** بىر ئىرقىي قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغۇچى مىللەت بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ بىتەرەپ بولالىشىمىز ئىنتايىن تەس بىر ئىش. لېكىن ئىسپاتلاپ يازغانلىرىمىز باشقا مىللەتلەرگە قارىتا بولغانلىقى ئۈچۈن، قوپال بولسۇمۇ ھەقىقەت شۇكى، ئۇلارنىڭ بىزنىڭ دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسىگە ئىشىنىش ھەققى يوق. باشقىلار پەقەت بىزنىڭ ئىلمىي ئىسپاتلىغان يەكۈنلىرىمىزگىلا ئىشىنىدۇ. گەرچە ھەقىقىي زۇلۇم يۈز بېرىۋاتقان بولسۇمۇ، ئىلمىي ئىسپاتنى ئوتتۇرىغا چىقىرالمىساق، يەنىلا قايىل قىلالمايمىز.

- **يەكۈننى ئوقۇرمەن ئۆزى چىقارسۇن.** بىز پەقەت OSINT تېخنىكىلىرىنى ئىشلىتىپ ئىسپاتلاپ بېرىمىز. ئەڭ ئاخىرقى يەكۈننى ئوقۇرمەن ئىسپاتلار ئالدىدا ئۆزى چىقىرىشى كېرەك. بىزنىڭ OSINT ئانالىزىمىزنى كۆرگۈچى بىزنىڭ ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن پىكىر يەكۈنلەپ بېرىۋاتقانلىقىمىزدەك ھېسپاتقا كەپلا قالسا، يازغانلىرىمىزنىڭ ئىلمىي قىممىتى تۈگەيدۇ. يەكۈن چىقىرىشقا قەتئىي ئالدىرىماسلىق كېرەك.

- **ھاقارەت سۆزى ئىشلەتمەسلىك.** ئالدىدا ئەسكەرتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىرقىي قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغۇچى مىللەت بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن خىتايلارنى ھاقارەت قىلىشقا ھەقلىق تەرىپىمىز بار. لېكىن شۇنداقتىمۇ OSINT ئانالىزىمىزدا ھاقارەت سۆزلىرىدىن قەتئىي ساقلىنىشىمىز كېرەك. چۈنكى بۇخىل سۆزلەردىن خىتاي ھۆكۈمىتى ھەرگىز زىيان كۆرمەيدۇ، ئەكسىچە بىز زېھنىمىزنى سەرپ قىلىپ تەييارلىغان OSINT ئانالىزىمىزنىڭ قىممىتى چۈشىدۇ ۋە زىياننى تارتقۇچى بىز ئۆزىمىز بولۇپ قالىمىز.

- **خۇلاسە چوقۇم ئىلمىي بولۇشى كېرەك.** بىز يازغان پاكىت ئېنىقلاش دوكلاتىنى ئوقۇغان ھەرقانداق بىر كىشى بىز بىلەن ئوخشاش خۇلاسەگە كېلەلشى مەقسەت قىلىنىشى كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن يازغانلىرىمىز ئىلمىي يېزىلمىغان بولىدۇ.
- **مۇتەخەسسستىن سوراڭ.** پاكىت ئېنىقلاش دوكلاتىدىكى ھەرقايسى قەدەم-باسقۇچلار چوقۇم شۇ ساھەدىكى مۇتەخەسسنىڭ باھاسىغا تايانغان بولسا ئىنتايىن قايىل قىلارلىق بولىدۇ. چۈنكى پاكىت ئېنىقلاش جەريانىدا بىر-بىرى بىلەن بەك مۇناسىۋىتى بولمىغان بىرنەچچە ساھەگە چېتىلىدىغان ئەھۋاللار ئۇچرايدۇ. ھالبۇكى ھەر-بىر ساھەنىڭ ئۆز كەسپ ئېگىلىرىلا بىلىدىغان ئىنچىكە تەرەپلىرى بولىدۇ. بۇ رىئاللىققا بويسۇنماي ھەممە ساھەگە ئارىلىشىپ يەكۈن چىقارغاندا، يازغان نەرسە ئىلمىي دوكلات ئەمەس، پەقەت كۆز-قاراش بويىچىلىقىدۇر.
- **پاكىت ئېنىقلاش نەتىجىسىنىڭ ھەممىسى بىزگە پايدىلىق بولۇپمەيدۇ.** يەنى ئىلگىرى دەۋا جەريانىدا خاتا ئىشلىتىپ سالغان رەسىم ياكى ۋىدىئولارنى ئېنىقلاپ چىققان ۋاقىتىمىزدا، بۇ يازغان ئانالىزلىرىمىزنى ئاشكارىلىشىمىز، نۆۋەتتە بىزنىڭ دەۋاغا زىيانلىق بولۇشى مۇمكىن. خۇددى دۇنيا جامائەتچىلىكى ئالدىدا خىتاي ھۆكۈمىتى خاتا قارىلىنىپ قالغاندەك تەسىر بېرىپ قويۇشى مۇمكىن. شۇڭا بۇخىل ئانالىز نەتىجىسىنى بىزدىن خاتا ئىشلىتىپ قويغان ئەسلى تەشكىلات ياكى ئاكتىۋىستلارنىڭ ئۆزىگىلا ئايرىم ئەۋەتىپ، ئەسكەرتىپ قويۇش بىلەن كۇپايىلەنسەك ئەڭ توغرا قىلغان بولىمىز.

(3) ئالدىن پاكىت ئېنىقلاش

بىز خىتايلارنىڭ بىزگە قارىتا تەتۈر تەشۋىقاتلىرىغا «كېيىن پاكىت ئېنىقلاش» خىزمىتى ئارقىلىق قارشى تۇرساق، ئۆزىمىزنىڭ خىتايفى قارشى تەشۋىقاتىدا چوقۇم ئالدىن پاكىت ئېنىقلاشقا بەكمۇ ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. چۈنكى، ئالدىن ئېنىقلاپ كۆرمىگەن ماتېرىياللارنى مۇھىم گۇۋاھلىق ئورۇنلىرىدا ئىشلىتىپ قالساق، پۈتۈن گۇۋاھلىقىمىزنىڭ كۈچى شۇ ھامان يوققا چىقىدۇ. بۇنى تولدۇرۇۋېلىش بەكمۇ تەسكە توختايدۇ.

بولۇپمۇ داڭلىق ئاكتىۋىستلىرىمىز ئالدىن پاكىت ئېنىقلاش خىزمىتىگە ھەرگىز سەل قارىماسلىقى كېرەك. ئىشلەتكەن سۆز-جۈملەلەر ۋە رەسىم-ۋىدىئولارنىڭ خىتايلار تەرىپىدىن قانداق تەتۈر قوللىنىش ئىھتىمالى بارلىقىنى دائىم ئويلىشىپ تۇرىشى كېرەك. NewYorkTimes ۋە WallStreetJournal قاتارلىق نوپۇزلۇق توربەتلەردە ماقالە ئېلان قىلىدىغان ئىستراتېگىيە مەسلەھەتچىسى ۋە يازغۇچى [Mark Schaefer](#) مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر سىز خاتا ئۇچۇر تارقىتىۋاتقان بىر مەنبەگە تايانمىسىڭىز، ئەڭ ياخشىسى ھېچقانداق مەزمۇن چىقارماڭ».²⁰

3.1 ئالدىن پاكىت ئېنىقلىغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك؟

مەزمۇن چىقىرىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى بىرنەچچە تېمىلارنىڭ خاتاسىز بولۇشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك:

• تېمىسى

تېمىسى بىلەن مەزمۇنى بىردەكلىكنى ساقلىدىمۇ ياكى دىققەت تارتىش ئۈچۈن تېمىسىدا ئازراق مۇبالىغە ئىشلىتىلىپ قالدۇمۇ؟ بۇ بەك دىققەت قىلىدىغان مەسلە.

• ۋاقىت ۋە ئورۇن

ئىشلىتىلگەن ۋاقىت ۋە ئورۇن چوقۇم توغرا بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. چۈنكى بۇ ئىككى نۇقتىدىكى خاتالىق بەكلا ئاسان بىلىنىدۇ. ۋاقىت ۋە ئورۇندىكى خاتالىق بىزنىڭ چىقارغان مەزمۇنلىرىمىزنى بىراقلا «يالغان خەۋەر» گە ئايلاندۇرۇپ قويىشى مۇمكىن. ئەگەر ئېنىق بىلمىسەك تەكشۈرمەستىنلا پەرەزگە ئاساسەن قوشۇپ قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ.

• ئىشلىتىلگەن رەسىم ۋە ۋىدىئولار

رەسىم ۋە ۋىدىئو نورمالدا سوتسىيالىي مېدىيالاردا ئەڭ دىققەت تارتىدىغان مەزمۇن بولۇپ، بۇلار بىز ئىشلەتكەن مەزمۇندىكى پاكىت ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر پاكىتىمىزدە چاتاق چىقسا، پۈتۈن يازما يالغانغا چىقىرىلىدۇ دېگەن گەپ. شۇڭلاشقا بۇ بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئەڭ دىققەت قىلىشىمىز لازىم

²⁰ مەنبە: <https://visme.co/blog/fact-checking-for-content-marketers>

بولغان، شۇنداقلا ئەڭ سەل قاراپ قېلىۋاتقان مەسىلە. ئېنىقلانمىغان رەسىم ۋە ۋىدىئولارنى چىقارماسلىق كېرەك. چوقۇم چىقىرىش ئىھتىياجى بولسا «ئېنىقلانمىغان» دېگەندەك ئەسكەرتىشلەرنى چوقۇم بېرىش كېرەك.

- ئىشلىتىلگەن سانلىق مەلۇمات، ئىستاتىستىكا ۋە گرافىكلار

بۇلارنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش كەتمەيدۇ. بۇلارغا سەل قاراش يازغانلىرىمىزنىڭ ئىلمىيلىكىگە سەل قاراش بولىدۇ.

- نەقىل ئېلىنغان سۆزلەر ۋە ئىشلىتىلگەن ئىسىملار

ئالدىنقى مەزمۇنلاردا سۆزلەنگەندەك، نەقىل ئېلىنغان سۆزلەر ۋە ئىسىملارنىڭ توغرا بولىشىنى تەكشۈرۈش بولسا، خەۋەر ئېنىقلاشتىكى ئەڭ مۇھىم دىققەت قىلىدىغان نۇقتىلاردىن ھېسابلىنىدۇ. باشقىلارنىڭ سۆزىنى بىر ئاز ئۆزىمىزنىڭ مەزمۇنىغا ماسلاشتۇرۇپ ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپ قويۇشتىن قەتئىي ساقلىنىش كېرەك.

- ئىشلەتكەن ئاتالغۇلار ماس كېلەمدۇ

دىققەت تارتىش ئۈچۈن خەلقئارادا بىرلىككە كەلگەن ئاتالغۇلارنى ئىشلىتىشتىن بۇرۇن، بۇ ئاتالغۇلارنىڭ ئەسلى مەنىسىنى بىر ئاز تەكشۈرۈپ كۆرۈش كېرەك. ھېچ بولمىغاندا دەسلەپكى چۈشەنچىنى بولسىمۇ ئايدىڭلاشتۇرماستىن قارىغۇلارچە قوللىنىۋېرىشتىن ساقلىنىش كېرەك. مەسىلەن: «ئىرقىي قىرغىنچىلىق»، «يەھۇدىي قىرغىنچىلىقى»، «مەدەنىيەت قىرغىنچىلىقى»، «ئىندىجىس ئىنسانلار»، «تۈركىيە خەلقىمۇ ياكى ھۆكۈمىتىمۇ»، «شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ نوپۇسى رەسمىي ماتېرىياللاردا قانچە» قاتارلىق ئۇقۇملاردا ئارىلاشتۇرۇۋېتىدىغان ئەھۋاللار بىزدە كۆپ كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. بۇ تېمىلار بىر-بىرىدىن نازۇك تېمىلار بولۇپ، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ئارزۇسى بىلەن ھەقىقەتلەر ئارىلاشتۇرۇۋېتىلمەسلىكى كېرەك.

چىقارغان مەزمۇنلاردا ئەگەر يۇقارقى تۈرلەرنى تەكشۈرەلمىسە، «ئېنىقلانمىغان» دېگەندەك ئەسكەرتىشلەرنى چوقۇم ئەسكەرتىش كېرەك. لېكىن يەنىلا ئەڭ ياخشى ئۇسۇل، تەكشۈرۈلمىگەن

مەزمۇنلاردىن يىراق تۇرۇش. خۇددىي كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا ئاز سۆزلىشىمۇ ئورۇنلۇق سۆزلەيدىغانلارنىڭ سۆزىنىڭ باشقىلار ئالدىدا كۈچى بولغىنىدەك، مەزمۇن ئاز بولۇپ قالسىمۇ ئىشەنچلىك مەنبەلەرگىلا تايىنىش باشقىلارغا ئىشەنچ تۇيغۇسىنى ئاشۇرىدۇ.

(4) داڭلىق پاكىت ئېنىقلاش مەنبەلىرى

پاكىت ئېنىقلاش ساھەسىدە ئاللىقاچان بىرنەچچە يىللىق تەجرىبىسى بار بولغان، بىرقەدەر كەسپىيلەشكەن توربەتلەر بار بولۇپ، بىزنىڭ بۇ خىل توربەتلەرگە دىققەت قىلىپ تۇرىشىمىز بۇندىن كېيىنكى خىزمەتلىرىمىز ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق. تۆۋەندە بۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئادرېسى بېرىلدى.

4.1 پاكىت ئېنىقلاش توربەتلىرى

ئېنگلىزچە توربەتلەر:

- <https://FactCheck.org>
- <https://PolitiFact.com>
- <https://OpenSecrets.org>
- <https://Snopes.com>
- <https://TruthOrFiction.com>
- <https://www.hoax-slayer.com>
- <https://www.newsbusters.org/fact-checkers>

خىتايچە توربەتلەر:

- <https://tfc-taiwan.org.tw>
- <https://fact-checker.line.me/>

تۈركچە توربەتلەر:

- <https://www.dogrulukpayi.com/>

- <https://teyit.org/>

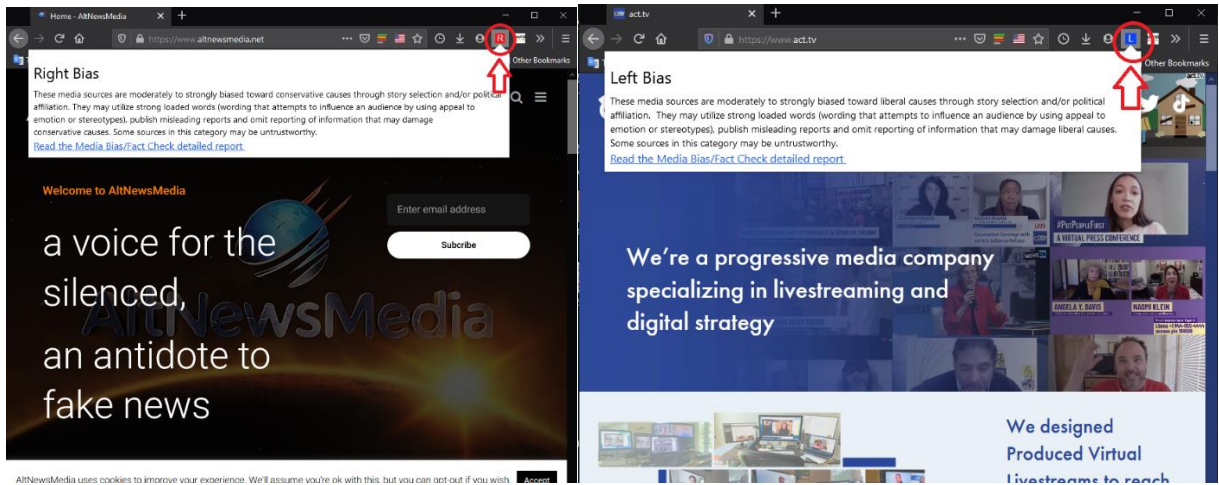
4.2 قوللىنىشچان كىچىك قورال:

MBFC يامىقى²¹: بۇ mediabiasfactcheck.com توربېتىنىڭ چىقارغان Chrome ۋە Firefox يامىقى بولۇپ، توركۆرگۈچكە قىستۇرۇلغاندىن كېيىن، facebook، Twitter لاردا ھەمبەھەرلەنگەن خەۋەرلەرنىڭ ئاستىغا ئۇ توربەتنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇ توربەتنىڭ ساندىدا 3700 دىن ئارتۇق مېدىيا مەنبەلىرى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ ياماق پەقەت بۇلارنىڭ ئىچىدە يەر ئالغان مەنبەلەرنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

رەسمىدە ئەسكەرتىلگەندەك، قانچە كۆك رەڭگە يېقىن بولسا، شۇنچە ئىشەنچلىك بولغان بولىدۇ. قانچە قىزىل رەڭگە يېقىن بولسا ئىشەنچسىز توربەتتىن چىققان خەۋەر بولىدۇ. كۆرۈنۈپ تۇرغىنىدەك، ئەركىن ئاسىيا تور بېتى بىرقەدەر ئىشەنچلىك خەۋەر قانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر خەۋەر قانلىق كىرگەن ۋاقىتىمىزدا MBFC يامىقى بىزگە بۇ توربەتنىڭ قانداقلىقىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ.

²¹ چۈشۈرۈش ئادرېسى: <https://mediabiasfactcheck.com/appextensions>

رەسمىدە كۆرسىتىلگەندەك، ئىككى توربەتنىڭ بىرسىگە كۆك رەڭ، بىرسىگە قىزىل رەڭ ئىپادىلىگەن بولۇپ، رەسمىدە كۆرسىتىلگەن جاينى باسقاندىن كېيىن، ئۇ توربەتلەرنىڭ ئىشەنچلىك دەرىجىسى توغرىسىدا مەلۇماتلار چىقىدۇ. كۆك رەڭ ئىشەنچلىك بەت ئىكەنلىكىنى، قىزىل رەڭ بىر تەرەپلىمە ئۇچۇر تارقىتىدىغان توربەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

پاكت ئېنىقلاشتا ئەسكەرتىشكە تېگىشلىك بىر نۇقتا بار، پاكت ئېنىقلاش خىزمىتى مۇتلەق توغرا بولۇۋەرمەيدۇ، بەزىدە مەسىلە كۆرۈلۈپ قالىدۇ. چۈنكى پاكت ئېنىقلىغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئالدىغا ئايرىم نىيەت بىلەن ئىش ئېلىپ بارىدۇ. بەزىلەر ھەقىقەتنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆز پىكىرىنى جانلاندۇرۇش، قارشى پىكىردىكىلەرگە زەربە بېرىش ئۈچۈنلا پاكت ئېنىقلايدۇ. بۇنداق بولغاندا ئېنىقلا بىتەرەپلىك خۇسسىيىتى يوقاپ كېتىدۇ. بۇنداق يېزىلغان پاكت ئېنىقلاش دوكلاتى ئىشەنچلىك بولمايدۇ.

پاكت ئېنىقلاش ھەققىدە تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشى ئۈچۈن تۆۋەندىكى توربەتلەرنى كۆرسىتىش بولىدۇ:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Fact-checking>

<https://visme.co/blog/fact-checking-for-content-marketers/>

<https://factcheckni.org/toolkit/>

<https://gijn.org/fact-checking-verification/>

<https://www.poynter.org/ifcn-fact-checkers-code-of-principles/>

<https://www.dw.com/en/how-can-fact-checking-be-improved-some-suggestions-from-scholars-and-practitioners/a-55250869>

<https://contentmarketinginstitute.com/2020/03/accuracy-fact-checking-content-checklist/>

<https://www.bankinfosecurity.com/blogs/fact-checking-sizing-up-facebooks-efforts-p-2727>

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hoaxes

<https://fivethirtyeight.com/features/fact-checking-wont-save-us-from-fake-news/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Detecting_fake_news_online

<https://news.mit.edu/2019/better-fact-checking-fake-news-1017>

OSINT ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئاساسلىق قوراللار ۋە تېخنىكىلار

OSINT ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان قوراللار ئەمەلىيەتتە خاكېرلىكنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى بولغان ئۇچۇر توپلاش (Information Gathering) باسقۇچىدا ئىشلىتىلىدىغان قوراللار بىلەن پەرقلەنمەيدۇ. ئۇيغۇر OSINT گورۇپپىسىنىڭ نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم خىزمەت دائىرىسى پاكىت ئېنىقلاش²² بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ قوراللارنىڭ پەقەت پاكىت ئېنىقلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىشىنى ئاساس قىلىپ تونۇشۇپ چىقىمىز.

²² پاكىت ئېنىقلاش دېگەندە Fact-checking كۆزدە تۇتۇلغان بولۇپ، ئىسمىدىن چىقىپ تۇرغىنىدەك، مەلۇم ئۇچۇرلاردىكى پاكىتنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان خىزمەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ بەزىدە ئەسلى پاكىت ئوتتۇرىغا قويۇلۇشتىن بۇرۇن ئېلىپ بېرىلىدۇ، بەزىدە ئىلان قىلىنغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

مەنبە: <https://en.wikipedia.org/wiki/Fact-checking>

پاكىت ئېنىقلاش ژورناللىرى ۋە ئۇيغۇر ئاكتىۋىستلار ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان بىر مۇھىم خىزمەت ھېسابلىنىدۇ.

پاكت ئېنىقلاش قۇرالى - InVID²³

InVID Verification Plugin²⁴ بولسا تور كۆرگۈچ يامىقى (Browser Plugin) شەكىلدە ياسالغان ئەپ بولۇپ، سوتسىيالىي مېدىيالاردىكى مەزمۇنلارنىڭ پاكت بولۇشقا يارايدىغان ياكى يارمايدىغانلىقىنى ئېنىقلاشقا ياردەم بېرىدۇ.

(1) قىسقا تونۇشتۇرۇش

بۇ تور كۆرگۈچ يامىقىنىڭ تولۇق ئىسمى InVID Verification Plugin بولۇپ، ژۇرنالىستلار، پاكت ئېنىقلىغۇچىلار ۋە ئىنسان ھەقلىرى قوغدىغۇچىلار ئۈچۈن لايىھىلەنگەن. سوتسىيالىي مېدىيالاردىكى مەزمۇنلارنى تەھلىل قىلىشنى، بولۇپمۇ ۋىديو ۋە رەسىملەر ئۈستىدە ئانالىز ئېلىپ بېرىشنى قولايلاشتۇرىدۇ. 2017- يىلى 7- ئايدا InVID European project²⁵ تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان. ئېنگىلىزچە، فرانسۇزچە ۋە ئىسپانچە تىل قوشۇلغان. ھازىر WeVerify Project تەرىپىدىن تەرەققىي قىلدۇرۇلۇۋاتىدۇ.

²³ بۇ يازما «Verification Application User Manual - InVID» ناملىق ماقالىدىن پايدىلىنىپ يېزىلدى.

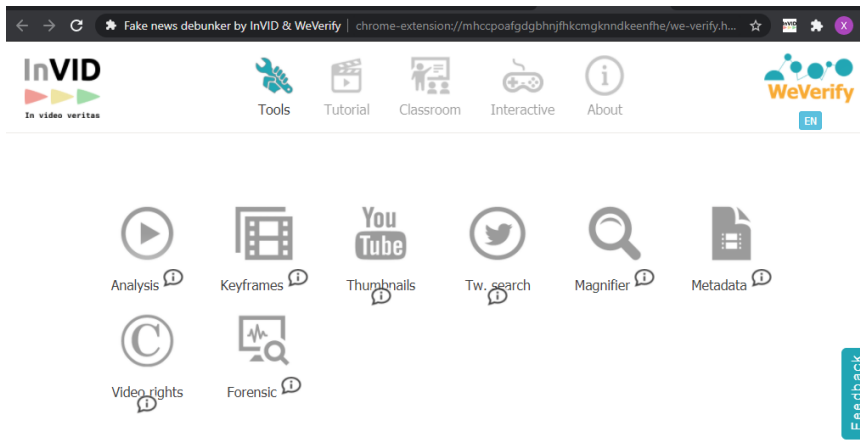
مەنبە: <https://www.invid-project.eu/tools-and-services/invid-verification-plugin>

²⁴ ئەسلىدە InVID نامىدا ئاستا جەمئىي 4 قۇرال ياسالغان بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

- InVID Verification Plugin : بۇ دەل بىز تونۇشتۇرماقچى بولغان تور كۆرگۈچ يامىقى شەكىلدە ئىشلىتىلىدۇ.
- InVID Verification Application : توربەت شەكىلدە ئىشلەيدىغان قۇرال.
- InVID Analytics Dashboard : كۆپ ئىقتىدارلىق باشقۇرۇش سۈپىسى ھالىتىدە كۆرۈنىدىغان بولۇپ، ئىز قوغلاپ ئۇچۇر ئىزدەپ بېرەلەيدۇ.

- InVID Mobile Application : تېلېفوندا ۋىديو ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۇچۇن ياسالغان.

²⁵ توربەت ئادرىسى: www.invid-project.eu تۈنتىر ئادرىسى: @InVID_EU

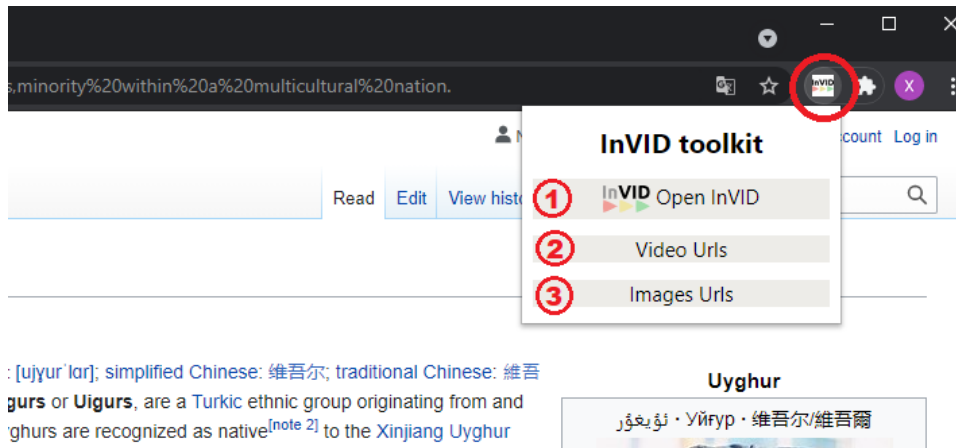
بۇ قورالنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئالاھىدىلىكلىرى بار:

- تېز سۈرئەتتە Facebook، Twitter ۋە YouTube قاتارلىق سوتسىيال مېدىيالاردىن ئۇچۇر ئالالايدۇ؛
- Google، Yandex، Bing، Tineye، Baidu ۋە Karma decay قاتارلىق ئىزدەش ماتورلىرىدىن پايدىلىنىپ رەسىمگە قارىتا ئەكسى ئىزدەش (Reverse image search) ئېلىپ بارالايدۇ؛
- ۋىديو پارچىسىنى يۇقىرىدا تىلغا ئالغان كۆپلىگەن ئىزدەش ماتورلىرىدىن ئىزدەپ بېرەلەيدۇ؛
- ۋىديو ياكى رەسىملەرنىڭ مەلۇم بۆلۈكىنى لوپا ئەينەك ئىقتىدارى بىلەن ئانالىز قىلغىلى بولىدۇ؛
- Twitter دىن كېرەكلىك ئۇچۇرلارنى مەلۇم ۋاقىت دائىرىسىدە خىلمۇ-خىل ئىقتىدارلار بىلەن رەتلەپ ئىزدىگىلى بولىدۇ؛
- ۋىديو ۋە رەسىملەردىكى ئەگەشمە ئۇچۇر (Metadata) لارنى كۆرگىلى بولىدۇ؛
- ۋىديونىڭ نەشر ھوقۇقىنى تەكشۈرگىلى بولىدۇ؛
- رەسىملەرگە نىسبەتەن forensic تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ.

(2) ئىقتىدارلىرىنى تونۇشتۇرۇش

(1) InVID تور كۆرگۈچ يامىقىنى نەدىن ئېچىپ ئىشلىتىمىز؟

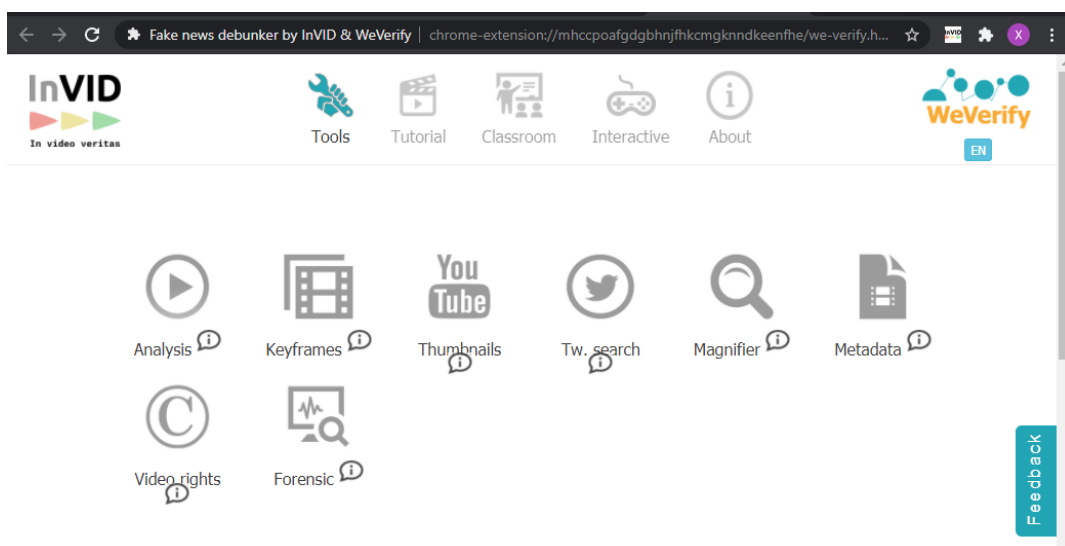
InVID يامىقىنى قاچىلاپ بولغاندىن كېيىن Chrome تور كۆرگۈچىنىڭ ئوڭ ئۈستى تەرىپىدىكى InVID لوگوسى بار ئورۇندىن ئېچىپ ئىشلىتىمىز. تۆۋەندىكى رەسىمگە قاراڭ:

InVID لوگوسىنى باسقاندىن كېيىن تارتىلما تىزىملىكتىن ئۈچ مەزمۇن چىقىدۇ. ① نى باسقاق InVID يامىقىنىڭ ئايرىم خىزمەت رايونىغا كىرىمىز؛ ② نى باسقاق نۆۋەتتىكى توربەت ۋىدىئولاردىن InVID ئانالىز قىلالايدىغان ۋىدىئو ئادرېسنى چىقىرىپ بېرىدۇ؛ ③ نى باسقاق نۆۋەتتىكى بەتتىن رەسىملەرنىڭ ئادرېسنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

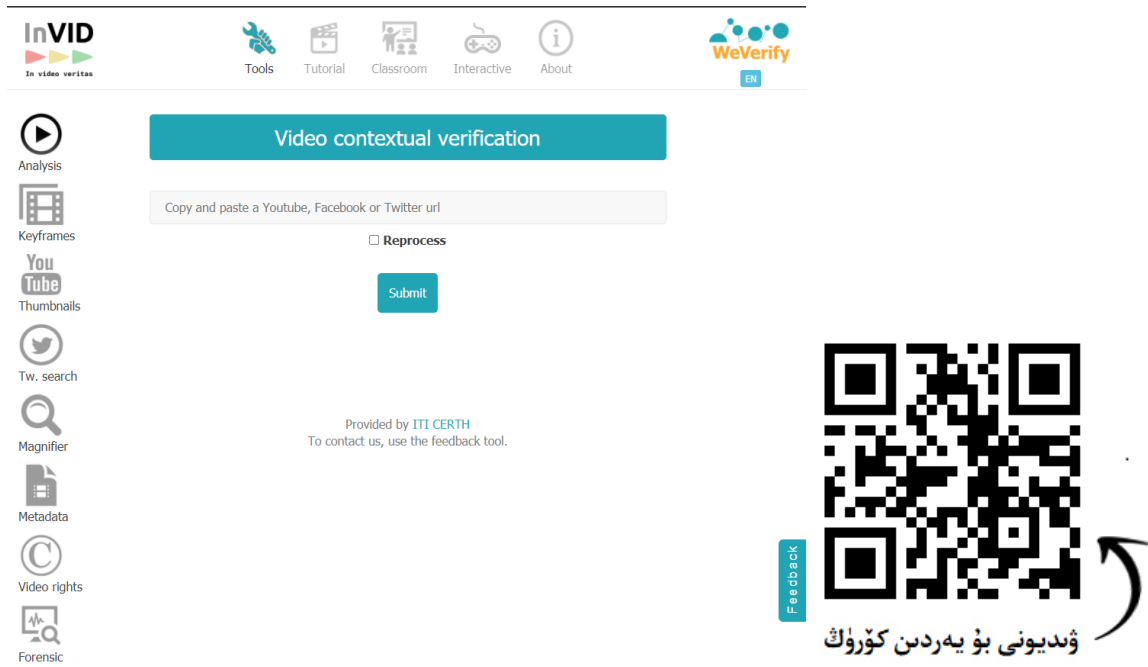
(2) ئاساسلىق ئىقتىدار كۈنۈپكىلىرى

InVID نىڭ ئاساسلىق خىزمەت رايونىغا كىرگەندىن كېيىن رەسىمدىكىدەك 8 خىل ئىقتىدار كۈنۈپكىسى كۆرۈنىدۇ:

Analysis ①

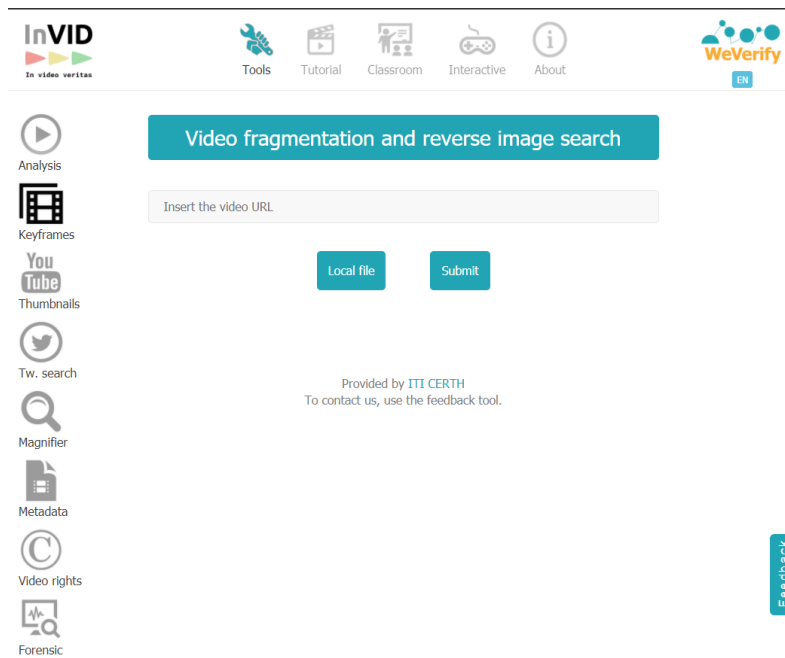
بۇ InVID نىڭ [Thessaloniki Information Technologies Institute](https://www.thessalonikiinformationtechnologiesinstitute.com/) تەرىپىدىن ياسالغان مەزمۇن توپلاش ۋە ئانالىز ئىقتىدارى بولۇپ، بۇ ئىقتىدار بىلەن Facebook، YouTube ۋە Twitter دىكى ۋىدىئونىڭ ئەگەشمە ئۇچۇرلىرى metadata نى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ۋىدىيو ئادرېسنى چاپلاپ ئىزدەسەك، ۋىدىئونىڭ تورغا قويۇلغان ۋاقتىنى، ئورنىنى (ئەگەر Metadata ئۆچۈرۈلمىگەن بولسا)، بۇ ۋىدىيوغا چۈشكەن ئەڭ دىققەت تارتقان ئىنكاسلارنى، ۋىدىيو چىقارغۇچىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە ۋىدىئونىڭ ھەرقايسى رەسىم بۆلەكلىرى ئۈستىدە Google، Yandex، Tineye سۈپىسىدىن رەسىم ئىزدەپ بېرىدۇ ۋە Twitter غا چىقىرىلغان بۇنىڭغا ئوخشاش باشقا ۋىدىئولارنى ئىزدەپ بېرىدۇ. چىقىرىپ بەرگەن رەسىم بۆلىكىنى باسقاق ⑤ Magnifier ئىقتىدارى بىلەن ئىزدىگىلى بولىدۇ.

بۇ ئىقتىدارنى ئىشلەتكەندە ۋىدىئونىڭ URL ئادرېسىنى بىلىشىمىز ۋە Facebook تىكى ۋىدىئولار ئۈچۈن Facebook ھېسابىمىزنى ئېچىپ بېرىشىمىز كېرەك. بۇ ئىقتىدارنى ئۆزىمىزنىڭ كومپيۇتېردىن ۋىدىئو چىقىرىپ ئىزدىگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئىنكاسلار بەك كۆپ چۈشكەن ۋىدىئو بولسا، ئىزدەش نەتىجىسىنى چىقىرىپ بېرىشكە بىر ئاز ۋاقىت ئالىدۇ. Reprocess دېگەن تاللاشقا توغرا بەلگىسى ئۇرغان بولساق، ئوخشاش ۋىدىئونى يەنە بىر قېتىم ئىزدىگەندە كونا ئۇچۇرلارنى ئەمەس، يېڭىدىن ئىزدەش بۇيرۇقى بەرگەن بولىدۇ.

Keyframes ②

بۇ ئىقتىدار ۋىدىئو ئىچىدىكى ھەرقايسى كۆرۈنۈشلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ ۋە شۇ كۆرۈنۈش ھەققىدە ئەكسى ئىزدىنىش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. خالىغان كۆرۈنۈشنى مائۇسنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىپ Google، Yandex، Tineye، Bing، Karma decay ۋە Baidu قاتارلىق توربەتلەردىن تاللىساق ئىزدەپ بېرىدۇ.

ۋىدىئولارنىڭ URL ئادرېسى ئارقىلىق ياكى كومپيۇتېرىمىزدىن بىۋاسىتە يۈكلەپ، ۋىدىئونىڭ ھەرقايسى كۆرۈنۈشلەرگە تېزىدىن كۆز يۈگۈرۈتۈپ چىقالايمىز. ۋىدىئودىكى ھەربىر مەزمۇن ئالمىشىشنى چۈشۈرۈپ قويماي رەسىم قىلىپ تېزىپ بېرىدۇ. كومپيۇتېردىن يۈكلەنگەن ۋىدىئولار [Thessaloniki Information Technologies Institute](https://www.thessalonikiinfo.org/) تور بېتىگە يۈكلەپ ئاندىن ۋىدىئو رەسىملىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

③ Thumbnails

بۇ ئىقتىدار YouTube تىكى ۋىدىئونىڭ 4 پارچە رەسىمىنى سۈرۈپ ئېلىپ Google، Bing، Tineye ۋە Yandex قاتارلىق ئىزدەش توربەتلىرىدىن ئىزدەپ بېرىدۇ. YouTube ۋىدىئو ئادرېسىنى چاپلاپ، ئىزدەش ماتورى تاللانغاندىن كېيىن، 4 پارچە رەسىم ھەققىدە 4 بەت بىراقلا ئېچىلىدۇ.

Analysis

Keyframes

YouTube Thumbnails

Tw. search

Magnifier

Metadata

Video rights

Forensic

YouTube thumbnails reverse search

YouTube video URL

☒ Google ☐ Yandex ☐ Bing ☐ TinEye

Submit

Provided by AFP Medialab
To contact us, use the feedback tool.

ۋىدىئونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

خىتايلار YouTube نى چەكلىۋالغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئىقتىدار Baidu ئىزدەش ماتورىدىن ئىزدىيەلمەيدۇ.

Tw. Search ④

بۇ مەخسۇس Twitter دىن ئۇچۇر ئىزدەيدىغان ئىقتىدارى بولۇپ، ئورنى، ۋاقتى، تىلى، رەسىم قاتارلىق خىلمۇ-خىل شەكىلدە فىلترلەپ ئىزدەپ بېرىدۇ.

Analysis

Keyframes

YouTube Thumbnails

Tw. search

Magnifier

Metadata

Video rights

Forensic

Twitter advanced search

Keyword or #

From (Twitter account name)

Filter (e.g. safe, media, retweets, native_video, periscope, vine, images, twimg or links)

Language (e.g. en, fr, de, es, ru, ja, zh...)

Geocode (e.g. -22.912214,-43.230182,1km or -22.912214,-43.230182,1mi)

Near (city name)

Within (e.g. 15mi or 15km)

Since

Until

☒ Local time ☐ GMT

Submit

Provided by AFP Medialab
To contact us, use the feedback tool.

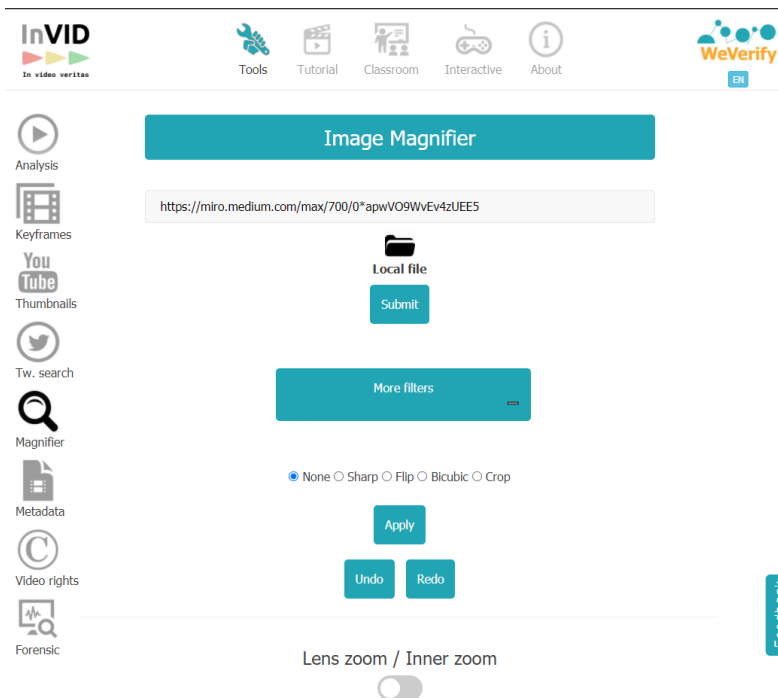

ۋىدىئونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

ۋاقىت بويىچە ئىزدىگەندە ھەتتا مىنۇت ئېنىقلىقچە تەكشىگىلى بولىدىغان بولۇپ، شۇ مەزمۇن ھەققىدە ئەڭ دەسلەپتە تۆت يوللىغۇچىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ناھايىتى تېز تېپىپ چىققىلى بولىدۇ. Twitter ئۇچۇرىنى مەلۇم رايون بويىچىمۇ ئىزدەشكە بولىدۇ.

Magnifier ⑤

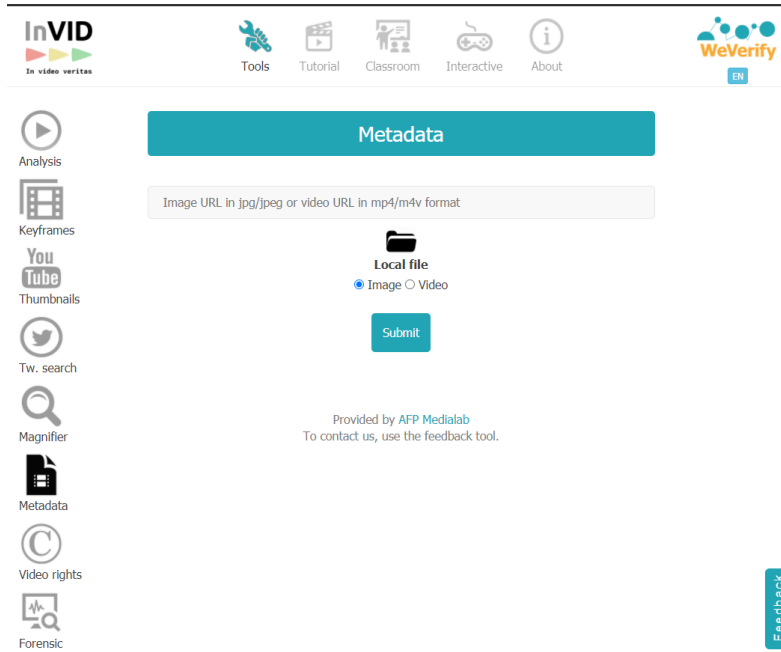
بۇ لوپا ئەينەك ئىقتىدارى بولۇپ، توردىكى URL ئادرېسى بار رەسىمنى ياكى كومپيۇتېرىمىزدىن يۈكلەنگەن رەسىمنى لوپا ئەينەك ئارقىلىق ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ. ئۇندىن باشقا رەسىمنىڭ رەڭ پەرقىنى كۈچەيتكىلى، تەتۈر ھالىتىنى كۆرگىلى ۋە مەلۇم قىسمىنى كېسىپ تەھلىل قىلغىلى بولىدۇ. رەسىمنى Google، Baidu، Yandex، Tineye قاتارلىق سۇپىلاردىن ئىزدەشتىن باشقا يەنە رەسىمگە قارىتا Forensic تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ.

Thessaloniki Information Technologies Forensic تەكشۈرۈش ئىقتىدارى Institute بىلەن DW ھەمكارلاشقان [Reveal European project](#) تەرىپىدىن ياسالغان.

Metadata ⑥

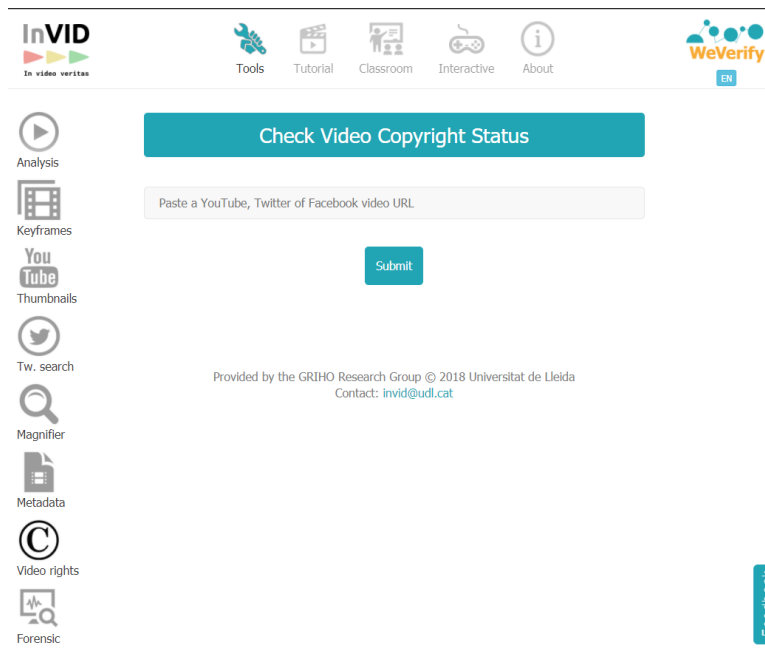
بۇ ئىقتىدارى بىلەن Jpeg فورماتىدىكى رەسىم ۋە mp4/m4v فورماتىدىكى ۋىدىئولارنىڭ Exif metadata ئەگەشمە ئۇچۇرلىرىنى كۆرگىلى بولىدۇ. مەسىلەن: قايسى ماركىلىق تېلېفوندا ياكى ئاپپاراتتا تارتىلغانلىقى، قاچان تارتىلغانلىقى، ئاپپارات بىلەن نىشاننىڭ ئارىلىقى، رەسىم ياكى ۋىدىئو تارتىلغان ئورۇننىڭ كۆرۈنىشى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى بىلگىلى بولىدۇ.

ئەگەر بۇ ئۇچۇرلار ئۇچۇرئېتىلگەن بولسا ئۇچۇر چىقمايدۇ. ئەگەر metadata ئەگەشمە ئۇچۇرلىرى تولۇق بولسا، بۇ رەسىم ياكى ۋىدىئونىڭ ئورنىنى يەرشارى خەرىتىسىدىن كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

Video rights ⑦

بۇ ۋىدىئونىڭ نەشر ھوقۇقىنى تەكشۈرۈش ئىقتىدارى بولۇپ، Facebook، YouTube، Twitter قاتارلىق توربەتلەردىكى ۋىدىئولارنىڭ URL ئادرېسىنى ئىشلىتىپ، ئۇ ۋىدىئونىڭ ئەسلى تورغا قويغان كىشى تەرىپىدىن ياكى يۇقارقى توربەتلەر تەرىپىدىن ئىشلىتىش چەكلىمىسى بار-يوقلىقىنى تەكشۈرۈپ بېرىدۇ.

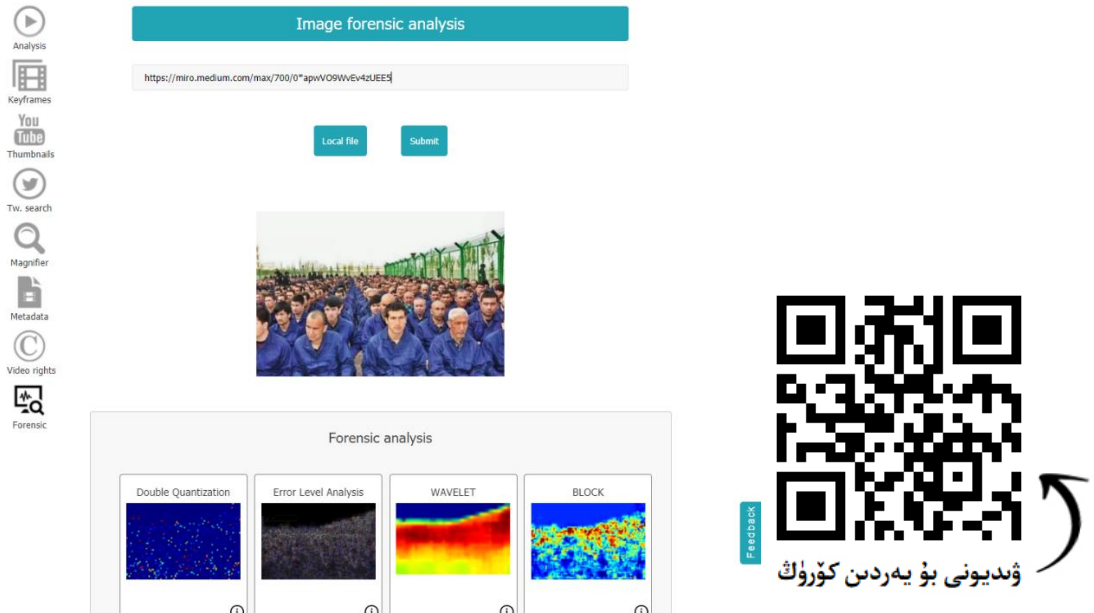

ئالدى بىلەن بۇ ۋىدىئونىڭ تەكرار ئىشلىتىلگەنلىكى ھەققىدە ئۇچۇرلارنى بېرىدۇ. ئەگەر باشقىلار تەرىپىدىن تەكرار ئىشلىتىلگەن بولسا، ۋىدىئو چىقارغۇچىدىن سوراپ بېقىش كېرەكلىكىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇنى [InVID Rights Management Tool](#) كۆرسەتمىسى بويىچە ئېلىپ بېرىشقىمۇ بولىدۇ.

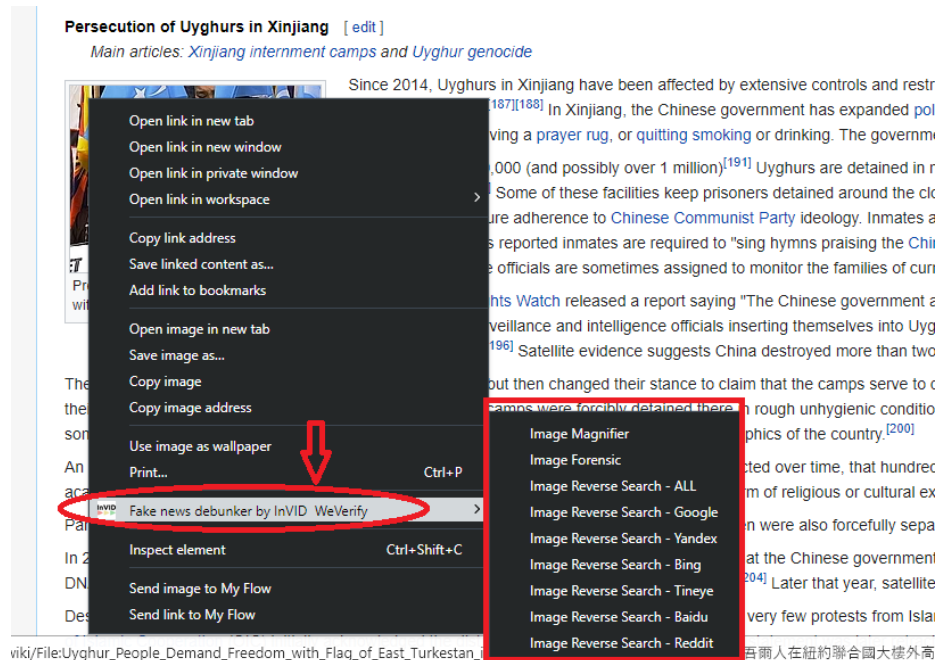
Forensic ²⁶ ⑧

بۇ [Reveal](#) تۈرىدىكى [Thessaloniki Information Technologies Institute](#) تەرىپىدىن ياسالغان Forensic ئانالىز مۇلازىمىتىنى ئىشلىتىدىغان بولۇپ، دىجىتال رەسىملەردىكى بۇزۇلۇشنى تەھلىل قىلىپ، ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدۇ.

²⁶ Forensic دېگەن بۇ سۆزنىڭ لۇغەتتىكى مەنىسى «مەلۇم بىر جىنايىتى دىلو ئۈستىدە ئىلمىي مېتودلارنى ئىشلىتىپ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ۋە ئۇ دىلونى ھەل قىلىش» نى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، رەسىم تەھلىل قىلغاندا، رەقەملىك رەسىملەرنىڭ تۈزۈلۈش ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ ئىنچىكىلەپ ئېلىپ بېرىلىدىغان ئانالىز ئۇسۇلىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇلاردىن باشقا يەنە InVID يامقى قاچىلانغان تور كۆرگۈچتە ھەرقانداق بەتتىكى رەسىمنى ئۈستىگە مائۇسنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى باسقاق InVID لوگوسى بىلەن بىر تاللاش چىقىدۇ. ئۇنى باسقاق، نۆۋەتتىكى رەسىم ئۈستىدە بىۋاستە Magnifier، Forensic ۋە Reverse Search (يەنى ئەكسى ئىزدىنىش) ئىقتىدارلىرىنى ئىشلەتكىلى بولىدۇ.

Google خاكېرلىكى

(1) دەسلەپكى چۈشەنچە

Google كۈنىمىزدىكى كۈندىلىك زىيارەت سانى دۇنيادا 1- ئورۇندا تۇرىدىغان توربەت²⁷ بولۇپ، ئۇنىڭدىن قانداق ئۇچۇر ئىزدەشنى ھەممىمىز بىلىمىز. Google باش بېتىدىكى ئىزدەش بالدىقىغا ئاچقۇچلۇق سۆزنى كىرگۈزۈپ Enter نى باسقۇچقا بولىدۇ. ئەمما Google دىن پەقەت بىزگە كېرەكلىك مۇھىم ئۇچۇرلارنى نۇقتىلىق ھالدا ئىزدىگىلى بولىدىغان، بىر قەدەر يۇقىرى سەۋىيەدىكى ئىزدەش تېخنىكىسى بار بولۇپ، بۇ Google Hacking دەپ ئاتىلىدۇ. خاكېرلار دەل مۇشۇ خىل ئىزدەش تېخنىكىسى ئارقىلىق، خاكېرلىك مەشغۇلاتىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق قەدەم- باسقۇچى بولغان ئۇچۇر توپلاش مەشغۇلاتىنى بىجرەلەيدۇ. يەنى OSINT مەشغۇلاتىنى ئېلىپ بارالايدۇ. Google ئارقىلىق تۆۋەندىكى مەشغۇلاتلارنى ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ:

- ① مەلۇم توربەتتىكى رەسىم، ۋىديو، ئېلېكتاپ ھۆججەتلىرى ۋە سىستېما ئۇچۇرلىرى ساقلىنىدىغان ھۆججەتلەر قاتارلىق مەلۇم ھۆججەت ۋە ئۇچۇرلارنى نۇقتىلىق ھالدا ئىزدەپ تېپىۋالالايدۇ؛
- ② توربەتلەردە ئاپتوماتىك ساقلىنىپ قالدىغان ئىنتايىن مۇھىم تەكشۈرگۈچى، ئۇلانما ئۇچۇرلىرىنى تاپالايدۇ. بۇ ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ توربەتلەرنىڭ ئارقا سۈپىسىغا بۆسۈپ كىرەلەيدۇ؛
- ③ توربەتكە ئالاقىدار كىشىلەرنىڭ ئېلخەت ئادرېسى، تېلېفون نومۇرى، ئادرېسى قاتارلىق سوتسىيالىي ئىنژىنىرلىقى²⁸ دا ئىنتايىن مۇھىم ھېسابلىنىدىغان ئۇچۇرلارنى تاپالايدۇ؛

ئەسكەرتىش: يۇقارقى بىرقەدەر قاراتمىلىق ئىزدەش ئىقتىدارى يالغۇز Google دىلا ئىزدىگىلى بولۇپلا قالماي، يەنە باشقا ئىزدەش توربەتلىرىنىڭمۇ ئۆزىگە خاس قاراتمىلىق ئىزدەش ئىقتىدارلىرى بار. ئەمما Google نىڭ ئىزدەپ بېرەلەيدىغان ئۇچۇر سالىمىقى ھەممىسىدىن چوڭ. باشقا ئىزدەش

²⁷ Alexa توربېتىنىڭ ئىستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا Google نىڭ كۈندىلىك زىيارەتچىسى 743.3 مىليون، كۈندىلىك بەت زىيارەت سانى

13.6 مىليارد بولۇپ، دۇنيادا 1- ئورۇندا تۇرىدىكەن. مەنبە: <https://website.informer.com/google.com>

²⁸ سوتسىيالىي ئىنژىنىرلىقى ئېنگىلىزچە Social Engineering دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، خاكېرلىكنىڭ ئادەم پىسخولوگىيىسىگە تۇتىشىدىغان ساھەسى ھېسابلىنىدۇ. خاكېرلار تور تېخنىكىسى ۋە سوتسىيالىي ئىنژىنىرلىقنى ماسلاشتۇرۇپ قوللىنىپ رىيال دۇنيادىكى كىشىلەرنى ئالدىيالايدۇ.

توربەتلىرىنىڭ «advanced search» ياكى «custom search» قاتارلىق ئىقتىدارلىرى ھەققىدە ئىزدەش كۆرسىتىش تېخىمۇ كۆپ بىلىمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

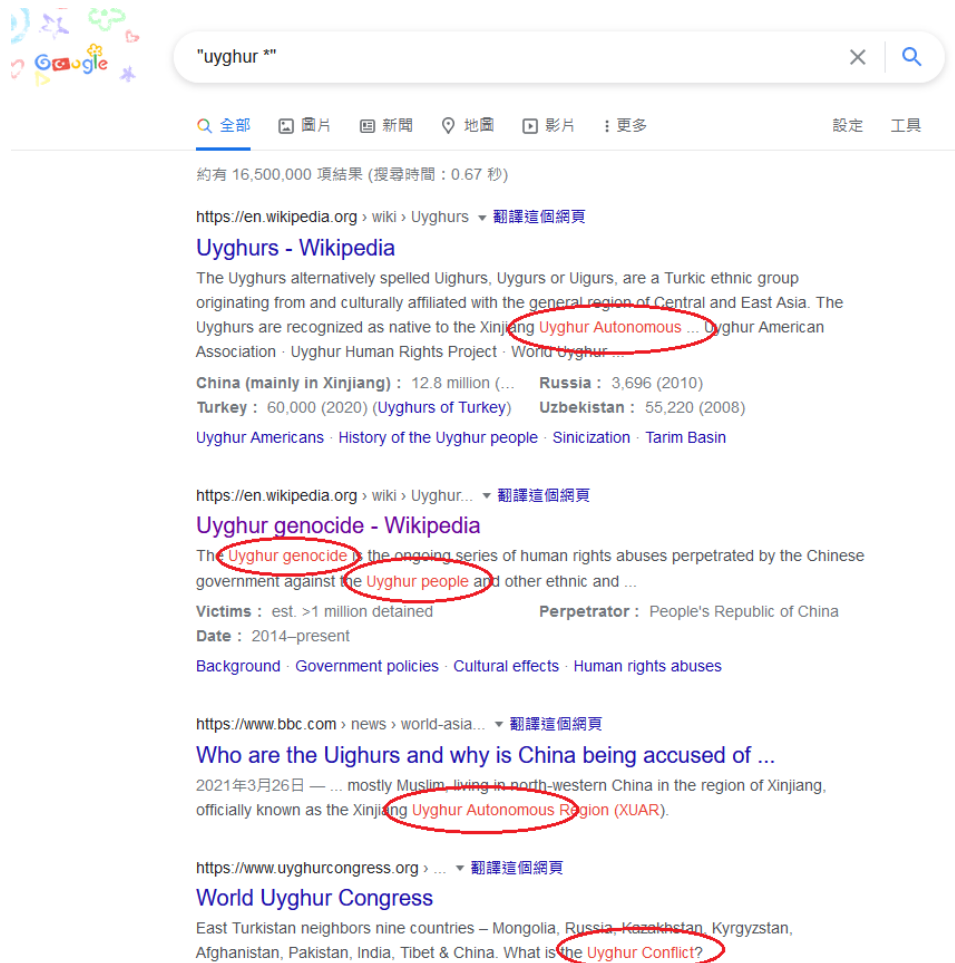
(2) ئادەتتىكى ئىزدەش تېخنىكىسى

Google دىن ئۇچۇر ئىزدىگەندە ئەڭ ئالدى بىلەن بىلىشكە تېگىشلىك تۆۋەندىكىدەك ئاساسىي قائىدىلەر بار:

- ئىشلەتكەن سۆز قانچە ئاز بولسا ئىزدەش نەتىجىسى شۇنچە كۆپ چىقىدۇ.
- ئىزدەش ئۈچۈن كىرگۈزگەن ھەر بىر سۆز چوقۇم Google نىڭ ئىزدەش ئۇسلۇبىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.
- ئۇچۇرلار ئارىسىدىكى تىنىش بەلگىلىرىنى ئىزدەيدۇ. ئەمما بەزى تىنىش بەلگىلىرى ئىزدەش نەتىجىسىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن: @ ، . ! ، [] / < > ? ; ۋە # قاتارلىقلارنىڭ ئىزدەش نەتىجىسىگە تەسىرى بار.
- بىرلا ۋاقىتتا ئەڭ كۆپ بولغاندا 32 سۆز ئىزدىگىلى بولىدۇ.²⁹
- Google غا يېزىلغان ئۇچۇرلار چوڭ-كىچىك ھەرىپكە سەزگۈر (case sensitive) ئەمەس. يەنى ھەرىپلەرنى چوڭ ياكى كىچىك يېزىپ قالساق مەسىلە يوق. مەسىلەن: ئۇچۇر ئىزدىگەندە Google بىلەن gooGLE نى ئوخشاش تونۇپ ئىزدەۋېرىدۇ.
- ئېنگىلىز تىلىدا كۆپ ئىشلىتىلىدىغان for ، a ، the ، on ، where ۋە how قاتارلىق سۆزلەر بەزى ۋاقىتلار Google تەرىپىدىن نەزەردىن ساقىت قىلىنىشى مۇمكىن. يەنى ئىزدەش نەتىجىسىگە تەسىر كۆرسەتمەسلىكى مۇمكىن. ئەمما سىز Google نىڭ بۇ سۆزلەرنى چوقۇم ئىزدەپ بېرىشىنى خالىسىڭىز قوشتىرناق بەلگىسى " " نى ئىشلەتسىڭىز بولىدۇ.
- يۇلتۇز بەلگىسى * خالىغان بىر سۆز دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن: "uyghur

²⁹ Google نىڭ يەنە بەزى چەكلىمىلىرى بار بولۇپ، بۇلارنى تۆۋەندىكى توربەتتىن كۆرەلەيسىز:
<https://searchengineland.com/20-google-limits-may-not-know-exist-281387>

*" دەپ ئىزدەسەك، * نىڭ ئورنىغا خالىغان سۆزنى قويۇپ ئىزدەيدۇ. رەسمىيىدەك:

يۇقىرىقى مىسالدا ئالدىنقى 4 ئىزدەش نەتىجىسىگە قارىساق، * نىڭ ئورنىغا autonomous، genocide، people ۋە conflict قاتارلىق سۆزلەرنى ئالماشتۇرۇپ ئىزدەپ بەردى.

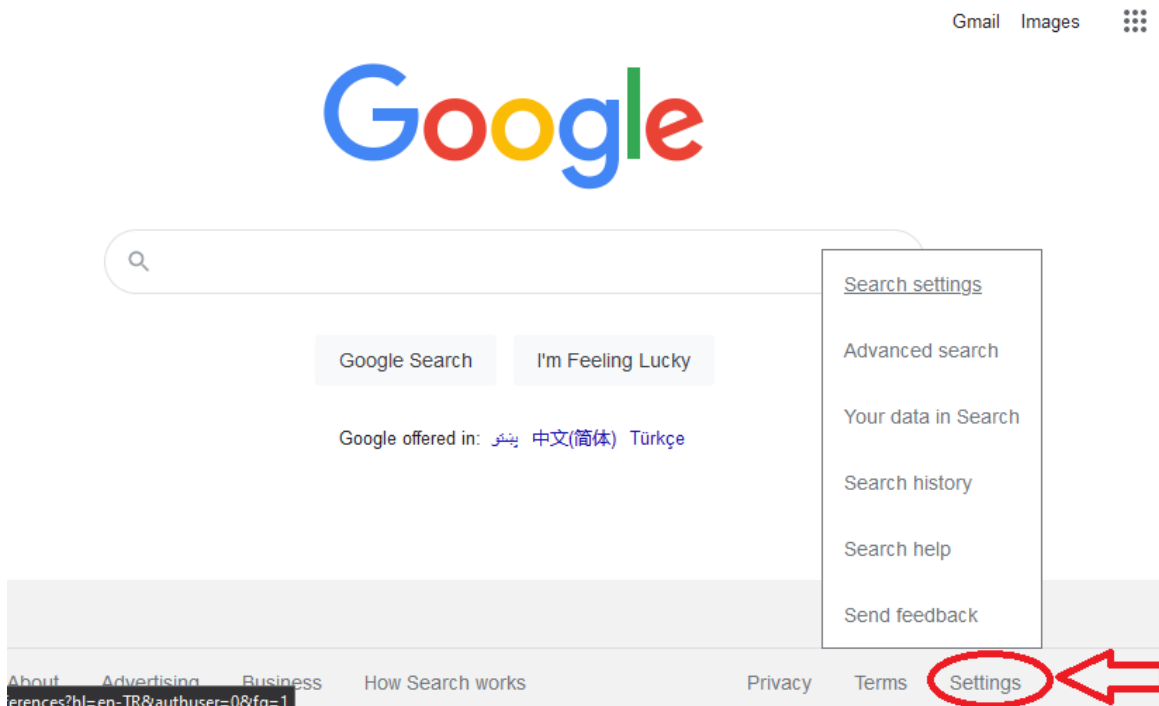
ئەگەر * نى ئالدىنقى سۆز بىلەن بوشلۇق قويماي يازساق، خالىغان ھەرپلەر بىلەن تولدۇرۇپ ئىزدەپ بېرىدۇ، مەسىلەن، *vulnerability دەپ ئىزدەسەك، vulnerability، vulnerabilities قاتارلىق سۆزلەرنىمۇ ئىزدەپ بېرىدۇ.

• يۇلتۇز بەلگىسى * 32 سۆز چەكلىمىسىدە بىر سۆز بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. مەسىلەن، "Chinese government commit genocide in East Turkistan" دېگەن

سۆزلەرنى 7 سۆز دەپ ھېسابلايدۇ. ئەمما "Chinese * commit * in *" دېگەن سۆزلەر بولسا 3 سۆز دەپ ھېسابلىنىدۇ.

ئەمدى ئاددىي ئەمما كۆپ كىشىلەر دىققەت قىلىپ كەتمەيدىغان ئىزدەش قائىدىلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى:

(1) ئىزدەشتىن بۇرۇنقى تەكشۈرۈشلەر. بىز Google نىڭ ئىزدەش بېتىگە كىرگەندە، ئۇچۇر كىرگۈزۈشتىن بۇرۇن ئەڭ ئاستى تەرەپتە قارىساق Settings (تەكشۈرۈشلەر) خېتىنى كۆرىمىز.

بۇ يەرنى باسقاق، ئىزدەش تەكشۈرۈشلىرى، سەۋىيەلىك ئىزدەش، ئىزدەش خاتىرىمىز، ئىزدەشكە ئالاقىدار ياردەم ۋە Google غا ئىنكاس قالدۇرۇش قاتارلىق مەزمۇنلار چىقىدۇ. بۇنىڭدىن ئىزدەش تەكشۈرۈشلىرى يەنى Search settings نى باسقاق، ئىزدەش نەتىجىسىگە فىلتر قويۇش، بىرەتتە چىقىدىغان ئىزدەش نەتىجىسىنىڭ سانىنى بىكىتىش، بىزنىڭ ئورنىمىزدا كۆپ ئىزدەلگەن نەتىجىلەرنى قوشۇپ چىقىرىش، ئىزدەش خاتىرىسى، ئورنىمىزدىن باشقا ئورۇندىكى ئىزدەش نەتىجىسى، ئىزدەش تىلىنى ئۆزگەرتىش قاتارلىق تەكشۈرۈشلىرىنى ئېلىپ بارالايمىز.

(2) توربەتلەرنىڭ Google ساقلاپ قويغان ھالىتىنى كۆرۈش. بەزى توربەتلەرنىڭ بۇرۇنقى

ھالىتى Google تەرىپىدىن ساقلىنىپ قالدىغان بولۇپ، بۇنداق ئىزدەش نەتىجىسى گەرچە ھازىرقى ھالىتى تۈردىن ئۆچۈرۈۋېتىلگەن بولسىمۇ ياكى خىتاي ئىچىدە بولۇپ، توسۇۋېتىلگەن بولسىمۇ، كونا ھالىتىنى كۆرگىلى بولىدۇ. تۆۋەندىكى رەسمىدىكىدەك، ئىزدەش نەتىجىسىدىكى توربەتنىڭ ئارقا تەرىپىدى ئۈچ بۆلۈك بەلگىنى بېسىپ، Cached دېگەن تاللاشنى تاللىساق بولىدۇ (ئەمما ھەممە نەتىجىدە چىقىۋەرمەيدۇ):

https://www.pbs.org › newshour › features › uighurs
What is happening with the Uighurs | PBS NewsHour

At least 1 million Muslim minority Uighurs are held in Chinese government-run detention centers. There are at least 85 known centers in Xinjiang, China, which ...

People also search for

what is happening to muslims in china uighur muslims organ harvesting
uyghur history uighurs pronunciation
how to help uyghurs in china uyghur map

https://www.nytimes.com › World › Asia Pacific

'Absolutely No Mercy': Leaked Files Expose How China ...

Nov 16, 2019 — More than 400 pages of internal Chinese documents provide an unprecedented inside look at the crackdown on ethnic minorities in the ...

https://www.cfr.org › backgrounder › chinas-repression...

China's Repression of Uyghurs in Xinjiang | Council on ...

The Chinese government has reportedly detained more than a million Muslims in reeducation camps. Most of the people who have been arbitrarily detained are ...

ئېچىلغان بەتنىڭ ئۈستىدە بۇ بەتنىڭ Google تەرىپىدىن ساقلىنىپ قالغان ۋاقتى، بەتنىڭ تېكىست ھالى، html كودى قاتارلىق ئۇچۇرلار چىقىپ تۇرىدۇ:

This is Google's cache of <https://www.pbs.org/newshour/features/uighurs/>. It is a snapshot of the page as it appeared on 28 Apr 2021 23:57:58 GMT. The current page could have changed in the meantime. [Learn more.](#)

[Full version](#) [Text-only version](#) [View source](#)

Tip: To quickly find your search term on this page, press Ctrl+F or ⌘-F (Mac) and use the find bar.

بەزى خىتاينىڭ چەتئەلگە توسۇۋەتكەن توربەتلىرىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى بۇ يەردىن كۆرۈشكە بولىشى مۇمكىن. ئەمما بارلىق نەتىجىلەردىن بۇ ئۇچۇرلۇك بەلگە چىقىۋەرمەيدۇ. ئەمما

Waybackmachine تورپېتىنىڭ بۇ ئىقتىدارى تېخىمۇ قوللىنىشچان. بۇ توغرىسىدا كېيىن توختىلىمىز.

(3) قوشتىرنىڭ " " نى ئىشلىتىش. ئالدىنقى قائىدىلەردە سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئىزدەش ئۈچۈن كىرگۈزگەن سۆزلەرنىڭ ھېچقايسىسى نەزەردىن ساقىت قىلىنماستىن ئۆز ئەينەن ئىزدەش بۇيرۇقى بەرمەكچى بولساق قوشتىرنىڭ ئىچىگە يازىمىز. مەسىلەن، Uyghur genocide دەپ ئىزدەسەك، Uyghur، genocide، ۋە Uyghur genocide دېگەندەك ئىزدەش نەتىجىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىزدەپ بېرىدۇ. ئەمما بىز قوشتىرنىڭ ئىچىگە ئېلىپ "Uyghur genocide" دەپ يازساق، پەقەت Uyghur genocide دېگەن ئىككىلا سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنلار ئىزدەپ بېرىدۇ.

بۇندىن باشقا يەنە بەزى ئالاھىدە تېرمىنلارنى قوللانماقچى بولساق " " ئىچىگە يېزىپ ئىزدەيمىز.³⁰ مەسىلەن، بىز uyghur "book" دەپ ئىزدەسەك، بارلىق ئۇيغۇرلارغا ئائىت كىتابىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. ئەگەر بىز "roberts" * uyghur "book" دەپ ئىزدەسەك، ئىسمى خالىغان ۋە فامىلىسى Roberts بولغان كىشىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ئائىت كىتابىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. book دىن باشقا يەنە movie، news قاتارلىق تېرمىنلارنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

(4) Boolean ئىزدەش.³¹ Google دىن تېخىمۇ دەل، ئېنىق ئىزدەش ئۈچۈن Boolean ئىزدەشنى بىلىشىمىز كېرەك. خۇددىي پروگرامما تىلىدىكى Boolean غا ئوخشاشلا Google دىكى Boolean ئىزدەشتىمۇ AND، NOT ۋە OR قاتارلىق سۆزلەر ئىشلىتىلىدۇ.

① AND بۇ سۆز ئالدى كەيدىكى ئۇچۇرلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان توربەتنى ئىزدىگەندە ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، Uyghur AND Uighur دەپ ئىزدەسەك، ھەم Uyghur ھەم Uighur دېگەن سۆزلەرنىڭ ئىزدەش نەتىجىسىنى بىرلىكتە چىقىرىپ بېرىدۇ. ئەمما Google دىن ئىزدىگەندە بۇنى يازمىساقمۇ بولىدۇ، يەنى AND نى قوشماستىن ھەرقايسى كەلىمىلەرنى

³⁰ ئىلگىرى قوشۇش بەلگىسى + قوشۇلۇپ يېزىلاتتى. مەنبە: <https://searchengineland.com/google-sunsets-search-operator-98189#:~:text=Look%3A,to%20search%20for%20%2B%2B1>

³¹ "Google Hacking For Penetration Testers" Volume 2, Johnny Long, SYNGRESS

بوشلۇق قويۇپ ئىزدەۋەرسەكمۇ بولىدۇ. مەسىلەن، Uyghur Uyghur دەپلا ئىزدەسەك، چىققان نەتىجە Uyghur AND Uyghur بىلەن كۆپ پەرقلەنمەيدۇ. ئەمما باشقا ئىزدەش ئوپىراتورلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىشلىتىلگەندە ئاندىن قوللىنىشچانلىقىنى ھىس قىلغىلى بولىدۇ.

قوشۇمچە: يۇقارقى ئىزدەشتە ئىككى سۆزنىڭ ئايرىم ئىزدەش نەتىجىسىنى بىللە چىقىرىپ بېرىدۇ خالاس. ئەمما ئىككىلا سۆزنى تەڭ ئىشلەتكەن توربەتنى ئىزدەمەكچى بولساق، كېيىنكى سۆزنىڭ ئالدىغا پلۇس + بەلگىسىنى قوشۇپ يازىمىز. مەسىلەن، Uyghur + Uyghur (Uyghur بىلەن + نىڭ ئارىسىدا بوشلۇق يوق) دەپ ئىزدەسەك بىرلا بەتتە ھەم Uyghur ھەم Uyghur سۆزىنى ئىشلەتكەن بەتلەرنى تېپىپ بېرىدۇ.

② NOT مەلۇم ئىزدەش نەتىجىسىدىن بىز كۆرۈشنى خالىمىغان ئىزدەش نەتىجىسىنى چىقىرىۋېتىشتە ئىشلىتىلىدۇ. ئەمما NOT دېگەن سۆزنى ئەمەس مەنىسى - بەلگىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، "East Turkistan" - xinjiang دەپ ئىزدەسەك، East Turkistan ھەققىدىكى ئۇچۇلارنىڭ ئىچىدىن xinjiang دەپ قوشۇلغانلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەپ بېرىدۇ. دىققەت قىلىدىغان بىر نۇقتا شۇكى، xinjiang بىلەن - نىڭ ئارىسىدا بوشلۇق يوق. بۇ ئىزدەش نەتىجىسى ئازايتىپ ۋاقىتىمىزنى ناھايىتى تەجەپ بېرىدىغان ئىزدەش ئۇسۇلىدۇر.

③ OR (|) نى ئىشلىتىش. خۇددىي مەنىسىدىنلا چىقىپ تۇرغىنىدەك OR كەلىمىسى بىلەن ئايرىپ يېزىلغان سۆزلەرنىڭ خالىغانلىرىنى ئورنىغا قويۇپ ئىزدەيدۇ. OR چوقۇم چوڭ ھەرپلەردە يېزىلىشى كېرەك. | بەلگىسى يېزىلسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن: erkin ekrem OR emet OR sidiq دەپ ئىزدەسەك، Google بىزگە ئەركىن سۆزىنىڭ ئارقىسىغا ئەكرەم، ئەمەت ۋە سىدىق ئىسىملارنى قوشۇپ ئىزدەپ بېرىدۇ. يەنى ئەركىن ئەكرەم، ئەركىن ئەمەت ۋە ئەركىن سىدىق ئەپەندىلەرنىڭ ئايرىم-ئايرىم ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ. | erkin ekrem | emet | sidiq دەپ ئىزدەسەكمۇ ئوخشاش نەتىجە چىقىرىپ بېرىدۇ.

OR كەلىمىسى بىلەن ئىزدەش بىرئاز مۇرەككەپ بولۇپ، بۇ يەردە كۆپ توختالمىدۇق. تېخىمۇ كۆپ بىلىمگە ئېرىشىش "Google Hacking for Penetration tester" ناملىق كىتاپقا مۇراجەت قىلىنسا بولىدۇ.

(3) سەۋىيەلىك ئىزدەش تېخنىكىلىرى³²

ئالدىنقى مەزمۇنلاردا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، Google ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە پەقەتلا تېكىست، رەسىم، ۋىدىئو ۋە خەۋەر ئىزدەش قورالى. ئەمما Forensic ساھەسىدە بولسا Google ناھايىتى قوللىنىشچان خاككېرلىك قورالى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ساھەنى Google Hacking ياكى Google Dork دەپ ئاتايدۇ. Google دىن بىزگە كېرەكلىك ئۇچۇرلارنى سوراڭ ئۈچۈن Google نىڭ چۈشىنىدىغان تىلىنى بىلىشىمىز كېرەك.

تۆۋەندە بىرنەچچە ئەمەلىي ئىزدەش مىساللىرى بىلەن بەزى مۇھىم Google dork كەلىمىلىرىنى ئۆگىنىپ ئۆتەيلى:

(1) خىتاي ھۆكۈمەت توربەتلىرىدىن pdf چۈشۈرۈش

خىتاينىڭ رەسمىي ھۆكۈمەت توربەتلىرىدىن قايتا تەربىيەلەش مەركەزلىرىگە ئائىت مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان pdf ھۆججەتلىرىنى ئىزدىمەكچى بولساق تۆۋەندىكىدەك ئۇچۇرنى كىرگۈزۈپ ئىزدىسەك بولىدۇ:

教育中心 site:*.gov.cn filetype:pdf

بۇ مىسالدا ئىككى بۆلەك Google dork كەلىمىسى ئىشلىتىلگەن:

filetype:pdf دېگەن بۆلەك، توربەت ئۇچۇرلىرىدىن بىۋاسىتە چۈشۈرگىلى بولىدىغان pdf ھۆججەتلىرىنىلا تېپىپ بېرىدۇ.

site:*.gov.cn دېگەن بۆلەك بولسا ئاخىرى gov.cn. بىلەن ئاياقلاشقان توربەتلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ. ئادەتتە ھۆكۈمەت ئورگانلىرى gov بىلەن ئاخىرلىشىدۇ، خىتاينىڭ بولسا cn بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. يۇلتۇز بەلگىسى * بولسا «خالىغان ھەرپلەر» دېگەن مەنىدە.

³² بۇ تېمىدىكى مەزمۇنلارنىڭ مەنبەسى: <https://securitytrails.com/blog/google-hacking-techniques>

Log (2) ھۆججىتىدىن ئىزدەش

Log ھۆججىتى بولسا توربەتلەرنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلىرى ساقلىنىپ قالدىغان ھۆججەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ ھۆججەتنى يوشۇرۇپ قويىمىغاندا توربەتنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىش پاروللىرىنىمۇ ئاشكارىلاپ قويدۇ. مەسىلەن:

Allintext:username filetype:log

بۇ مىسالدا ئىككى dork كەلىمىسى ئىشلىتىلدى.

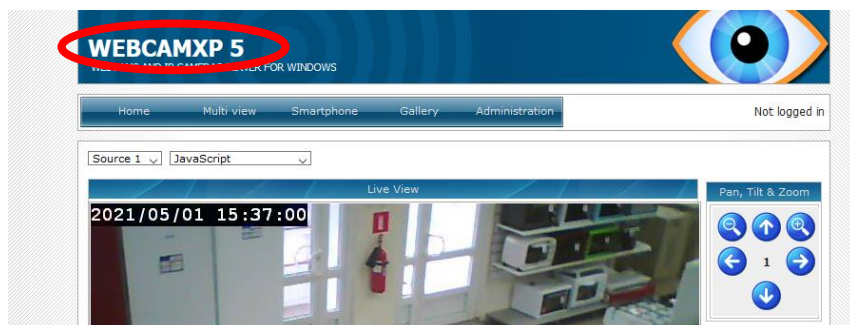
filetype:log دەپ ئىزدىسەك، Google بەت يۈزىدىكى تېكىستلارنى ئەمەس، log ھۆججىتىنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

allintext:username دېگەن بۆلىكى بولسا username دېگەن تېكىستنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنلارنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

شۇنداق بولغاندا بۇ ئىككى بۆلەك بىرلەشتۈرۈلگەندە username دېگەن مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان log ھۆججەتلىرىنى ئىزدەپ چىقىرىپ بېرىدۇ.

(3) تورغا ئۇلانغان كامېرا بېتىنى ئىزدەش

ئادەتتە ئىنتېرنېت ئارقىلىق كۈزەتەش ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلغان كامېرالارنىڭ بېتىنىڭ ئۈستىدە مەلۇم بىرلىككە كەلگەن ئۇچۇرلار بولىدۇ. مەسىلەن، بەزىلىرىدە WEBCAMXP 5 دېگەن سۆزلەر توربەتنىڭ ئۈستى تەرىپىدە بولىدۇ:

مۇشۇ ئۇچۇرغا ئاساسەن Google غا مۇنداق ئىزدەش بۇيرۇقى بەرسەك بولىدۇ:

intitle:"webcamXP 5"

بۇنداق ئىزدىگەندە چوقۇم توربەتنىڭ html كودىدىكى title قىسمىدا webcamXP 5 دەپ يېزىلغان بەتلەرنىلا ئىزدەپ بېرىدۇ. ئەگەر Google دىن webcamXP 5 دەپلا ئىزدىسەك باشقا يەرلىرىدىمۇ بۇ ئۇچۇر يېزىلغان بەتلەرنى قوشۇپ ئىزدەپ، نەتىجە بەكلا كۆپ بوپ كېتىدۇ.

بۇندىن باشقا كامېرا بەتلىرىنى ئىزدەش ئۇسۇللىرىمۇ بار:

inurl:top.htm inurl:currenttime

inurl:"lvappl.htm"

يۇقارقى مىساللاردىكى inurl:top.htm نىڭ مەنىسى توربەتنىڭ ئادرېسى (URL) دا top.htm دېگەن بۆلەك بار بولغان بەتلەرنى ئىزدەپ چىقىرىپ بېرىدۇ.

(4) توربەتنىڭ FTP دىكى ھۆججەت تىزىملىكلىرىنى كۆرۈش

Google توربەتلەرنىڭ html بېتىدىكى ئۇرۇنلارنىلا ئەمەس ھەتتا FTP³³ مۇلازىمىتىر بېتىدىكى ئۇچۇرلارنىمۇ ئىزدەپ بېرەلەيدۇ. ئەگەر بىز خىتاينىڭ مائارىپ توربەتلىرىنىڭ FTP بېتىنى ئىزدىمەكچى بولسا تۆۋەندىكىدەك ئىزدىسەك بولىدۇ:

site:*.edu.cn intitle:"index of" inurl:ftp

بۇ مىسالدىكى site:*.edu.cn بۆلىكىنىڭ مەنىسىنى ئالدىنقى مىساللاردا سۆزلەپ ئۆتتۇق.

³³ بۇ ئەسلىدە ئېنگىلىزچە File Transfer Protocol دېگەن سۆزلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى بولۇپ، سۆز-سۆز تەرجىمىسى ھۆججەت يوللاش كېلىشىمى دېگەنلىك بولىدۇ. ئىشلەتكۈچى بىلەن مۇلازىمىتىر ئارىسىدا ئۇچۇر ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان كېلىشىم. FTP مۇلازىمىتىر بېتىدە بىر توربەتنىڭ بارلىق ھۆججەتلىرىنىڭ تىزىملىكى رەتلىك تىزىلغان ھالدا چىقىدۇ. شۇنداق بولغاندا FTP بېتى ئادرېسىنى بىلىۋالساق شۇ توربەتتىكى يوشۇرۇن-ئاشكارا بارلىق ھۆججەتلەرنى ئىزدەپ يۈرمەي بىر يولدىلا چۈشۈرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەمما بەزى توربەتلەر بىخەتەرلىك ئۈچۈن FTP بېتىنى كىرگىلى بولمايدىغان قىلىپ قويدۇ.

ئاخىرى edu.cn بىلەن ئاياقلاشقان توربەتلەردىن ئىزدەپ بېرىدۇ.

intitle:"index of" نىڭ مەنىسى بولسا توربەتنىڭ كودىدىكى title قىسمى index of دېگەن خەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بەتلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ. چۈنكى FTP بېتىنىڭ ئۈستىدە ئادەتتە index of دېگەن خەتلەر يېزىلغان بولىدۇ.

inurl:ftp بولسا توربەت ئادرېسدا ftp بار بولغان بەتلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ. چۈنكى FTP بېتىنىڭ ئادرېسى ftp نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇنى يازماي "intitle:"index of" نىلا يازساقمۇ بولىدۇ.

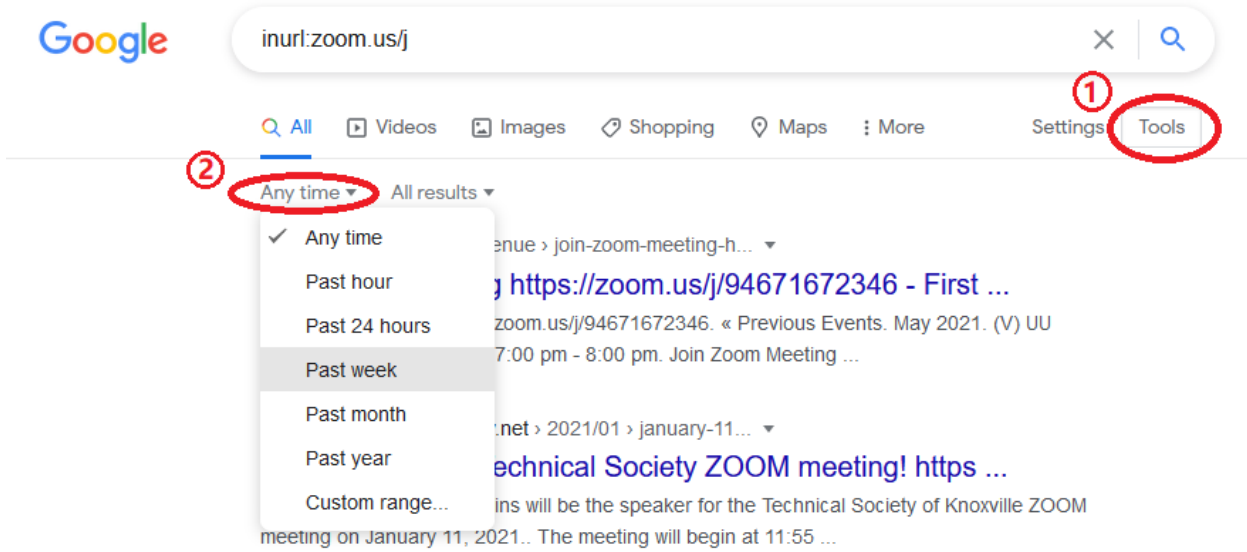
(5) تور يىغىنى ئادرېسى ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش

ئادەتتە تور يىغىنى ئاچىدىغان دىتاللارنىڭ يىغىن ئادرېسلىرىنىڭ باش قىسمى ئوخشاش باشلىنىدۇ. مەسىلەن، Zoom نىڭ يىغىن ئادرېسى zoom.us/j بىلەن باشلىنىدۇ؛ Skype نىڭ بولسا join.skype.com بىلەن باشلىنىدۇ. بىز دەپ مۇشۇ ئالاھىدىلىك بىلەن يىغىنغا كىرىش ئادرېسلىرىنى ئىزدىيەلەيمىز.

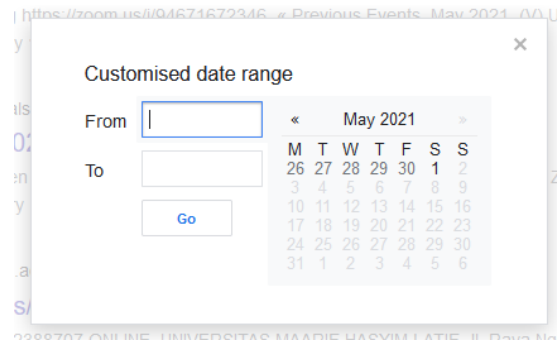
inurl:zoom.us/j

inurl:join.skype.com

بۇنداق يىغىن ئادرېسىنى ئىزدىگەندە بىزگە بىرنەچچە يىل بۇرۇنقى ئۇچۇرلارنىمۇ چىقىرىپ بېرىشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىزدەش نەتىجىسىگە دائىرە بەلگىلەپ بەرسەك بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن Google نىڭ ئىزدەش نەتىجىسى بېتى چىققاندىن كېيىن، ئىزدەش بالدىقنىڭ ئاستىدىكى خەتلەرنىڭ ئوڭ تەرىپىگە قارىساق Tools دېگەن كۇنۇپكا بار. بۇنى باسقۇچقا بىر قۇر تارتىلما تىزىملىك چىقىدۇ، ئوڭ تەرىپتىكى Any time نىڭ يېنىدىكى ئۇچۇرلۇك بەلگىنى باسقۇچ، خالىغان ۋاقىت، بىر سائەت بۇرۇنقى، 24 سائەت بۇرۇنقى، بىر ھەپتە بۇرۇنقى، بىر ئاي بۇرۇنقى، بىر يىل بۇرۇنقى دېگەن تاللاشلار چىقىدۇ. تۆۋەندىكى رەسىمدىكىدەك:

ئەڭ ئاستىدىكى Custom range.. دېگەن تاللاشنى باسقاق تۆۋەندىكىدەك رامكا ئېچىلىدۇ. بۇ رامكىدىن Google چىقىرىپ بەرگەن ئىزدەش نەتىجىلىرىنى مەلۇم ۋاقىت دائىرىسى ئىچىدە تاللاپ كۆرەلەيمىز.

(6) زاپاسلىۋالغان ساندىن ئۇچۇرلىرى ھۆججىتىنى ئىزدەش

ساندىن ئۇچۇرلىرى بىر توربەت ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم بايلىق ھېسابلىنىدۇ. بەزى خاتا مەشغۇلاتلار سەۋەپلىك بىر توربەتنىڭ زاپاسلانغان ساندىن ھۆججىتى Google ئارقىلىق ئاسانلا ئاشكارىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. بۇنداق سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەن توربەتلەرنى ئىزدەش ئۇسۇلى مۇنداق:

"index of" "database.sql.zip"

ساندان ئۇچۇرلىرى كۆپىنچە SQL تىلى ھالىتىدە بولۇپ، بۇلارنى زاپاسلاپ zip ھۆججىتى قىلىپ ئۆز توربىتىدا ساقلاپمۇ سالىدىغان ئەھۋاللار ئۇچرايدۇ.

(7) توربەتنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىش بېتىنى ئىزدەش

توربەتلەرنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىدىغان بېتى بىخەتەرلىك ئۈچۈن يوشۇرۇلغان ھالدا بولىدۇ. ئەمما بىز Google بۇ خىل بەتلەرنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئىزدەپ تېپىۋالالايمىز. مەسىلەن، Wordpress ئىشلىتىپ ياسالغان توربەتلەرنىڭ ئارقا سۇپىسىغا كىرىش بېتىدە wp-admin دېگەن ئۇچۇرلار چىقىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن بىز خىتايلارنىڭ wordpress دە لايىھىلەنگەن توربەتلىرىنىڭ ئارقا سۇپا ئۇچۇرلىرىنى مۇنداق ئىزدەيمىز:

intitle:"Index of" site:*.cn wp-admin

intitle:"Index of" نى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق. FTP ئۇچۇرلىرى تىزىلغان شەكىلدىكى بەتنى ئىزدەيدۇ.

site:*.cn بولسا خىتاي بەتلىرىدىن ئىزدەپ بېرىدۇ.

(8) چەكلەنگەن ياكى توختىتىلغان توربەتلەرنى ئېچىش

Google ئادەتتە بەزى توربەتلەرنىڭ كۆرۈنۈشىنى ساقلىۋالدىغان بولۇپ، بۇنى ئىزدەش نەتىجىسىنىڭ يېنىدىكى cache دېگەن خەتلەرنى بېسىش ئارقىلىق كۆرەلەيمىز. ئادەتتە خىتاينىڭ چەتئەلدە ئېچىلمايدىغان بەتلىرىنى مۇشۇنداق ئىزدەپ باقساق بولىدۇ. مەسىلەن، خىتاينىڭ ۋەتەننىمىزدىكى مائارىپ نازارىتىنىڭ توربىتى jyt.xinjiang.gov.cn چەتئەلدە چىقمايدىغان بولۇپ، بۇ بەتنىڭ Google تەرىپىدىن ساقلاپ قويۇلغان بېتىنى مۇنداق ئىزدەيمىز:

cache:jyt.xinjiang.gov.cn

ئەمما بۇ پەقەت باشبەتتىلا ساقلاپ قويدۇ. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشىش ئۈچۈن waybackmachine توربىتىدىن ئىزدەشنىمىز كېرەك.

بۇ خىلدىكى Google dork ئىزدەش ئۇسۇللىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ھەممىسى دېگۈدەك ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرەلەيدۇ. دەل مۇشۇ خىل ئىزدەش ئۇسۇللىرىنىڭ ھەممىسىنى ساندان شەكلىدە بىر يەرگە يىغىپ تۇرىدىغان Google Hacking Database قىسقارتىمىسى GHDB دەپ ئاتىلىدىغان بىر توربەت بار بولۇپ، خاككېرلار ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم مەنبەلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ توربەتكە كۈندە دېگۈدەك بىرقانچە خىل يېڭى ئىزدەش ئۇسۇللىرى (تۈرى ۋە يازغۇچىسى ئەسكەرتىلىپ) قوشۇلۇپ تۇرىدۇ. توربەت ئادرېسى:

- <https://www.exploit-db.com/google-hacking-database>

(4) مەنبەلەر

Google خاككېرلىكىگە ئالاقىدار تېخىمۇ كۆپ بىلىمگە ئېرىشىش ئۈچۈن، تۆۋەندە مەنبەلەرگە مۇراجەت قىلىشىڭىز بولىدۇ:

- <https://www.amazon.com/Google-Hacking-Penetration-Testers-Johnny/dp/1597491764>
- https://www.blackhat.com/presentations/bh-europe-05/BH_EU_05-Long.pdf
- <https://securitytrails.com/blog/google-hacking-techniques>
- <https://osintcurio.us/2019/12/20/google-dorks/>
- <https://medium.com/marketing-and-entrepreneurship/12-powerful-google-hacks-to-make-you-a-power-searcher-763c71f3d8e1>
- <https://www.inc.com/larry-kim/12-powerful-google-hacks-to-make-you-a-power-searcher.html>
- <https://www.edtechteam.com/blog/2020/04/7-powerful-google-hacks-you-didnt-know-about/>

ئىنتېرنېت خەرىتە مۇلازىمەتلىرى

ئالدىنقى مەزمۇندا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، Google بۈگۈنكى كۈنىمىزدە ھەرقانداق بىر ساھەدىكى ئۇچۇرغا ئېرىشىش ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ئىنتېرنېت مۇلازىمىتى بولۇپ قالدى. Google شىركىتى تەمىنلىگەن كۆپلىگەن مۇلازىمەتلەر 21- ئەسىردىكى ھاياتىمىزغا غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. Google خەرىتىسى دەل مۇشۇنداق مۇلازىمەتلەردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ بابتا OSINT تېخنىكىلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىدىن بولغان Geolocation (ئورۇن بەلگىلەش) ھەققىدە توختىلىمىز.

بۈگۈنكى كۈنىمىزدە نۇرغۇنلىغان ئېلىكتىر ئۈسكۈنىلىرىگە سۈنئىي ھەمراھ ئىز قوغلاش سېنزورى ئورنىتىلغان بولۇپ، ئىشلەتكۈچىنىڭ يەرشارى خەرىتىسىدىكى ئورنىنى داۋاملىق كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. تېلېفونلارغا قاچىلىدىغان ئەپلەرنىڭ بىر قىسمى بولسا بىزنىڭ GPS³⁴ ئۇچۇرلىرىمىزنى ئېلىپ تۇرۇپ، بىزگە بەزى قوللىنىشچان ئىقتىدارلارنى تەمىنلەيدۇ. بىز بەزى ئېلىكترونلۇق ئۈسكۈنە ئىشلەتكۈچىنىڭ ھازىرقى ۋە ئىلگىرىكى ئورنىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ھەتتا بەزى ماشىنا، ئايروپىلان قاتارلىقلارنىڭمۇ ئورنىغا ئالاقىدار ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلشىمىز مۇمكىن.

1) جۇغراپىيىلىك ئورۇن بەلگىلەش (Geolocation) ھەققىدە بەزى مەلۇماتلار

كۆپىنچە كىشىلەر GPS ئۇچۇرلىرىنى يىغىدىغان تېخنىكىلارغا ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمەيدۇ. نورمال يانفون مەشغۇلاتلىرىدا ئىزدىمەكچى بولغان ئورۇنلارنىڭ ئۇچۇرلىرىنى تېلېفونلارنىڭ خەرىتە ئەپلىرى ئارقىلىق ئىزدىگەندە؛ ئەقلىفونلارنىڭ كامېراسى ئارقىلىق رەسىم ياكى ۋىديو تارتقاندا

³⁴ بۇ ئېنگىلىزچە Global Positioning System دېگەن ئېنگىلىزچە خەتلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى بولۇپ، ئۇيغۇرچە يەرشارى ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىسى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ سۈنئىي ھەمراھ ئارقىلىق يەرشارىدىكى ئورۇننى بەلگىلەيدىغان سىستېما دەسلەپتە ئامېرىكا دۆلەت مۇداپىئە مېنىستىرلىقى تەرىپىدىن تەتقىق قىلىپ ياسالغان. يەرشارىدىكى يۈزىدىكى 98% ئورۇنغا توغرا ئورۇن بەلگىلەپ بېرەلەيدۇ. يەرشارىدا ئەڭ كۆپ ئىشلىتىلىۋاتقان ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىسى ھېسابلىنىدۇ. GPS ئۈسكۈنىسى يەرشارىنى ماس قەدەمدە ئايلىنىپ ئۇچۇراتقان سۈنئىي ھەمراھلار بىلەن باغلىنىپ جۇغراپىيىلىك ئورۇن ھەققىدىكى ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدىغان كىچىك ئۈسكۈنىنى كۆرسىتىدۇ. ھازىرقى يانفونلارنىڭ ئاساسەن ھەممىسىگە GPS ئۈسكۈنىسى سەپلىنىدۇ. GPS تىن باشقا يەنە روسلارنىڭ GLONASS، خىتايلارنىڭ BeiDou ۋە ياۋروپالىقلارنىڭ Galileo قاتارلىق يەرشارى ئورۇن بەلگىلەش سىستېمىلىرىمۇ بار. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇر ئۈچۈن:

https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Positioning_System

ئىشلەتكۈچىنىڭ GPS ئۇچۇرلىرى ئاپتوماتىك ساقلىنىپ ماڭىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە Facebook ۋە Twitter قاتارلىق سوتسىيالىيە مېدىيا سۇپىلىرى ئىشلەتكۈچى ھەربىر مەزمۇن چىقارغاندا ئۇنىڭغا GPS ئۇچۇرلىرىنى قوشۇپ قويىدۇ.

GPS ئۇچۇرلىرى بولسا يەرشارى خەرىتىسىدىكى مەلۇم نۇقتىنىڭ كوئوردىناتى ئۇچۇرلىرىنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، ئادەتتە پەش بىلەن ئايرىلغان كەڭلىك (latitude) ۋە ئۇزۇنلۇق (longitude) تىن ئىبارەت ئىككى قىممەتتىن تۈزۈلىدۇ. مەسىلەن، قەشقەر ھېيتگاھ جامىئەسىنىڭ GPS ئۇچۇرلىرى تۆۋەندىكىچە:

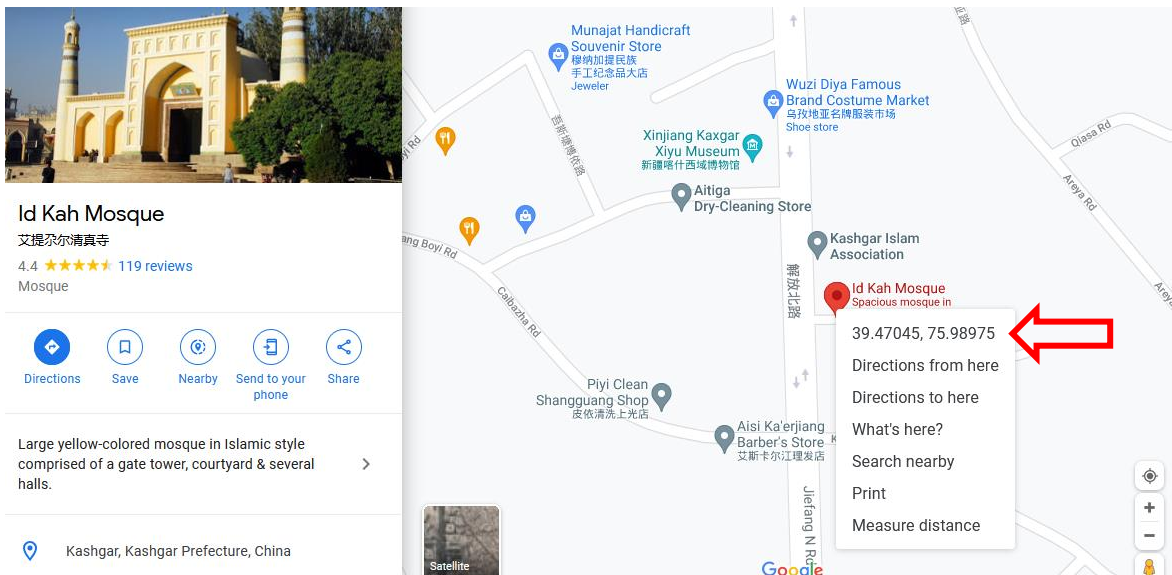
39.47042710335441, 75.98984451990621

39 دىن باشلانغانى كەڭلىك 75 دىن باشلانغانى ئۇزۇنلۇق كوئوردىناتىنى بىلدۈرىدۇ.

(1) مەلۇم بىر ئورۇننىڭ GPS ئۇچۇرلىرىغا ئېرىشىش ئۈچۈن قانداق قىلىمىز؟

① ئەڭ ئالدى بىلەن Google خەرىتىسى تور بېتىگە كىرىمىز: maps.google.com

② خەرىتىدىن GPS كوئوردىناتلىرىغا ئېرىشمەكچى بولغان ئورۇننى تېپىپ مائۇسنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسى باسقاق تارتىلما تىزىملىك چىقىدۇ. بۇنىڭ بىرىنچى قاتارىدا GPS كوئوردىناتلىرى چىقىدۇ.

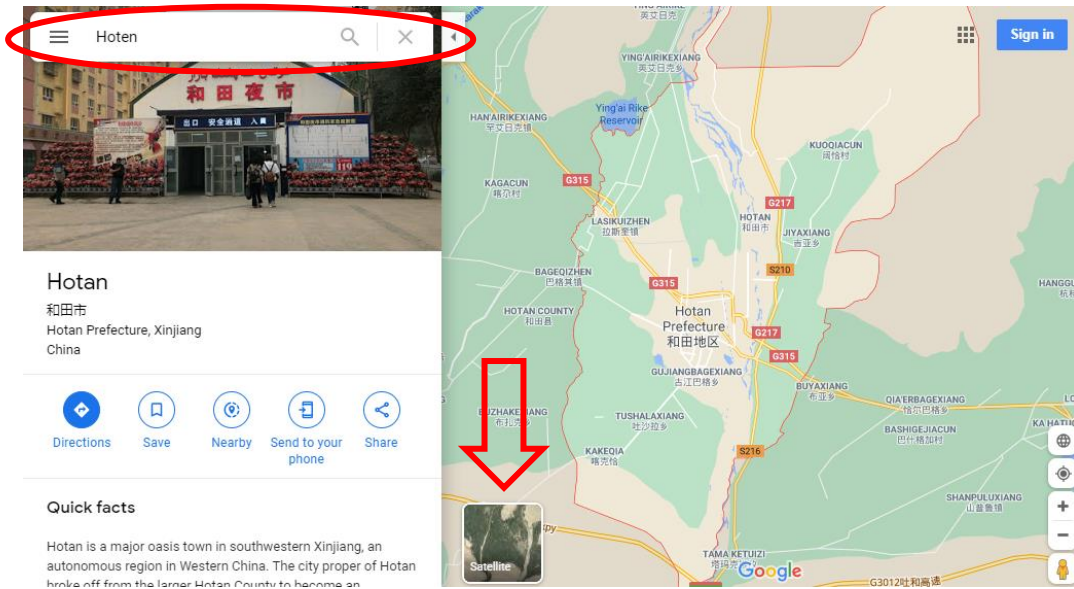

كوئوردىنات ئۇچۇرلىرىنىڭ بىرلىكلىرىنى ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكى توربەتتىن پايدىلانساڭ بولىدۇ:

https://andrew.hedges.name/experiments/convert_lat_long

(2) بىزدە مەلۇم ئورۇننىڭ پوچتا ئادرېسى بولسا، ئۇ يەرنىڭ GPS ئادرېسىنى قانداق تاپىمىز؟

بۇنىڭ ئۈچۈن يەنىلا maps.google.com بېتىگە كىرىپ، ئوڭ تەرەپ ئۈستى تەرەپتىكى ئورۇنغا ئادرېسنى يېزىپ، ئاندىن ئاستىدىكى رەسىمدە قىزىل ئىستىرىلكا كۆرسەتكەن ئورۇندىكى Satellite دېگەن ئورۇننى باسقاق ئىزدىگەن ئورۇننىڭ سۈنئىي ھەمراھ رەسمى چىقىدۇ. رەسىمدىن قاراپ GPS كوئوردىناتىنى ئالساق بولىدۇ.

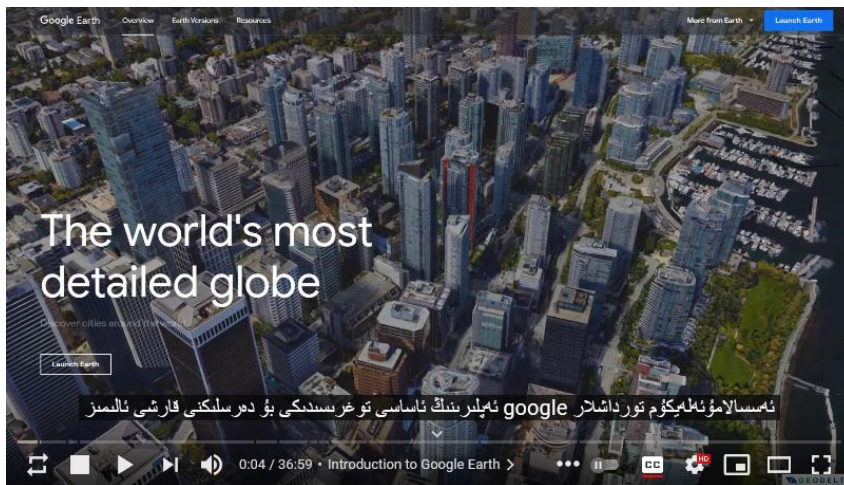
(2) جۇغراپىيىلىك ئورۇنغا ئالاقىدار قوراللار

بۇ خىل قوراللارنىڭ ئەڭ ئالدىدا تونۇشتۇرۇش كېرەك بولغىنى Google Earth Pro بولۇپ، بۇ دىتال يەرشارىنىڭ 3D مودېلىغا بارلىق خەرىتە ئۇچۇرلىرىنى ۋە سۈنئىي ھەمراھ رەسمىنى بىرلەشتۈرگەن ناھايىتى قولايلىق يۇمشاق دىتال.

بۇ دىتال OSINT مەشغۇلاتى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم قورال ھېسابلىنىدۇ. ئۇنى ئىشلىتىش ئۇسۇلى بەكمۇ مۇرەككەپ ئەمەس. ئەمما يېزىقچە كۆپ چۈشەندۈرۈلگەندە مەزمۇن مۇرەككەپ ۋە كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن پەقەت YouTube تىكى ئۆگىتىش ۋىدىئوسىنىڭ ئۇلانمىسى بىلەنلا كۇپايىلىنىمىز.

① Google Earth Pro نى باشلانغۇچ سەۋىيە ئىشلىتىش ئۇسۇلى

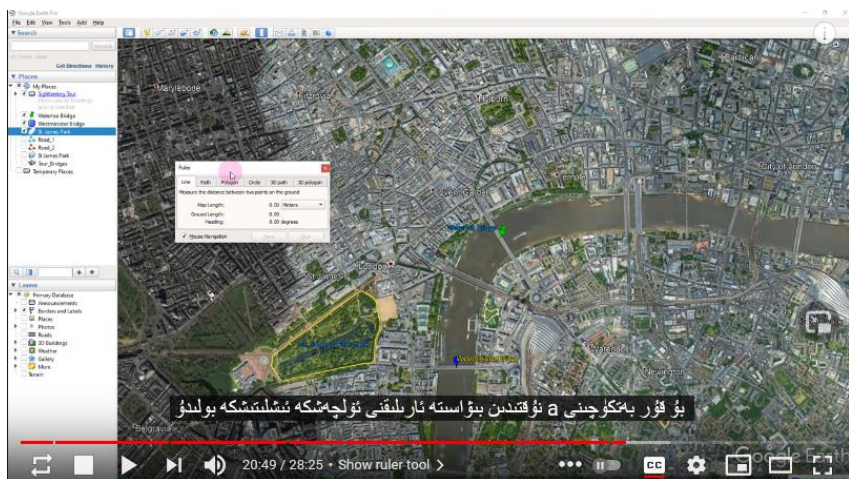
بۇ ۋىدىئودا Google Earth Pro نى چۈشۈرۈش، كۆرۈنمە يۈزىنى تونۇشتۇتۇش، ئورۇن بەلگىلەش، رەسىم، يول ۋە باشقا ئۇچۇرلارنى چىقىرىش، كۆرۈنمە ئۇچۇرلىرىنى ئايلاندۇرۇش، تارىختىكى رەسىمنى كۆرۈش، كوچا كۆرۈنۈشى (Street View)، يۇقىرى ئېنىقلىق سۈرەت كېسىۋېلىش قاتارلىق ئىقتىدارلار تونۇشتۇرۇلىدۇ. (ۋىدىئو تىلى ئېنگىلىزچە ئەمما تامامەن كۆرۈپ ئىشلىتىشنى ئۆگەنگىلى بولىدۇ. ياكى YouTube نىڭ ئۆزىدىنلا ئاستىدىكى يازما تىلىنى تەرجىمە قىلىپ كۆرگىلىمۇ بولىدۇ)

② Google Earth Pro نى سەۋىيەلىك ئىشلىتىش

بۇ بىرئاز يۇقىرى سەۋىيەدە ئىشلىتىش ئۇسۇلى ھەققىدىكى بىلىملەر بولۇپ، 1- قىسىم ۋىدىئودا ئورۇنلارغا بەلگە قويۇش، كۆپ قىرلىق شەكىل سىزىش، مۇساپە ئېنىقلاش، رەسىم قويۇش، سەپەرنى ساقلاپ قويۇش، سىزغۇچ، ئېگىزلىك ئۇچۇرلىرى قاتارلىق ئىقتىدارلار سۆزلىنىدۇ؛ 2- قىسىم ۋىدىئودا بولسا 3D بىنالار، kmz ھۆججەت شەكىلدە ساقلاش، تەقلىدىي ئۇچۇش كۆرۈنۈش، خەرتە قۇرۇش

قاتارلىق بىلىملەر سۆزلىنىدۇ.

ۋىدىئونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

ۋىدىئونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

③ باشقا خەرىتە مۇلازىمەتلىرى

ئىنتېرنېت تورىدا Google Earth Pro دىن باشقا يەنە خەرىتە مۇلازىمەتلىرىمۇ بار بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئەۋزەللىكلىرى ۋە كەملىچىلىكلىرى بار. بىز نۆۋەتتىكى OSINT خىزمىتىمىزگە قاراپ ماس كەلگەنلىرىدىن پايدىلانماق بولىدۇ.

- خىتاينىڭ بەيدۇ خەرىتىسى (<http://map.baidu.com>). بۇ بىز ئۇيغۇر OSINT خىزمىتى قىلغۇچىلارنىڭ كۆپ ئىھتىياجى چۈشىدىغان خەرىتە مۇلازىمىتى بولۇپ،

ۋەتەننىمىزنىڭ چوڭراق شەھەرلىرىنىڭ 360 گرادۇسلۇق خەرىتىسىنى تەمىنلەيدۇ. ئەمما چەتئەل سىرتىدا ئىشلىتىشكە بەزى چەكلىمىلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزىدە VPN ئىشلىتىشكە مۇھتاج بولۇپ قالغىلى.

- Yandex خەرىتىسى (<http://maps.yandex.com>). روسلارنىڭ خەرىتە مۇلازىمىتى.
- Digital Globe خەرىتىسى (<https://discover.digitalglobe.com>). Google خەرىتىسىگە قارىغاندا بەزى ئىزدەش ئىقتىدارلىرى ئارتۇق خەرىتە مۇلازىمىتى.
- Bing خەرىتىسى (<https://www.bing.com/maps>). بۇ Microsoft شىركىتىنىڭ خەرىتە مۇلازىمىتى.
- Daum خەرىتىسى (<http://map.daum.net>). بۇ كورىيەنىڭ خەرىتە مۇلازىمىتى.
- Wigle (<https://wigle.net>). بۇ خەرىتىدىن دۇنيادىكى ھەقسىز WiFi نۇقتىلىرىنى تاپقىلى بولىدۇ.
- BB Bike خەرىتە توربىتى (<https://mc.bbbike.org/mc>). بۇ توربەتتىن بىز مەلۇم بىر ئورۇننىڭ بىرنەچچە خىل خەرىتىلەردىكى كۆرۈنۈشىنى بىرلا ۋاقىتتا سېلىشتۇرۇپ كۆرەلەيمىز. مەسىلەن: Google، Yandex ۋە Baidu نىڭ خەرىتىلىرىدىن تەڭ ھالدا ۋەتەننىمىزنىڭ خەرىتىسىنى كۆرۈپ سېلىشتۇرالايمىز.
- Newspaper Map (<https://newspapermap.com>). بۇ توربەتتىن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى گېزىت توربەتلىرىنى خەرىتىدىكى ئورنى بويىچە ئىزدەپ تاپقىلى بولىدۇ. مەلۇم ئورۇندا بىرەر ۋەقە يۈز بەرگەندە شۇ ئورۇنغا يېقىن جايدىكى گېزىت توربەتلىرىنىڭ خەۋەرلىرىنى ئىزدىگەندە بەكمۇ قولايلىق.
- USGS خەرىتىسى (<https://earthexplorer.usgs.gov>). بۇمۇ خەرىتە توربىتى بولۇپ، Google خەرىتىسىگە قارىغاندا يەنە بەزى ئالاھىدە ئىزدەش ئىقتىدارلىرى قوشۇلغان.
- Google StreetView (<https://www.google.com/streetview>). بۇ Google تەمىنلىگەن 360 گرادۇسلۇق كۆرۈنۈش توربىتى بولۇپ، بەزى داڭلىق

- ئورۇنلارنى بارماي تۇرۇپ ئىنچىلىك بىلەن ئانالىز قىلىشقا بولىدۇ.
- Zoom Earth (<https://zoom.earth>). بۇ توربەت NASA سۈنئىي ھەمراھى تەمىنلىگەن ئۇچۇرلارغا ئاساسەن دۇنيادىكى ھەرقايسى جايىلارنىڭ ھاۋارايى ۋە بۇلۇت ئەھۋالىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
 - Mapillary (<https://www.mapillary.com>). بۇ بەتتىن باشقىلار تەرىپىدىن تورغا قويۇلغان مىليونلىغان كىچىك رەسىملەرنى ۋە 3D رەسىملەرنى كۆرەلەيمىز.
 - Viamichelin (<https://www.viamichelin.com>). بۇ توربەت ساياھەتچىلەر ئۈچۈن رېستوران، مېھمانخانا، قاتناش، ھاۋارايى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى تەمىنلەيدۇ.
 - Maphub (<https://maphub.net>). بۇ توربەتتىن بىز خەرىتىلەرنى بىرنەچچە خىل كۆرۈنۈشتە لايىھىلەپ چىقىرىۋالالايمىز.
 - Perry-Castaneda كۈتۈپخانىسىنىڭ خەرىتىلەر توپلىمى. بۇ توربەتتە كۆپلىگەن رايونلارنىڭ خەرىتىلىرى توپلانغان.
<https://legacy.lib.utexas.edu/maps/index.html>
 - Maperitive (<http://maperitive.net>). بۇ Windows تا ئىشلىتىلىدىغان خەرىتە سىزىدىغان يۇمشاق دېتال.
 - Roundshot (https://www.roundshot.com/xml_1/internet/en/application/d170/f172.cfm). بۇ توربەتتە دۇنيادىكى بەزى ئورۇنلاردىكى ئوچۇق كامېرالارنىڭ ئادرېسلىرى بار. بەزى ئورۇنلارنىڭ مەلۇم ۋاقىتتىكى مۇھىم ئۇچۇرلىرىنى ئالغىلى بولىدۇ.
 - European Space Imaging (<https://www.euspaceimaging.com>). بۇ ھەقلىق خەرىتە مۇلازىمىتى تەمىنلەيدىغان توربەت بولۇپ، بەزى ئىستىخبارات ئورگانلىرى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش يۇقىرى ئېنىقلىقتا ۋە دەل ۋاقىتدا سۈنئىي ھەمراھ رەسىمى تەمىنلەيدىغان شىركەتلەردىن ھەقلىق ئۇچۇرغا ئېرىشىپ خىزمەت ئېلىپ بارىدۇ.

خەرىتىلەر ھەققىدە تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن «Open Source Intelligence Methods and Tools A Practical Guide to Online Intelligence» ناملىق كىتاپنىڭ 7- بابقا

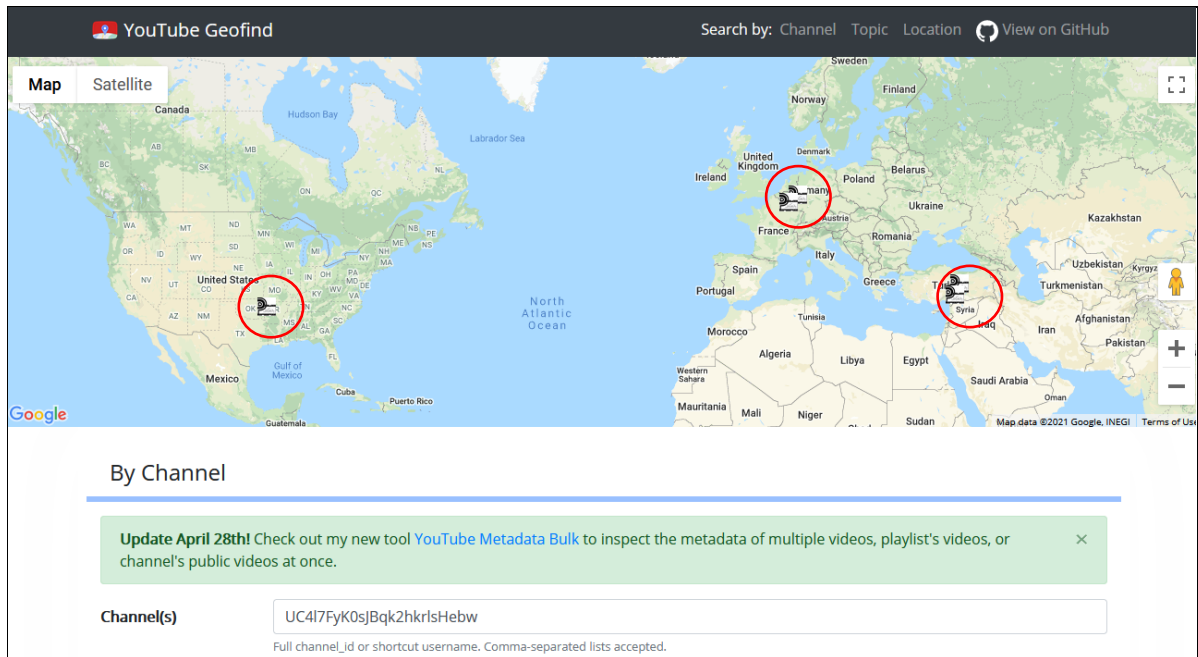
مۇراجىئەت قىلساق بولىدۇ.

(3) سوتسىيالىي مېدىيالاردا GPS ئۇچۇرلىرى ئىزدەش

ھازىرقى كۆپلىگەن سوتسىيالىي مېدىيا سۇپىلىرى ئۆز ئابونتلىرىنىڭ ئۇچۇرلىرىنىڭ GPS ئورنى ھەققىدە ئۇچۇرلارنى ساقلاپ قويدۇ. تۆۋەندە بىز بەزى داڭلىق سوتسىيالىي مېدىيا سۇپىلىرىدىكى ئۇچۇرلارنىڭ GPS ئورنى ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش ھەققىدە ئۆگىنىپ ئۆتەيلى:

YouTube (1)

YouTube دۇنيادىكى كۈندىلىك زىيارەت سانى 2- ئورۇندىكى ۋىديو سۇپىسى بولۇپ، ئايلىق ئاكتىپ ئابونت سانى 2.74 مىليارد ئەتراپىدا ئىكەن.³⁵ يوللانغان ۋىدىئولارنىڭ GPS ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىدىغان [YouTube Geofind](#) دەپ ئاتىلىدىغان بىر توربەت بولۇپ، بىز ئىزدىمەكچى بولغان قانالنىڭ ID نومۇرىنى كىرگۈزۈپ ئىزدىسەك، شۇ قانالنىڭ چىقارغان بارلىق ۋىدىئولارنىڭ يەرشارى خەرىتىسىدىكى ئورنىنى (ۋىديو چىقارغاندا ئەگەر GPS ئۇچۇرى قوشۇلغان بولسا) چىقىرىپ بېرىدۇ. تۆۋەندە بىز «پىدائىيلار ئىكرانى» نىڭ YouTube قانالىنى ئىزدەپ كۆردۈق:

³⁵ مەنبە: <https://blog.hootsuite.com/youtube-stats-marketers>

رەسمىدە كۆرسىتىلگەندەك، پىدائىيلار ئىكرانىنىڭ ۋىدىئولىرى گوللاندىيە، تۈركىيە ۋە ئامېرىكىدىن يوللانغانلىرى بار ئىكەن. ئەگەر خەرىتىنى يېقىنلىتىپ كۆرسەك، ھەرقايسى ۋىدىئولارنىڭ يوللانغان ئادرېسلىرى ئۇچۇرلىرىنى ئىنتايىن ئېنىق كۆرەلەيمىز. توربەت ئادرېسى:

<https://mattw.io/youtube-geofind>

يۇقارقى توربەتنىڭ بۇنىڭدىن باشقا يەنە YouTube قانلىنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئۇچۇرلىرىنى ئىزدىگىلى بولىدىغان ئىقتىدارى بار بولۇپ، مەلۇم YouTube قانلىنىڭ بارلىق ۋىدىئولىرىنىڭ ئۇزۇنلىقى، يوللانغان ۋاقتى، سانى، كۆرۈلۈشى، ياقىتۇرۇلۇشى، قانالىنىڭ خەتكۈچلىرى، GPS ئۇچۇرى بار ۋىدىئولارنىڭ GPS كوئوردىناتلىرى... قاتارلىق ئۇچۇرلارنى كۆرگىلى بولىدۇ ۋە بۇ ئۇچۇرلارنى بىرنەچچە خىل ھۆججەت شەكلىدە چۈشۈرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ مۇلازىمەتنىڭ توربەت ئادرېسى:

<https://mattw.io/youtube-metadata/bulk>

بۇندىن باشقا يەنە YouTube ۋىدىئولىرىنى رايون بويىچە ئىزدەيدىغان بىر توربەت بار بولۇپ، ھازىر ئىقتىدارى نورمال ئىشلىمەيدىكەن. ئەمما بىرمەزگىلىدىن كېيىن ئەسلىگە كېلىشى مۇمكىن.

<https://youtube.github.io/geo-search-tool/search.html>

بۇ يەردە YouTube ۋىدىئولىرىنىڭ ئۇچۇرلىرى ھەققىدە بەزى بىلىملەرنى قوشۇمچە قىلىپ قويايلى:

① ۋىدىئولىرىنى ئىچىدە تىلغا ئېلىنغان سۆزلەر بىلەن ئىزدەش

ئادەتتە YouTube بېتىنىڭ ئۆزىدىلا ۋىدىئولارنىڭ ئىسمى ۋە چۈشەندۈرۈشى بىلەن ناھايىتى ئاسان ۋىدىئو ئىزدىگىلى بولىدۇ. ئەمما بۇ يەردە تونۇشتۇرماقچى بولغان ئۇسۇلدا ۋىدىئونىڭ ئىچىدىكى تىلغا ئېلىنغان سۆزلەر بىلەن ۋىدىئو ئىزدەپ تاپقىلى بولىدىغان بولۇپ، بىزنىڭ بەزى OSINT ئىزدىنىشلىرىمىزدە بەلكىم بىزنى تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشتۈرىدۇ. بۇ توربەتنىڭ ئادرېسى تۆۋەندىكىدەك:

<https://youglish.com>

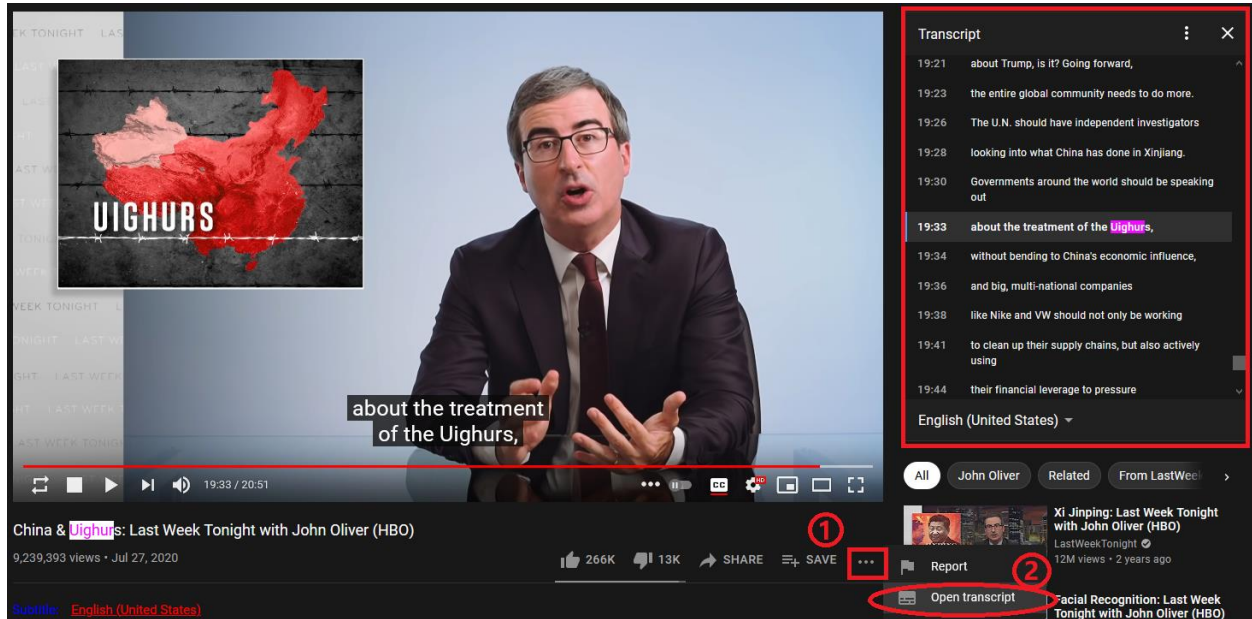
مەسلەن: مەن «Uyghur» دەپ ئزدەسەم، جەمئىي 187 تال YouTube ۋىدىئوسىدا بۇ سۆز تىلغا ئېلىنغانكەن، بۇلارنى مەن ئاستىدىكى كۈنۈپكا بىلەن بىردىن ئۆتكۈزۈپ ئاڭلىيالايمەن. ئەڭ ئاستىدا تېكىستى چىقىپ تۇرىدۇ. مەلۇم كەسپىي ئاتالغۇ بىلەن شۇ كەسپكە مۇناسىۋەتلىك يۇتۇپ ۋىدىئولارنى ئزدەمەكچى بولغانلارغا بەكلا پايدىسى تېگىشى مۇمكىن. (پەقەت ئېنگىلىز تىلىدىلا ئزدىگىلى بولىدۇ)

② YouTube ۋىدىئولرىدىكى مەلۇم سۆزنى خەت ئارقىلىق ئزدەش

ئادەتتە ۋىدىئودىن مەلۇم سۆز بۆلىكىنى ئزدەش بەكلا ئاۋارچىلىق ئىش. پۈتۈن ۋىدىئونى بىر باشتىن ئاڭلاپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما ئاستى خېتى قوشۇلغان YouTube ۋىدىئولرىدىن مەلۇم سۆزنى ئزدەشكە بولىدۇ. بۇ ئىقتىدار بەزى ۋىدىئولار ھەققىدە OSINT ئزدىنىش ئېلىپ بارغان ۋاقىتىمىزدا بەكلا قولايلىق ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

ئاستى خېتى بار ۋىدىئونىڭ ئوڭ ئاستى قىسمىدىكى ئۈچ چېكىتنى تاللاپ ئۇنىڭدىن Open Transcript دېگەننى باسقاق، ۋىدىئونىڭ ئوڭ تەرىپىگە ۋىدىئونىڭ خېتى پۈتۈن ئېچىلىدۇ. ئاندىن

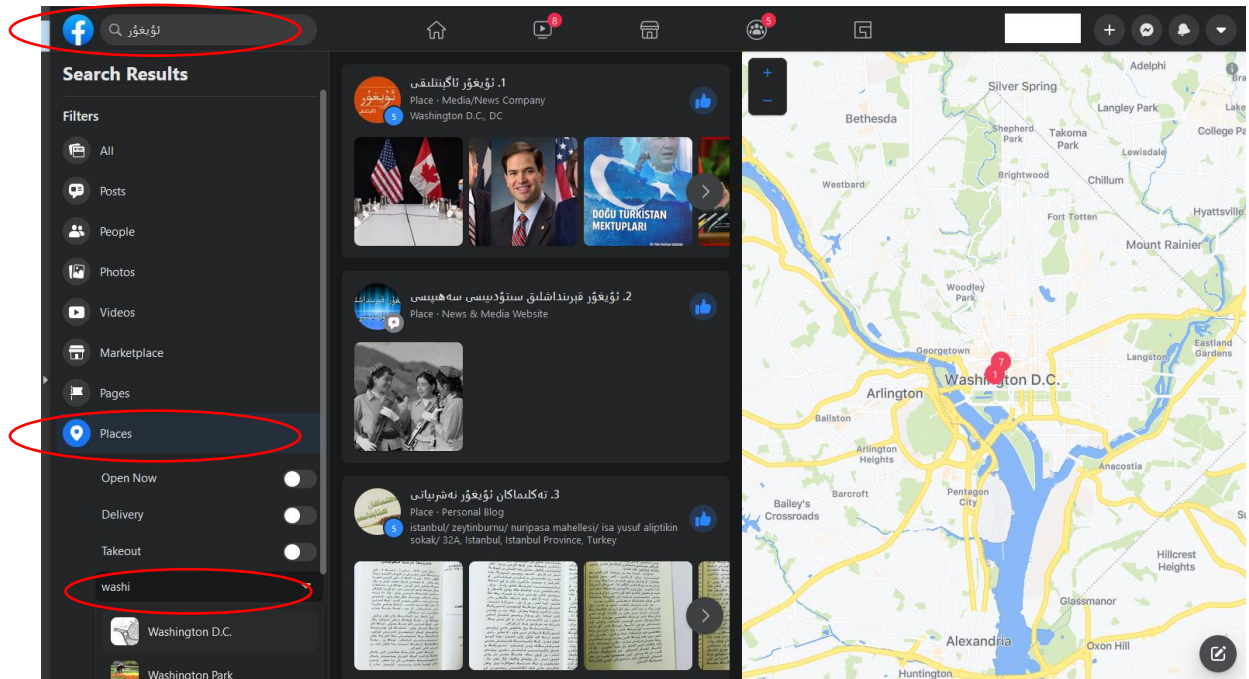
Ctrl + F كۇنۇپكىسىنى بېسىپ، ئىزدىمەكچى بولغان سۆزنى يازساق دەل تېپىپ بېرىدۇ. ئاستىدىكى رەسىمگە قارىسىڭىز تېخىمۇ چۈشەنەلەيسىز.

يۇقارقى مىسالدا، ۋىدېئودا ئۇيغۇر دەپ تىلغا ئېلىنغان بۆلەكنى ئىزدەپ تاپتۇق.

Facebook (2)

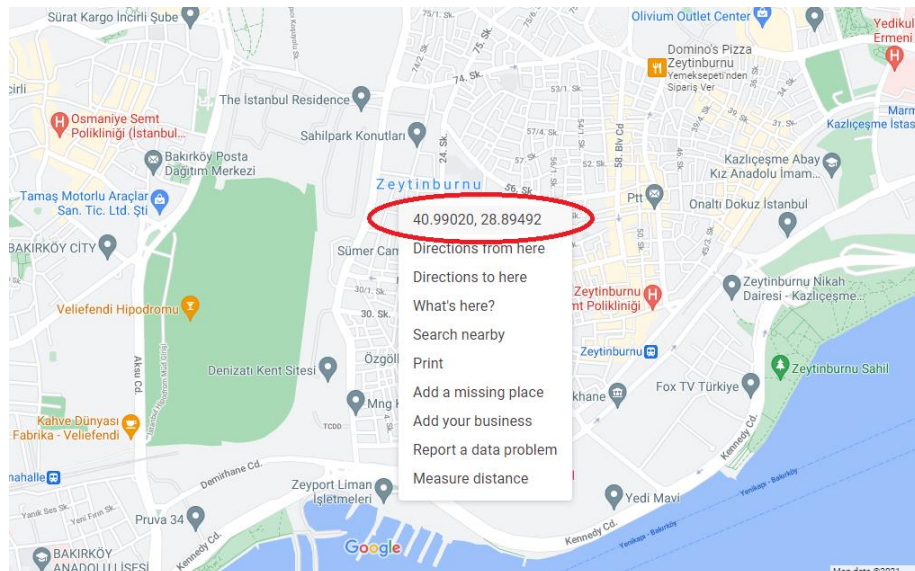
Facebook قا يوللانغان ئۇچۇرلارمۇ ئابونتىنىڭ GPS ئۇچۇرلىرىنى ساقلىۋالىدۇ. ئورۇن بويىچە ئىزدەش ئىقتىدارى بىۋاسىتە Facebook توربېتى تەرىپىدىن تەمىنلەنگەن بولۇپ، بۇنىڭ ئۈچۈن Facebook بېتىنىڭ سول ئۈستى تەرىپىدىكى ئىزدەش بالدىقى ئارقىلىق خالىغان ئىزدىمەكچى بولغان ئۇچۇرنى ئىزدەيمىز. ئېچىلغان ئىزدەش بېتىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئىقتىدارلاردىن ئورۇنلار (Places) دېگەن كۇنۇپكىنى باسىمىز ئاندىن چىققان تىزىملىكتىن ئورۇن (Location) دېگەن كۇنۇپكىنى بېسىپ، ئىزدىمەكچى بولغان ئورۇن ئۇچۇرىنى كىرگۈزىمىز. مەسىلەن: تۆۋەندىكى رەسىمدە ئامېرىكىنىڭ ۋاشىنگىتوندىن يوللانغان «ئۇيغۇر» سۆزىگە ئالاقىدار يازمىلارنى ئىزدەش نەتىجىسى بولۇپ، خەرتىدىن يازمىلارنىڭ ئورنىنى ناھايىتى ئېنىق ھالدا كۆرەلەيمىز.

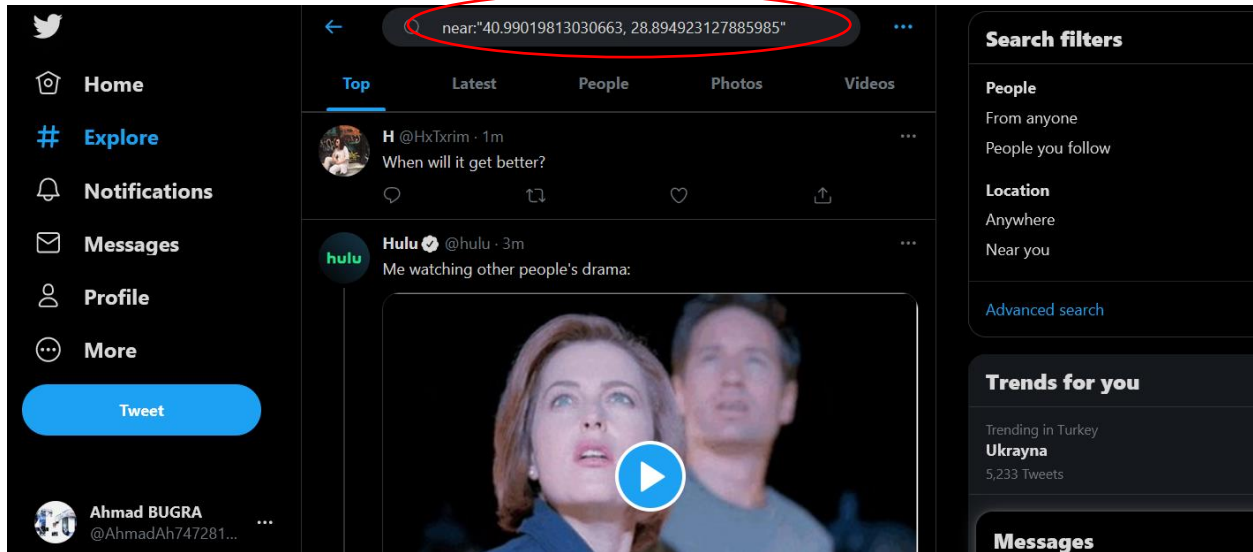
Twitter (3)

مەلۇم ئورۇندىن يوللانغان بارلىق Twitter ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك مەشغۇلات ئېلىپ بارىمىز:

• Google Map تورېتىدىن بىز ئىزدىمەكچى بولغان ئورۇننىڭ GPS ئۇچۇرىنى ئالىمىز.

- Twitter بېتىنىڭ ئىزدەش بالىدىقىغا "near:" دەپ يازىمىز ۋە قوشتىرناق ئارىسىغا بىز كۆچۈرۈۋالغان GPS ئادرېسنى چاپلاپ ئىزدەسەك، شۇ GPS ئورنىنىڭ ئەتراپىدا يوللانغان تۈتلىرىنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

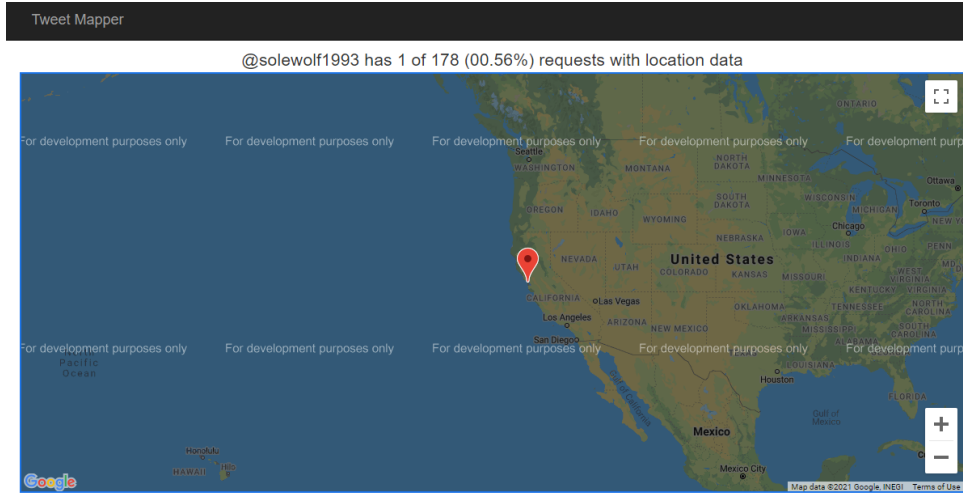

بۇندىن باشقا يەنە يۇقارقى GPS ئادرېستىن 3 مىل ئەتراپىدىن يوللانغان تۈتلىرىنى ئىزدەش ئۈچۈن within:3mil دەپ قوشۇپ يازىمىز؛ 2021- يىلى 5- ئاينىڭ 20- كۈنىگىچە بولغان ئۈچۈنلا چىقىرىش ئۈچۈن since:2021-5-20 دەپ قوشۇپ يازساق بولىدۇ.

بۇندىن باشقا يەنە Twitter دىكى ئۇچۇرلارنى دۇنيا خەرىتىسىدىكى ئورنى بويىچە كۆرسىتىپ بېرىدىغان Tweet Mapper دەپ ئاتىلىدىغان بىر توربەت بار بولۇپ، مەلۇم Twitter ھېسابىدا يوللانغان ئۇچۇرلارنى (تۈت يوللىغاندا ئورۇن ئۇچۇرىنى قوشۇپ يوللىغان بولسا) خەرىتىدىكى ئورنى بىلەن چىقىرىپ بېرىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://keitharm.me/projects/tweet>

مەسىلەن، تۆۋەندىكى رەسىمدە @solowolf1993 ناملىق ئابونتىنىڭ يوللىغان 178 تۈتى ئىچىدە بىرسىنىڭلا GPS ئىقتىدارى ئېچىۋېتىلىپ يوللانغان بولۇپ، ئۇ تۈتتىنىڭ ئورنىنى خەرىتىدىن كۆرگىلى بولىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە Twitter غا يوللانغان ئەڭ ئاخىرقى بىر مىليون تۈتتىنك دۇنيا خەرتىسىدىكى ئورنىنى چىقىرىپ بېرىدىغان توربەت بار بولۇپ، ئادرېسى تۆۋەندىكىچە:

<https://onemilliontweetmap.com>

Tweet Map دەپ ئاتىلىدىغان تۆۋەندىكى توربەتتە دۇنيا خەرتىسىدىن كۆرۈنۈشلۈك ھالدا يوللانغان تۈتتىلەرنى ئوقۇغىلى بولىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://www.omnisci.com/demos/tweetmap>

(4) باشقا قوراللار

سوتسىيالىي مېدىيالاردىكى ئۇچۇرلارنىڭ GPS ئۇچۇرلىرىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان كۆپ قوراللار بار بولۇپ، بۇ يەردە بەزىلىرىنىڭ پەقەت ئىسمىنى ئەسكەرتىش بىلەنلا كۇپايىلىنمىز. بۇ قوراللارنىڭ تەپسىلىي ئىشلىتىش ئۇسۇلىنى YouTube تىن ئىزدەش تاپقىلى بولىدۇ.

• Creepy³⁶: بۇ Twitter، Instagram، Google+ ۋە Flickr قاتارلىق سوتسىيالىي

³⁶ مەنبە: <https://www.geocreepy.com>

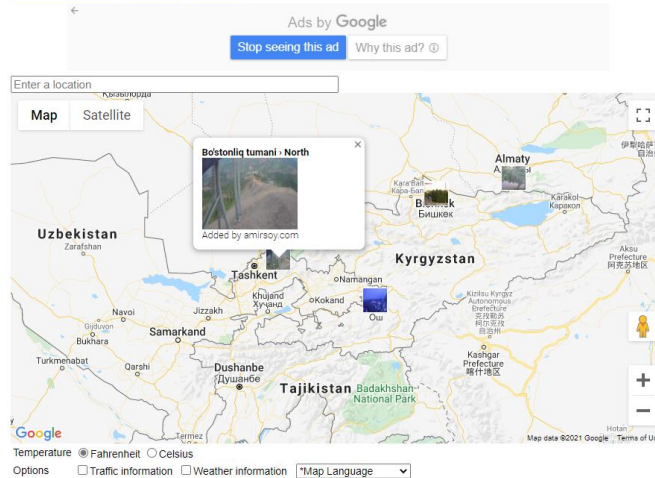
- مېديالارنىڭ ئۇچۇرلىرى ئۈچۈن ئورۇن بەلگىلەپ بېرىدىغان قورال.
- ³⁷Oryon OSINT Browser : بۇ OSINT مەشغۇلاتى ئېلىپ بارغۇچىلار ئۈچۈن لايىھىلەنگەن توركۆرگۈچ.
- ³⁸Maltego : ئىنتايىن كۆپ ئىقتىدارلىق OSINT قورالى.
- ³⁹Spider Foot : تەخمىنەن 100 دىن ئارتۇق ئوچۇق ئۇچۇر مەنبەسىدىن ئۇچۇر ئىزدەپ بېرىدىغان OSINT قورالى.

(4) خەرىتە ئارقىلىق ئوچۇق كامېرالارنى كۆزىتىش

كۆپلىگەن توربەتلەر ھەقسىز ھالدا دۇنيادىكى ئوچۇق كامېرالارنىڭ ئۇلىنىشىنى تەمىنلەپ بېرىدۇ. World Web Cam Search دەپ ئاتىلىدىغان توربەت بار بولۇپ، بۇ توربەتتە دۇنيا خەرىتىسىدىن ناھايىتى ئاسانلا ھەرقايسى دۆلەتلەردىكى ئېچىۋېتىلگەن كامېرالارغا ئۇلىشالايمىز.

World Webcams, Camera Search

[Webcam on the map](#) [World Clock - Timezone](#)

توربەت ئادرېسى:

<http://world-webcams.nsspot.net>

³⁷ مەنبە: <https://sourceforge.net/projects/oryon-osint-browser>

³⁸ مەنبە: <https://spreadsecurity.github.io/2016/09/03/open-source-intelligence-with-maltego.html>

³⁹ مەنبە: <https://www.spiderfoot.net>

بۇ خىلدىكى توربەتلەردىن تۆۋەندىكىلەرمۇ بار:

<http://www.fisgonia.com>

<https://worldcam.eu>

<http://www.opentopia.com/hiddencam.php>

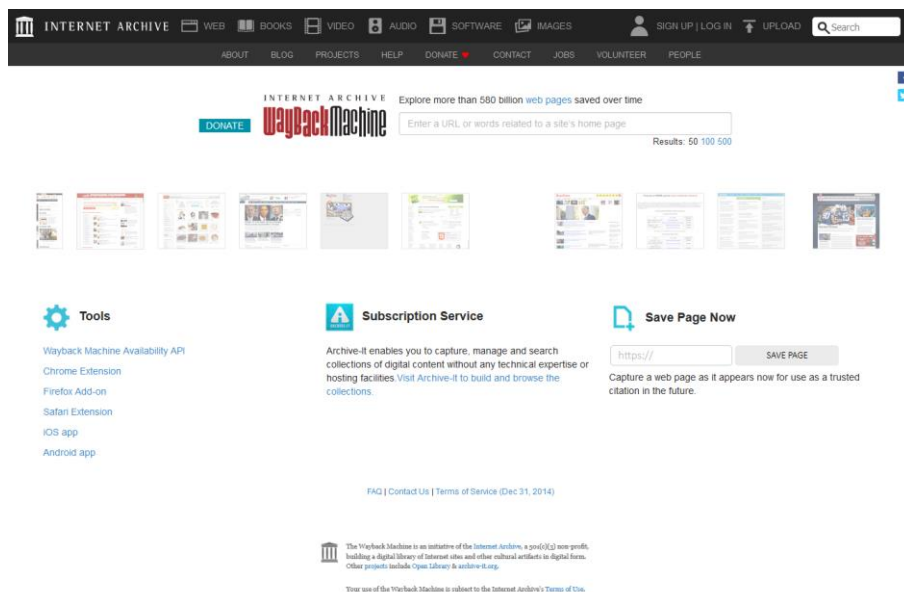
<https://www.livefromiceland.is/webcams/geysir>

توربەتلەرنىڭ تارىختىكى ھالىتىنى كۆرۈش

ئىنتېرنېت تورىدا ئاساسەن ھەممە توربەت يېڭىلىنىپ تۇرىدۇ. بولۇپمۇ خىتايلار ئۆزىگە پايدىسىز ئۇچۇرلارنى داۋاملىق يۇيۇپ ئۆزگەرتىپ تۇرىدۇ. خىتاياغا قارشى OSINT خىزمىتى ئېلىپ بارغۇچىلار داۋاملىق بۇرۇنقى ئۇلانما ئادرېسلىرى ئىشلىمەسلىك مەسىلىسىگە داۋاملىق يولۇقۇپ تۇرىدۇ. بۇ ۋاقىتتا بىز توربەتلەرنىڭ ھالىتىنى قەرەللىك ساقلاپ تۇرىدىغان مۇلازىمەتلەرگە مۇھتاج بولىمىز.

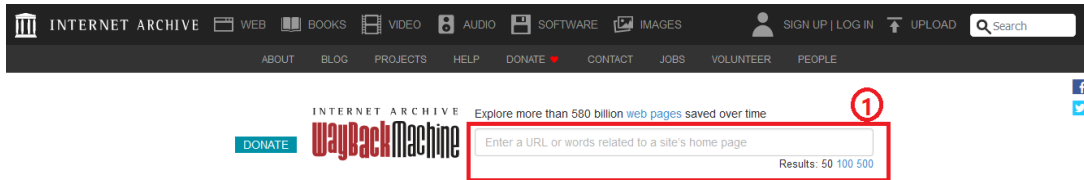
Wayback Machine (1)

بۇ خىل مۇلازىمەتلەردىن ئۇچۇر ئامبىرى ئەڭ چوڭ بولغىنى Wayback Machine بولۇپ، ئامېرىكانىڭ سان فرانسىسكودىكى ئىقتىسادىي مەنپەئەتنى نىشان قىلمايدىغان ئىنتېرنېت تارىخىي Internet Archive كۈتۈپخانىسىگە تەۋە. بۇ توربەتتىن پايدىلىنىپ بىز كۆپلىگەن توربەتلەرنىڭ ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردىكى ھالىتىنى كۆرەلەيمىز. مەسىلەن، خىتايلارنىڭ رەسمىي توربەتلىرىگە چىقىرىپ ئاندىن ئۆچۈرۈۋەتكەن مەزمۇنلارنىمۇ، شۇ مەزمۇن ئۆچۈرۈلۈشتىن بۇرۇنقى تارىخقا قايتۇرۇپ كۆرەلەيمىز. ئۇندىن باشقا يەنە ۋەتەندىكى خىتايلار تەرىپىدىن تاقىۋېتىلگەن نۇرغۇن توربەتلەرنىمۇ تاقىتىۋېتىشتىن بۇرۇنقى ھالىتىنى كۆرەلەيمىز.

توربەت ئادرېسى: <https://web.archive.org>

بۇ توربەت ھازىرغىچە 580 مىليون توربەتنى ساقلىۋالغان بولۇپ، غايەت زور ئۇچۇر ئامبىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ بەتنى ئىشلىتىش بەكلا قولايلىق. بىز بۇ توربەتنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىقتىدارلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى:

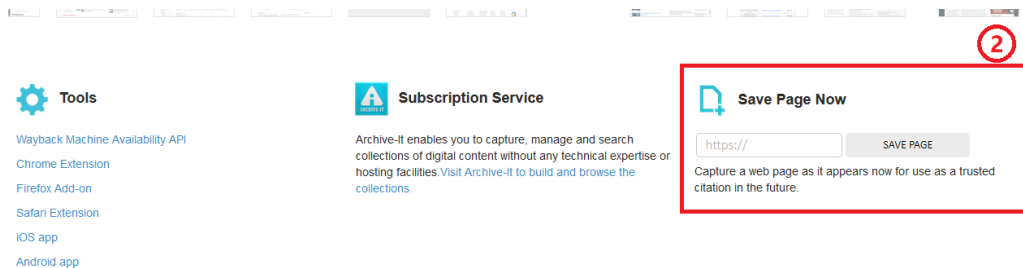
(1) بىز ئىزدىمەكچى بولغان توربەتنىڭ ئادرېسىنى يۇقارقى رەسىمدىكى 1- نومۇرلۇق ئورۇنغا كىرگۈزسەكلا بولىدۇ. مەسلەن: بىز خىتايلار ۋەتىنىمىزدە قۇرغان ئاپتونۇم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ توربەتنىڭ ئادرېسى <https://jyt.xinjiang.gov.cn> بولۇپ، تۈركىيەدە كىرمەيدىكەن. ئەمما بىز wayback machine مۇلازىمىتىدىن پايدىلىنىپ رەسىمدىكى 1- نومۇرلۇق ئورۇنغا مائارىپ نازارىتىنىڭ ئادرېسىنى يېزىپ ئىزدىسەك، تۆۋەندىكىدەك نەتىجىلەرنى چىقىرىپ بېرىدۇ:

بۇ ئۇچۇرلاردىن بىلەلەيمىزكى، مائارىپ نازارىتىنىڭ توربەتى 2020- يىلى 4- ئاينىڭ 23- كۈنىدىن 2021- يىلى 3- ئاينىڭ 3- كۈنىگىچە جەمئىي 42 قېتىم ساقلىنىپ قالغان. بۇلارنى ئاستىدىكى كالېنداردىن كۆرسىتىلگەن چىسلا بويىچە ئېچىپ كۆرسەك بولىدۇ. Calendar, Collection, Changes, Summary ۋە Site Map قاتارلىق ئىقتىدارلارنى ئىشلىتىپ بۇ

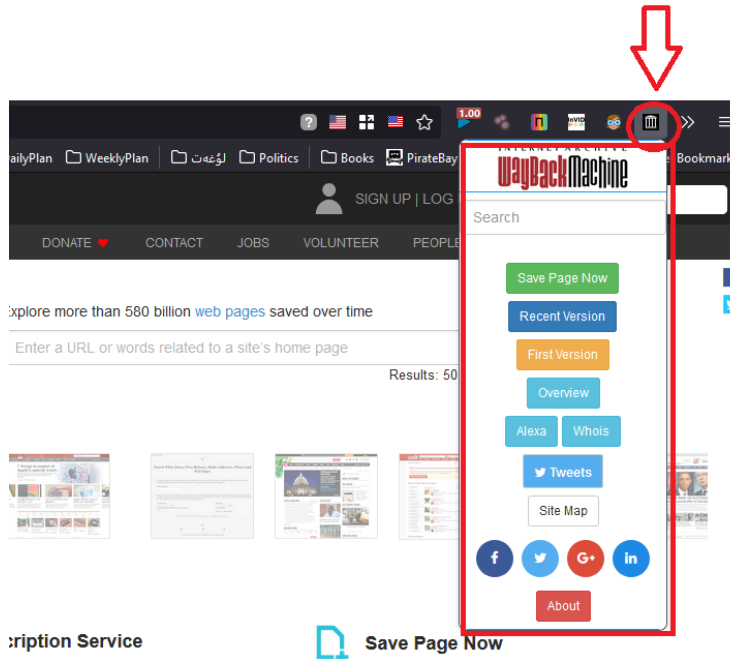
توربەتنىڭ رەسىملىرى، ھەرقايسى ۋاقتلاردىكى ئۆزگىرىشلىرى قاتارلىق باشقا ئۇچۇرلىرىمۇ ئېرىشەلەيمىز.

(2) ئەگەر بىزنىڭ بىرەر توربېتىمىز بار بولۇپ، بىز بۇ ئۇچۇرنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن ئەنسىرسەك، دەل مۇشۇ توربەتتىن پايدىلىنىپ مۇھىم توربەتلەرنى ساقلىۋېلىش بۇيرۇقىنى بەرسەك بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن باشبەتتىكى رەسىمدەك كۆرسىتىلگەندەك 2- نومۇرلۇق ئورۇننى ئىشلەتسەك بولىدۇ:

بۇ ئىقتىدارنى بىز بىرەر دوكلات يېزىپ قالساق، مۇھىم خەۋەرلەرنىڭ ئادرېسنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن ئەنسىرسەك، مۇشۇ ئىقتىدار بويىچە Wayback Machine غا ساقلىۋېلىپ، توربەتنىڭ Wayback Machine دىكى ئادرېسنى ئىشلەتسەك بولىدۇ.

(3) بۇ توربەتنىڭ يەنە توركۆرگۈچ يامقى بار بولۇپ، Chrome ، Firefox ۋە Safari توركۆرگۈچلىرى ئۈچۈن ئىشلەنگەن نۇسخىلىرى بار. قاچىلاپ بولغاندىكىن كېيىن تور كۆرگۈچنىڭ رەسىمدە كۆرسىتىلگەن ئورۇندىكى كۈنۈپكىنى بېسىپ ئىشلىتەلەيمىز:

نۆۋەتتىكى توربەتنى ساقلىۋېلىش، نۆۋەتتىكى توربەتنىڭ ئەڭ يېقىنقى نۇسخىسىنى كۆرۈش، تۇنجى نۇسخىسىنى كۆرۈش، ئومۇمىي قاراپ چىقىش، توربەتنىڭ دۇنيا توربەتلىرىدىكى رەت تەرتىپى Alexa تەرتىپىنى كۆرۈش ۋە توربەتنىڭ Whois ئۇچۇرلىرىنى كۆرۈش قاتارلىق ئىنتايىن مۇھىم ئىقتىدارلىرىنى تېزلا ئىشلەتكىلى بولىدۇ. بۇ ئىقتىدارلارنى مائۇسنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى بېسىپ، چىققان تارتىلما تېزىملىكتىنمۇ چىقىرىپ قوللانغىلى بولىدۇ.

Chrome ئۈچۈن Wayback machine يامىقى

<https://chrome.google.com/webstore/detail/wayback-machine/fpnmgdkabkmnadcjpehmlkndpkmiak?hl=en-US>

Firefox ئۈچۈن Wayback machine يامىقى

https://addons.mozilla.org/en-US/firefox/addon/wayback-machine_new/

(4) بۇ توربەتنىڭ يەنە تېلېفون ئەپلىرىمۇ بار. ئەمما ئانچە كۆپ ئىقتىدارى قوشۇلمىغان ئىكەن.

(2) توربەت ئۇچۇرلىرىنى ساقلايدىغان باشقا توربەتلەر

توربەتلەرنىڭ تارىختىكى ھالىتىنى كۆرۈشتە ئەڭ ياخشى توربەت Wayback Machine بولسىمۇ، يەنە بەزى ئوخشاش تۈردىكى توربەتلەرمۇ بار بولۇپ، ئۇلار بىرقىسىم ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن بەزى ۋاقىتلار سىناپ بېقىشىمىزغا ئەرزىدۇ. تۆۋەندە بەزىلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى⁴⁰:

Archive.fo (1)

توربەت ئادرېسى: <https://archive.fo>

بۇ توربەتلەرنىڭ كۆپىيەسىنى ساقلىۋالدىغان توربەت بولۇپ، ئەسلى توربەت تۈردىن ئۆچىرىلىشىمۇ كۆپىيەسى ساقلىنىپ قالىدۇ.

Perma.cc (2)

توربەت ئادرېسى: <https://perma.cc>

بۇ توربەتلەرنى ئارخىپلاپ ساقلاپ قويدىغان مۇلازىمەت بولۇپ، خارۋارد قانۇن مەكتىپى كۈتۈپخانىسى تەرىپىدىن ياسالغان. توربەتلەرنىڭ ئادرېسىنى نەقىل قىلىپ ئالغاندا، مەڭگۈلۈك ئۇلانما قىلىپ ساقلىۋېلىش ۋە كىتاپلاردا مەڭگۈلۈك ئۇلانما قىلىپ ئىشلىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

Pagefreezer (3)

توربەت ئادرېسى: <https://www.pagefreezer.com>

بۇ توربەت، بىلوگ ۋە سوتسىيالى مېدىيا ئۇچۇرلىرىنى ئارخىپلاپ ساقلاپ بېرىدىغان توربەت. ئۆزگىرىشچان توربەتلەرنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ۋاقىتدا ساقلاپ قويايلىدۇ.

Actiance (4)

توربەت ئادرېسى: <https://www.smarsh.com>

بۇ توربەت ئورگانلارنىڭ ئالاقە ئۇچۇرلىرىنى ئارخىپلاپ ساقلاپ بېرىش مۇلازىمىتى بىلەن

⁴⁰ بۇ يەردە تونۇشتۇرۇلغان توربەتلەر ھەققىدە تېخىمۇ تەپسىلىي ئۇچۇر ئۈچۈن بۇ توربەتكە قاراڭ:

<https://www.guru99.com/best-internet-archive-wayback-machine-alternatives.html>

شۇغۇللىنىدۇ.

Stillio (5)

توربەت ئادرېسى: <https://www.stillio.com>

Stillio قەرەللىك ھالدا توربەت ئېكران كۆرۈنۈشلىرىنى ئاپتوماتىك ھالدا (كۈندىلىك، ھەپتىلىك، ئايلىق، سائەتلىك ياكى باشقا چاستوتىلاردا) ساقلاپ ماڭىدۇ.

UK Web Archive (6)

توربەت ئادرېسى: <https://www.webarchive.org.uk/ukwa>

بۇ ئەنگىلىيە تور ئارخىپى مۇلازىمىتى بولۇپ، ھەر يىلى نۇرغۇنلىغان تور بېكەتلەرنىڭ تەپسىلاتلىرىنى توپلايدۇ ۋە كەلگۈسى ئۈچۈن ساقلايدۇ. ئۇ ھەرخىل تېما ۋە ئىجتىمائىي تاراتقۇلارنى ئارخىپلاشتۇرىدىغان ئەڭ ياخشى تور ئارخىپ تور بېكەتلىرىنىڭ بىرى.

Memento Time Travel (7)

توربەت ئادرېسى: <http://timetravel.mementoweb.org>

بۇ مۇلازىمەت، تور بەتلەرنىڭ نەشرىنى ئىزدەش ۋە كۆرۈشكە ياردەم بېرىدۇ. ئۇ تور ئارخىپىدىن Mementos نى تېپىشنى قوللايدىغان ئەڭ ياخشى تور بېكەت ئارخىپ تور بېكەتلىرىنىڭ بىرى.

(3) پايدىلانغان مەنبەلەر

بۇ تېمىدا تېخىمۇ كۆپ مەنبەلەرگە ئۇلىشىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئۇلانمىلاردىن پايدىلىنىلسا بولىدۇ:

- https://en.wikipedia.org/wiki/Wayback_Machine
- <https://www.youtube.com/watch?v=E-3LIDqrsk4>
- <https://www.youtube.com/watch?v=dCBy9z3f9Mw>

- <https://www.guru99.com/best-internet-archive-wayback-machine-alternatives.html>
- <https://www.forbes.com/sites/kalevleetaru/2015/11/16/how-much-of-the-internet-does-the-wayback-machine-really-archive/?sh=19a0cf189446>
- <https://timetravel.mementoweb.org/list/20201109164138/uysi.org/ug>
- <https://rigorousthemes.com/blog/best-wayback-machine-alternative-sites/>
- <https://www.softwaretestinghelp.com/top-wayback-machine-alternatives/>
- <https://alternativeto.net/software/wayback-machine/>
- <https://gijn.org/2021/05/05/tips-for-using-the-internet-archives-wayback-machine-in-your-next-investigation/>
- <https://wpmudev.com/blog/archiving-with-wayback-machine/>
- <https://www.greenlanemarketing.com/resources/articles/10-ways-use-wayback-machine/>
- <https://thehustle.co/inside-wayback-machine-internet-archive>

سوتسىيالىي مېدىيالاردىن ئۇچۇر توپلاش (SOCMINT)

ئۇچۇق مەنبە ئىستىخباراتى OSINT ئۇچۇق مەنبەلەردىن ئېلىنىدىغان بولۇپ، بۈگۈنكى كۈنىمىزدە سوتسىيالىي مېدىيالار OSINT خىزمىتى ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ئۇچۇرلارنى تەمىنلەيدىغان ھالغا كەلدى. چۈنكى ئۇ ئۇچۇرلار بىۋاسىتە شەخسنىڭ ئۆزى تەرىپىدىن تورغا يوللىنىدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئىستىخبارات ئۇچۇن كېرەكلىك قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى ھەممە ئادەم ئۆزى ئىقرار قىلىپ دەپ بېرىدىغان بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز.

بۈگۈنكى كۈنىمىزدىكى سوتسىيالىي مېدىيادىكى ئۇچۇرلار بىزگە غايەت زور مىقداردىكى ئۇچۇرلارنى تەمىنلەپ بېرەلەيدۇ. شۇڭلاشقا Social Media Intelligence (سوتسىيالىي مېدىيە ئىستىخباراتى) دېگەن سۆزنىڭ قىسقارتىلمىسى شەكىلدە SOCMINT دەپ ئاتىلىدىغان تارماق ساھە بارلىققا كەلدى. تۆۋەندىكى ئىستاتېستىكا بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ يورۇتۇپ بېرىدۇ⁴¹:

يۇقارقى ئىستاتېستىكا بويىچە بولغاندا 2021-يىلى 1- ئايغىچە دۇنيا نوپۇسى 7.83 مىليارد بولۇپ، يانفون ئىشلىتىدىغان نوپۇس 66.6% يەنى 5.22 مىليارد؛ ئىنتېرنېت ئىشلىتىدىغان نوپۇس

⁴¹ مەنبە: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>

59.5% يەنى 4.66 مىليارد؛ سوتسىيالىك مېدىيا ئىشلەتكۈچى نوپۇس 53.6% يەنى 4.2 مىليارد بولغان. دېمەك كۈندە مىلياردلىغان ئىنسانلار ئۆزى توغرىسىدىكى ئۇچۇرلارنى سوتسىيالىك مېدىياغا يوللاپ تۇرىدۇ. بۇ ئۇچۇرلاردىن پايدىلىنىپ بىز نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ يۇرتى، تۇغۇلغان ۋاقتى، مىللىتى، دىنى، توردىكى ئالاقىسى، سىياسىي كۆز-قارىشى، دىنى، شەخسىي رەسىم ۋە ۋىدىئولىرى، خىزمىتى، قىزىقىدىغان تېمىلىرى... قاتارلىق ئىنتايىن مۇھىم ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلەيمىز.

تۆۋەندە بىز بىر قىسىم داڭلىق سوتسىيالىك مېدىيا توربەتلەردە ئۇچۇر ئىزدەش تېخنىكىلىرىنى ئۆگىنىپ ئۆتىمىز.

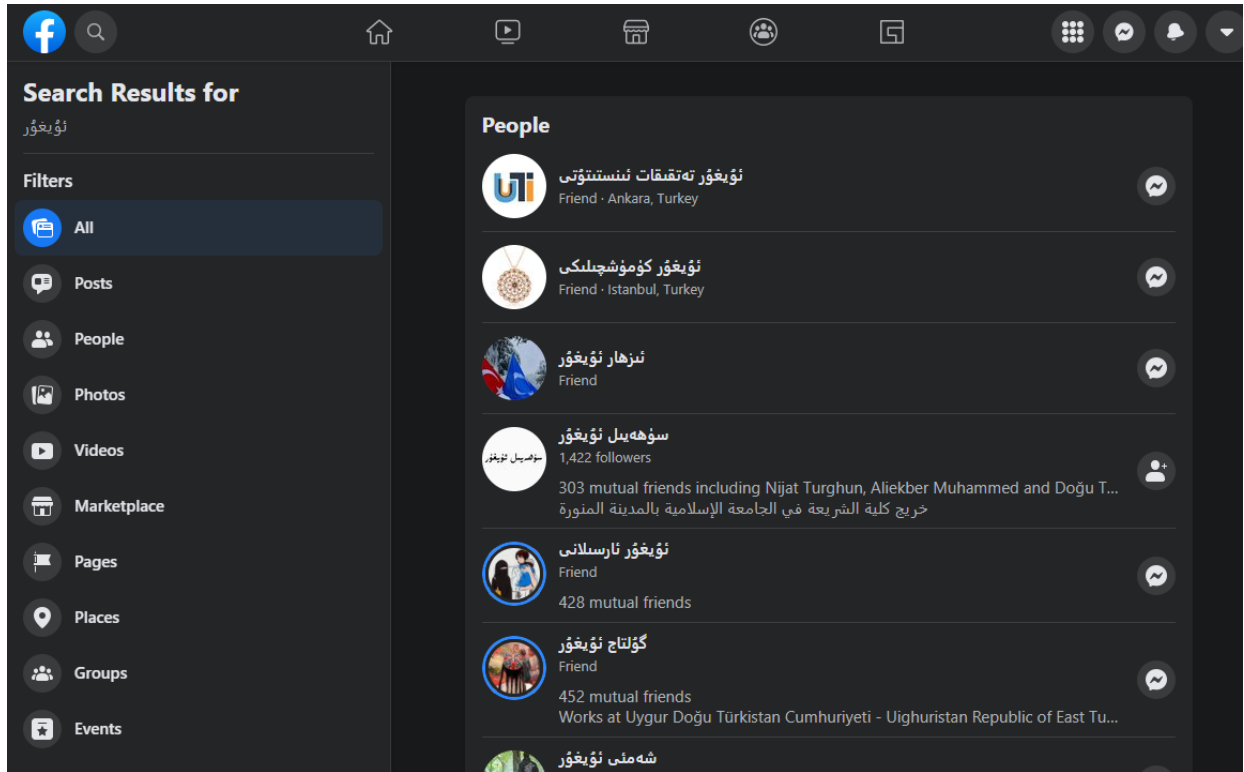
Facebook

Facebook چەتئەلدىكى ئۇيغۇرلارغا ئەڭ تونۇشلۇق سوتسىيالىك مېدىيا سۈپىسى بولۇشى مۇمكىن. ئىنتېرنېت تورىدا چەتئەلدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ كۆپ ئۇچۇرلىرىنى Facebook تىن تاپقىلى بولىدۇ. ئۇندىن باشقا پۈتۈن دۇنيادا 2.85 مىليارد ئاكتىپ ئىشلەتكۈچىسى بارلىقى مەلۇم.⁴² مىليونلىغان ئىنسانلار ئۆزىنىڭ رەسىمى، ۋىدىئوسى، يازمىلىرى، دىنىي ئېتىقادى، سىياسىي مەيدانى، قىزىقىشى قاتارلىق ئەڭ قىممەتلىك ئۇچۇرلىرىنى Facebook قا ئۆز رازىلىقى بىلەن بېرىدۇ. مەلۇم شەخس ھەققىدە ئۆزى رازىلىق بىلەن بەرگەن مەلۇماتىنىمۇ ئىشەنچلىك مەلۇماتقا ئېرىشىش ئىنتايىن تەس. تۆۋەندە بىز Facebook قا ئالاقىدار بەزى SOCMINT بىلىملىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى:

Facebook نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى (1)

Facebook نىڭ ئۆزى تەمىنلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارى خېلىلا كۆپ خىلدىكى ئىزدەش بۇيرۇقلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن. Facebook نىڭ سول-ئۈستى تەرەپتىكى ئىزدەش بالىدىقىدا خالىغان بىر سۆزنى ئىزدەتسەك، تۆۋەندىكىدەك يېڭى بىر بەت ئېچىلىدۇ:

⁴² مەنبە: <https://www.statista.com/statistics/346167/facebook-global-dau>

سول تەرەپتىكى تىك تىزىلغان 10 تال كۈنۈپكىنىڭ ھەممىسى ھەرخىل ئىزدەش ئىقتىدارلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ تونۇشتۇرۇلشى تۆۋەندىكىچە:

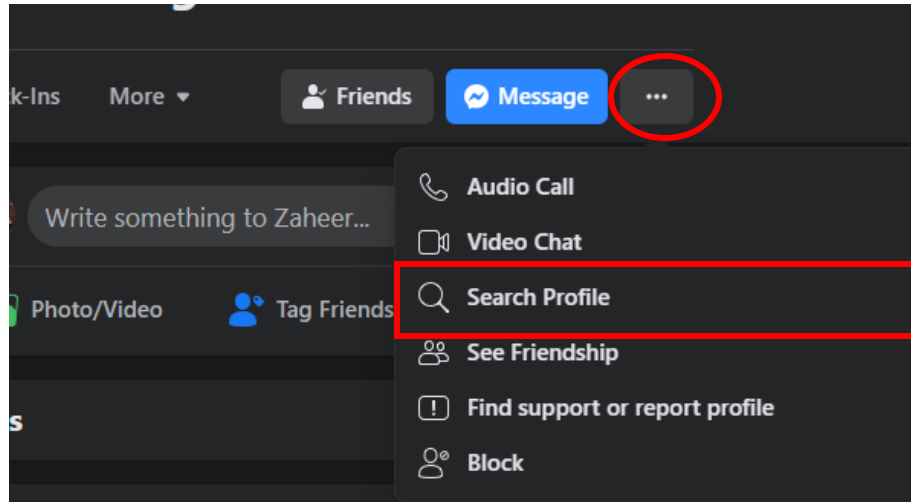
- All دېگىنى بىز ئىزدىگەن ئۇچۇرنى ئىشلىتىپ، بارلىق ئادەم، يازما، رەسىم ۋىديو.. قاتارلىقلارنىڭ نەتىجىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ؛
- Posts بارلىق يازمىلارنى ئىزدەپ بېرىدۇ. بىز بۇنى باسقاندىن كېيىن يەنە 5 تارماق ئىزدەش ئىقتىدارى ئېچىلىدۇ. يېقىنقى يازمىلاردىن ئىزدەش، مەن كۆرگەن يازمىلاردىن ئىزدەش، مەلۇم يىل ئىچىدىكى يازمىلارنى ئىزدەش، مەلۇم كىشىلەردىن يوللانغان يازمىدىن ئىزدەش ۋە يازمىغا ئورۇننى قوشۇلغان بولسا ئورۇن بەلگىلەپ بېرىپ ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارلار بار.
- People بولسا ئادەم ئىزدەپ بېرىدۇ. بۇنىڭدىمۇ 4 تارماق ئىقتىدار بار. دوستۇمنىڭ دوستىدىن ئىزدەش، مەلۇم شەھەردىن ئىزدەش، مەدەنىيەت سەۋىسىدىن ئىزدەش ۋە خىزمىتى ئارقىلىق ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدار قوشۇلغان.
- Photos بولسا رەسىم ئىزدەپ بېرىدىغان ئىقتىدار بولۇپ، 4 تارماق ئىقتىدارى بار.

مەلۇم كىشى تەرىپىدىن يوللانغان، بۇرۇن كۆرگەن رەسىملەردىن ئىزدەش، ئورۇن بەلگىلەپ ئىزدەش، يوللانغان ۋاقىت ئارقىلىق ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

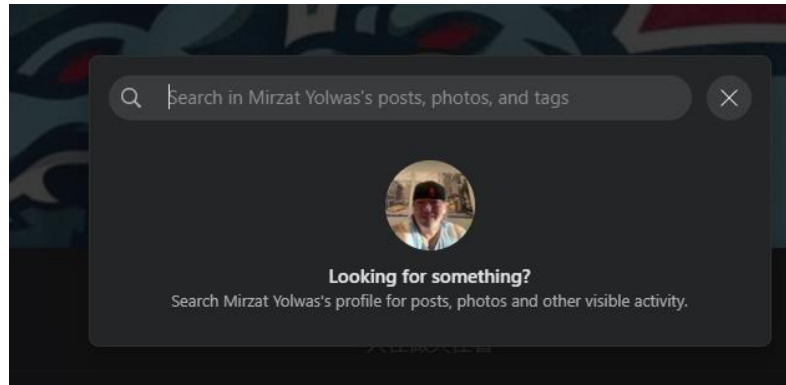
- **Videos** ۋىدىئو ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، 3 تارماق ئىقتىدارى قوشۇلغان. رەتلەپ ئىزدەش، ۋاقىتى ئارقىلىق ئىزدەش ۋە بىۋاسىتە تارقىتىش ۋىدىئولرىنى ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.
- **Marketplace** بولسا دۇكاندىن ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، ئاساسەن ساياھەتچىلەر ئۈچۈن بەكمۇ قولاي ئىزدەش ئىقتىدارى ھېسابلىنىدۇ.
- **Pages** بولسا Facebook توربېتىدىن ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، 4 تارماق ئىقتىدار بار. دۇكاندىن ئىزدەش، ئورۇن ئارقىلىق ئىزدەش، تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن بەتتىن ئىزدەش ۋە كاتېگورىيە ئارقىلىق ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارلار بار.
- **Places** بولسا ئورۇندىن ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، قوشۇمچە 7 تارماق ئىزدەش ئىقتىدارى بار. بۇ ئىقتىدارنى باسقاقلا ئىزدەش نەتىجىلىرىنى خەرىتىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ.
- **Groups** بولسا Facebook گورۇپپىلىرىدىن ئىزدەيدۇ. 3 تارماق ئىقتىدارى بار. ئورۇن ئارقىلىق ئىزدەش، ئاشكارە گورۇپپىدىن ئىزدەش ۋە مەن قوشۇلغان گورۇپپىلاردىن ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارى قوشۇلغان.
- **Events** بولسا شۇ ئىشلەتكۈچىنىڭ چوڭ ئىشلار خاتېرىسىدىن ئىزدەش ئىقتىدارى ھېسابلىنىدۇ.

يۇقارقى ئىقتىدارلاردىن پايدىلىنىپ بىز بەزى خېلىلا مۇرەككەپ ئىزدەش مەشغۇلاتلىرىمىزنى ئېلىپ بارالايمىز.

بۇندىن باشقا يەنە مەلۇم ئىشلەتكۈچىنىڭ يازمىلىرى، ۋىدىئولرى، رەسىملىرىنى ئىزدىمەكچى بولساق، شۇ كىشىنىڭ باش بېتىگە بېرىپ، ئوڭ ئۈستى تەرەپتىكى ئۈچ چىكىت كۇنۇپكىسىنى بېسىپ **Search Profile** نى باسمىز. تۆۋەندىكى رەسىمگە قاراڭ:

شۇ كىشىنىڭ يوللىغان رەسىم، يازما ۋە تەگ قىلغان مەزمۇنلىرىدىن ئىزەپ بېرىدىغان خاس كۆزنەك ئېچىلىدۇ (تۆۋەندە مىرزان يولۋاس ئىسمىلىك تورداشنىڭ ھېسابى مىسال بېرىلدى):

بۇ ئارقىلىق مەلۇم ئىشلەتكۈچى ھەققىدە ئىنچىلىكىلەپ ئۇچۇر ئىزدەشكە بولىدۇ. قوشۇمچە: مەلۇم بىر ئېلخەت ئادرېسنى ئىشلىتىدىغان كىشىنى Facebook تا ئىزدەمەكچى بولساق ئىزدەش بالدېقىدىن بىۋاستە ئىلخەت ئادرېسنى كىرگۈزۈپ ئىزدەشكە بولىدۇ.

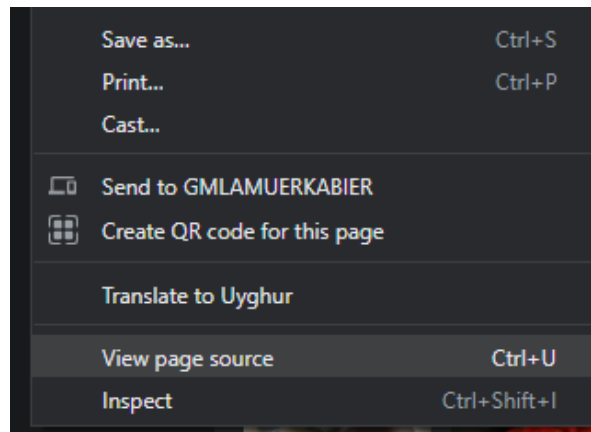
Facebook ID نى تېپىش (2)

Facebook تا ھېساب ئاچقان كىشىنىڭ بارلىق Facebook ئۇچۇرلىرىغا باغلىنىدىغان يەككە سان-سېفر بار بولۇپ، بۇ Facebook ID دەپ ئاتىلىدۇ. بىز ئۆزىمىزنىڭ Facebook ھېسابىنى ئاچقاندا ئېلخەت، ئىشلەتكۈچى ئىسمى ياكى تېلېفون نومۇر يېزىپ مەخپىي نومۇر بىلەن كىرەلەيمىز،

ھەتتا ئىشلەتكۈچى ئىسمى ئورنىغا Facebook ID سىنى يېزىپ مەخپىي نومۇر بىلەنمۇ ھېسابىمىزنى ئاچالايمىز. بۇرۇن Facebook ID نى بىلسەك، بۇ ئىشلەتكۈچىنىڭ ياقىتۇرغان رەسىم ۋە ۋىدىئولىرى، بارغان يەرلىرى قاتارلىق بەك كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشكىلى بولاتتى. بۇ ئىزدەش Facebook Graph search دەپ ئاتىلاتتى. ھازىر بۇ ئىقتىدارلارنى ئىشلەتكىلى بولمايدۇ.⁴³ ئەمما ھازىرمۇ Facebook قا يوللانغان رەسىمدە شۇ رەسىمنىڭ ئىسمىدە چىقارغان ھېسابىنىڭ ID ئۇچۇرلىرىنى كۆرگىلى بولىدۇ. بىز دىققەت قىلىپ كېلىۋاتقان مەلۇم ئىشلەتكۈچى ئىشلەتكۈچى ئىسمى ۋە رەسىمىنى ئۆزگەرتىۋالسا ئۇنى دەل Facebook ID نومۇرى بىلەن تەكشۈرەلەيمىز. نومۇرنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق كىمنىڭ بۇرۇن Facebook نى بالدۇر ئاچقانلىقىنى سېلىشتۇرۇشقا بولىدۇ.

مەلۇم بىر Facebook ھېسابىنىڭ ID سىنى تېپىش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل ئۇسۇلنى ئىشلەتسەك بولىدۇ:

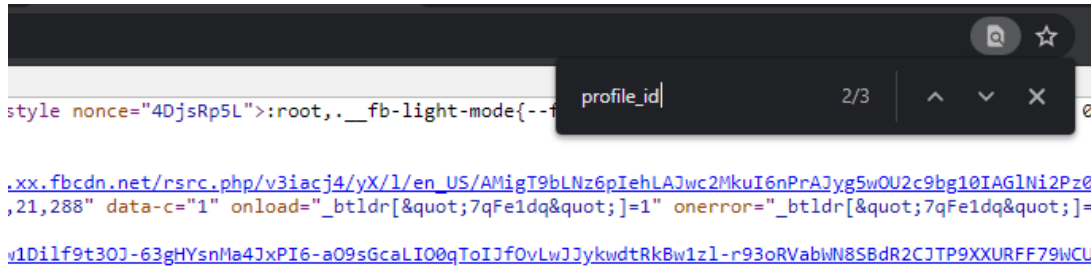
❖ بىرىنچى خىل ئۇسۇل: ئالدى بىلەن بىز تاپماقچى بولغان Facebook ئىشلەتكۈچىنىڭ باش بېتىگە كىرىپ، ئۇ بەتنىڭ بوش يېرىگە بېرىپ مائۇسنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى باسقاق تارتىلما تىزىملىك چىقىدۇ. بۇنىڭدىن View page source دېگەننى تاللايمىز (ياكى Ctrl بىلەن U نى باسقاقمۇ بولىدۇ):

يېڭى بىر كود بىلەن تولغان بەت ئېچىلىدۇ. ئاندىن Ctrl بىلەن F كۇنۇپكىسىنى باسقاق بەتنىڭ

⁴³ Facebook شىركىتى بۇ خىل ئىزدەش ئىقتىدارى 2019- يىلىدىن باشلاپ چەكلەپ قويدى. مەنبە: <https://www.vice.com/en/article/zmpgmx/facebook-stops-graph-search>

ئوڭ ئۈستى تەرىپىدە ئىزدەش بالىدىقى چىقىدۇ. بۇ يەردىن profile_id دەپ ئىزدىتىمىز:

ئىزدەش نەتىجىسىدىن "owning_profile_id":"xxxxx" دېگەن يەردىكى xxxx ئورنىدا چىقىدىغان ئۇزۇن سانلار دەل بىز ئىزدىگەن ئىشلەتكۈچىنىڭ ID سى ھېسابلىنىدۇ.

❖ ئىككىنچى خىل ئۇسۇل: بۇ ئۇسۇل ئەڭ ئاسان ئۇسۇل بولۇپ، بىۋاسىتە Facebook ID سىنى تېپىپ بېرىدىغان توربەتلەردىن پايدىلىنىمىز. تۆۋەندىكى توربەت دەل مۇشۇنداق توربەت:

- <https://lookup-id.com>

Facebook ئۇچۇرلىرىنى يىغىش ئۈچۈن ياسالغان مەخسۇس قۇراللار

- Graph - بۇ قورال Graph search ئىقتىدار تاقىۋېتىلگەندىن كېيىن ئۇچۇر ئېلىشتا ئىشلەتسەك بولىدىغان خېلى ياخشى قورال. بىۋاسىتە توربەت يۈزىدىنلا ئىشلىتەلەيمىز. توربەت ئادرېسى: <https://graph.tips>

- IntelligenceX - بۇ بىر توربەت يۈزىدە ئىشلەيدىغان قورال بولۇپ، ئىككى ئايرىم ئىقتىدارى بار. بىرىنچىسى، Facebook Graph Searcher بولۇپ، ئاچقۇچلۇق سۆزنى كىرگۈزۈپ، ۋاقىت ياكى ۋاقىت بۆلىكى ئارقىلىق ئىزدەش ئېلىپ بارالايسىز. ئىككىنچىسى، Alternative Facebook Graph بولۇپ، يازما، ئادەم، رەسىم ۋە ۋىدىئولارنى مەلۇم ۋاقىت بۆلىكى بىلەن ئىزدىگىلى بولىدۇ. IntelligenceX نىڭ توربەت ئادرېسى: <https://intelx.io/tools?tab=facebook>

- SearchIsBack - بۇ قورال Facebook تىكى كىشىلەرنى ياكى يازمىلارنى ئىزدەپ بېرىدۇ. ئورۇن، باغلىنىش مۇناسىۋىتى، خىزمەت قاتارلىقلاردىنمۇ ئىزدىگىلى بولىدۇ.

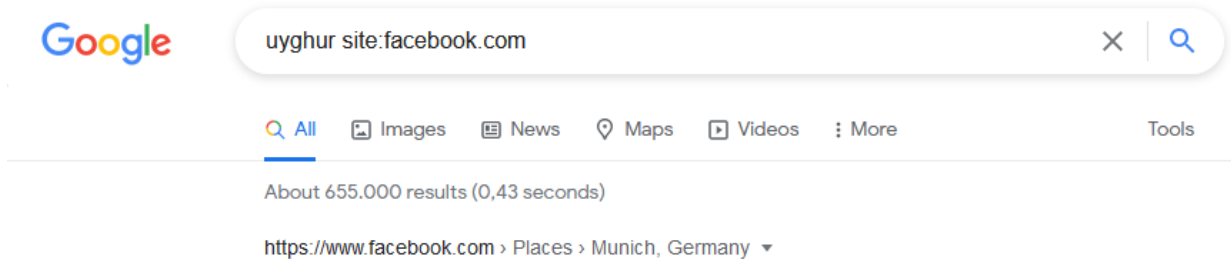
- ئادرېسى: <https://searchisback.com>
DumpItBlue - بۇ Facebook تىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدەپ رەتلەپ بېرىدىغان قورال بولۇپ، Chrome توركۆرگۈچ يامىقى ۋە يۇمشاق دىتال نۇسخىسى بار.⁴⁴ توربەت ئادرېسى: <https://le-tools.com>
- WhoPostedWhat - بۇ Facebook تىكى ئۇچۇرلارنى توربەت يۈزىدە ئىزدەپ بېرىدىغان قورال. توربەت ئادرېسى: <https://whopostedwhat.com/staging>
- FBTool - بۇ Linux شارائىتىدا ئىشلىتىلىدىغان قورال بولۇپ، ID نومۇرىغا ئېرىشىش، ئېلخەت ئادرېسىنى تېپىش، تېلېفون نومۇرىنى تېپىش، ھېسابنى خاڭلاش ئۈچۈن بەزى ئۇچۇرلارنى ئېلىش قاتارلىق ناھايىتى كۆپ ئىقتىدارلىرى بار. بۇ قورالنىڭ چۈشۈرۈش ئادرېسى: <https://github.com/mkdirlove/FBTOOL>
- FBI - بۇ FaceBook Information دېگەن خەتلەرنىڭ قىسقارتىلمىسى ھالىتى قويۇلغان ئىسىم بولۇپ، بەزى نازۇك Facebook ئۇچۇرلىرىنىمۇ (ھەتتا ئىشلەتكۈچى ئۇچۇرلىرىنى ماڭىلا كۆرسەت دەپ توغرىلاپ قويغان بولسىمۇ) ئاسانلا يىغىپ بېرىدۇ. بۇ قورالنىڭ ئادرېسى: <https://github.com/xHak9x/fbi>
- FacebookToolkit - بۇمۇ ئوخشاشلا Facebook ئۇچۇرلىرىنى يىغىپ بېرىدىغان قورال بولۇپ، ھېساب ئۇچۇرلىرى، ID ئۇچۇرلىرى، ئېلخەت، تۇغۇلغان كۈن، ئورنى، دىنىنى ئېتىقادى، تېلېفون نومۇرى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى يىغدۇ. بۇ قورالنىڭ ئادرېسى: <https://github.com/warifp/FacebookToolkit>
- Fb-sleep-stats - بۇ مەلۇم كىشىنىڭ Facebook ئىشلىتىش ۋاقتىنىڭ ستاتېستىكىسىنى چىقىرىپ بېرىدىغان قورال بولۇپ، قورالنىڭ ئادرېسى: <https://github.com/sqren/fb-sleep-stats>
- بۇ قورالنى ئىشلىتىش ئۇسۇلى ھەققىدىكى YouTube ۋىدېئوسىنىڭ ئادرېسى: <https://www.youtube.com/watch?v=wBNcP-LkpfA>

⁴⁴ بۇ قورالنىڭ بارلىق ئىقتىدارلىرى بۇ يەردە تەپسىلىي تونۇشتۇرۇلمىدى. ئىقتىدارلىرىنى بۇ ئادرېستىن كۆرسىتىش بولىدۇ: <https://le-tools.com/DumpItBlueExtensionDoc.html> بۇ قورالنىڭ يۇمشاق دىتالنى چۈشۈرۈش ئادرېسى: https://sourceforge.net/projects/dumpitblue/?source=typ_redirect

قوشۇمچە بىلىم: Linux تا ئىشلىتىدىغان ئۇچۇر يىغىدىغان قوراللارنى قانداق چۈشۈرۈپ، ئىشلىتىدىغانلىقىنى تۆۋەندىكى ۋىدىئو ئارقىلىق كۆرۈپ چىقساق بولىدۇ. ۋىدىئو ئادرېسى: <https://www.youtube.com/watch?v=Vecam9TSCWY>

(4) Facebook تىكى مەزمۇنلارنى Google دىن ئىزدەش

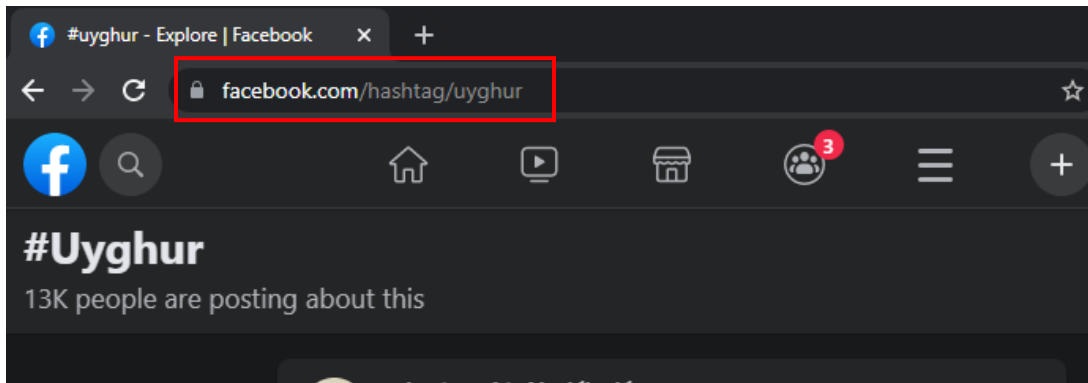
ئالدىنقى مەزمۇنلاردا ئۆگىنىپ ئۆتىكىنىمىزدە Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارلىرى ئىچىدە مەلۇم توربەتنىڭ ئىچىدىنلا ئىزدەپ بېرىدىغان site: ئىزدەش سۆزى بار. بۇ سۆزدىن پايدىلىنىپ Facebook تىكى مەزمۇنلارنى ئىزدەسەك بولىدۇ. مەسىلەن، بىز Facebook تىكى Uyghur دېگەن مەزمۇننى ئىزدەمەكچى بولساق تۆۋەندىكىدەك يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ:

كۆرگىنىڭىزدەك Facebook تىلى Uyghur سۆزىنىڭ ئىزدەش نەتىجىسى 655 مىڭ چىقتى.

(5) Facebook تىكى مەلۇم hashtag دىكى مەزمۇنلارنى كۆرۈش

Facebook تىكى ھەشتەگ قويۇپ يوللانغان يازما، رەسىم ۋە ۋىدىئولارنى ئىزدەش ئۈچۈن توركۆرگۈچنىڭ ئادرېس ئورنىغا تۆۋەندىكىدەك يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ:

يەنى facebook.com/hashtag/uyghur ئادرېسنىڭ ئارقىسىغا بىز ئىزدەمەكچى بولغان ھەشتەگ ئىسمىنى يازساقلا بولىدۇ. يۇقىرقى رەسىمدىكىسى #uyghur ئىسمىدىكى ھەشتەگنى ئىزدەش نەتىجىسى.

قوشۇمچە بىلىم: يالغۇز Facebook تىكى ھەشتەگلا ئەمەس باشقا بىرنەچچە مۇھىم سوتسىيالى مېدىيالاردىن ئىزدەش ئۈچۈن www.hashatit.com توربېتىنى ئىشلەتسىڭىزمۇ بولىدۇ.

(6) پايدىلانغان مەنبەلەر:

- <https://www.secjuice.com/social-media-intelligence-socmint>
- <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>
- <https://www.bgasecurity.com/2019/09/sosyal-medya-istihbarati-socmint-nedir/>
- <https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/>
- <https://www.bgasecurity.com/makale/socmint-nedir-socmint-kullanimi-ve-ornekler/>
- <https://i-intelligence.eu/courses/social-media-intelligence-socmint>

Twitter

ئالدىنقى مەزمۇنلاردا Facebook تىن ئۇچۇر يىغىش ھەققىدە بەزى بىلىملەر سۆزلەنگەن ئىدى. تۆۋەندە بىز دۇنيادىكى يەنە بىر غايەت چوڭ ئۇچۇر مەنبەسى بولغان Twitter سۇپىسىدىن ئۇچۇر يىغىش ھەققىدە توختىلىمىز. Twitter نى شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئانچە كۆپ قوللىنىپ كەتمەيدىغان سۇپا دېيىشكە بولىدۇ. شۇڭا ئاۋۋال قىسقىچە تونۇشۇپ چىقايلى:

1) Twitter ھەققىدە قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

Twitter سۇپىسى 2006- يىلى 3- ئاينىڭ 21- كۈنى تۇنجى تۈت ئېتىلغاندىن بۇيان ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئايلىق ئاكتىپ ئابونت سانى 353.1 مىليونغا يېتىدىغان غايەت زور سوسىيال مېدىيا سۇپىسىغا ئايلاندى.⁴⁵ Twitter ئۆزىنىڭ ئىشلەتكۈچىلىرىنى ھەر بىر تۈت يوللانمىسى ئۈچۈن 140 ھەرپ ئىشلىتىشكە يول قوياتتى، 2017- يىلىدىن باشلاپ بۇ چەكلىمىنى 280 ھەرپكە چىقاردى. ھازىر رەسىم ۋە ۋىدىئومۇ يوللاشقا بولىدۇ.

Twitter كىشىلەرنىڭ يوللىغان يازمىلىرى ئارقىلىق ئوخشاش قىزىقىشى بار كىشىلەر ئارىسىدا باغ ھاسىل قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان بولۇپ، # بەلگىسى يەنى ھەشتەگ ئارقىلىق ئوخشاش مەزمۇنلارنى بىر گورۇپپا قىلىپ بېرىدۇ. ھېچقانداق تونۇشمايدىغان كىشىلەرمۇ بىر ھەشتەگ ئارقىلىق بىر-بىرىنى تونۇپ ئالاقە قۇرالايدۇ.

Twitter دا ھېساب ئېچىش ئۈچۈن تېلېفون نومۇر ياكى ئېلخەت ئادرېسى بولۇشى كېرەك. ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ چوقۇم ئەسلى ئىسمىنى قوللىنىشى تەلەپ قىلىنمايدۇ. Twitter ئىسمى ئۈچۈن مەخسۇس handle دېگەن كەلىمە قوللىنىدۇ. Twitter handle بولسا @ بەلگىسى بىلەن باشلانغان ھالدا بولىدۇ ھەمدە ئارىلىقتا ھېچقانداق بوشلۇق بولماسلىقى كېرەك. يەنى مەلۇم كىشىنىڭ ئىسمى- فامىلىسىنى مۇنداق يازسا بولىدۇ: @Firstname_Lastname. ئەمما ئارىلىق

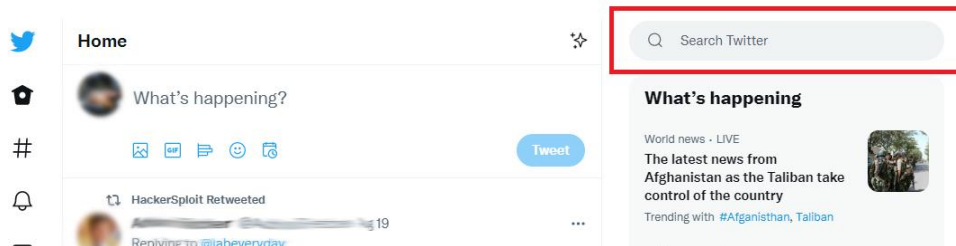
⁴⁵ مەنبە: <https://backlinko.com/twitter-users>

قويسا بولمايدۇ. بۇ Twitter handle بىلەن (يەنى مەسىلەن @firstname_lastname بىلەن) يوللىغان مەزمۇنلارنىڭ ئىچىدە شۇ كىشىنى تىلغا ئالغىلى ۋە ئايرىم ئۇچۇر يوللىغىلى بولىدۇ. سىزنىڭ شەخسىي بېتىڭىزدە سىز ئەگەشكەن كىشىلەرنىڭ يوللىغان تۈتلىرى يېڭىدىن كونسى تەرتىپىدە چىقىدۇ. Twitter نىڭ تېلېفون نۇسخىسىدىن پايدىلىنىپ بىۋاسىتە ۋىدىئو تارقىتىش قىلغىلى بولىدۇ.

Twitter نىڭ ئەسلى ئىقتىدارى بويىچە قارىغاندا، بىزگە بىۋاسىتە ئىشلەتكۈچىنىڭ بەك كۆپ شەخسىي ئۇچۇرلىرىنى بېرەلمىگەندەك قىلغىنى بىلەن، مۇۋاپىق ئىزدەنگەندە يەنىلا OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم ئۇچۇرلارنى تەمىنلەپ بېرىدۇ. ئورنى بەلگىلەنگەن ئۇچۇرلار، شەخسىي كۆز-قاراشلىرى، سىياسىي ۋە دىنىي مايىللىقى، دوستلىرى قاتارلىق ئۇچۇرلارنى Twitter ھېسابىدىكى ئۇچۇرلار ئارقىلىق بىلگىلى بولىدۇ.

2) Twitter نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى

Twitter ئۆزى تەمىنلىگەن ئىزدەش سىستونى (ئېكراننىڭ ئوڭ ئۈستى تەرەپتىكى ئىزدەش رامكىسى) ئارقىلىق ئادەتتىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدىيەلەيمىز.

Twitter نىڭ بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى گەرچە ئاددىيلا ئىزدەش رامكىسىدەك كۆرۈنگەن بىلەن خۇددىي Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىغا ئوخشاش بەزى خاس كەلىمىلەر بىلەن خېلى يۇقىرى ئېنىقلىقتا ئۇچۇر ئىزدىگىلى بولىدۇ.

- قوشتىرناق "" بەلگىسىنى ئارقىلىق بىردىن ئارتۇق سۆزنى ئەينەن ئىزدەش. مەسىلەن: "Uyghur Genocide" دەپ ئىزدىسەك، Uyghur ئالاقىدار ئۇچۇرنى ۋە Genocide قا ئالاقىدار ئۇچۇرلارنى ئەمەس، Uyghur Genocide قا ئالاقىدار

ئۇچۇرلارنىلا كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

- ئەگەر بىردىن كۆپ سۆزلەرنىڭ ئىزدەش نەتىجىسىنىڭ ھەممىسىنى چىقارماقچى بولساق OR كەلىمىسىنى قوشۇپ يازىمىز. مەسىلەن، Uyghur OR Genocide دەپ يازساق ھەم Uyghur غا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ھەم genocide قا ئالاقىدار ئۇچۇرلارنى يىغىپ چىقىرىپ بېرىدۇ.
- مەنۇس بەلگىسى - بولسا ئىزدەش نەتىجىسىدىن مەلۇم سۆزگە ئالاقىدار مەزمۇننى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن، virus - computer دەپ ئىزدەسەك، virus قا ئالاقىدار ئۇچۇرلاردىن computer غا ئالاقىدار ئۇچۇرنى چىقىرىۋېتىپ ئاندىن كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مەنۇس بەلگىسى - نى OR كەلىمىسى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مەسىلەن، Uyghur - (xinjiang OR chinese) دەپ ئىزدەسەك، Uyghur غا ئالاقىدار ئۇچۇرلارنىڭ ئىچىدىن xinjiang ۋە Chinese دېگەن ئۇچۇر بارلىرىنى چىقىرىۋېتىپ كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
- ھەشتەك بار مەزمۇنلارنى ئىزدەش ئۈچۈن # بەلگىسى قوشۇپ ئىزدەيمىز. مەسىلەن، بارلىق ئۇيغۇرنى ھەشتەك قىلىپ يېزىلغان تۆتىلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن #uyghur دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- مەلۇم ھېسابتىن يوللانغان تۆت مەزمۇندىن ئىزدەمەكچى بولساق from: نى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، بىز ئۇيغۇرپروجېكت ئىسمىلىك ھېسابتىن يوللانغان مەزمۇنلاردىن Uyghur دېگەن مەزمۇننى ئىزدەمەكچى بولساق Uyghur from:uyghurproject دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- مەلۇم Twitter handle (يەنى مەلۇم Twitter ھېسابى) غا يوللانغان تۆتىلەرنى چىقىرىش ئۈچۈن to: سۆزىنى ئىشلىتىپ ئىزدەيمىز. مەسىلەن، بىز ئۇيغۇرپروجېكتىگە يوللانغان بارلىق يوللانمىلارنى چىقىرىش ئۈچۈن to:uyghurproject دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- مەلۇم ھېسابغا مۇناسىۋەتلىك (reference) يوللانمىلارنى چىقىرىش ئۈچۈن @ بەلگىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، uyghurproject كە مۇناسىۋەتلىك يوللانمىلارنى چىقىرىش ئۈچۈن @uyghurproject دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ.

- مەلۇم ئورۇندىن يوللانغان تۈتلىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن near: دېگەن كەلىمىنى ئىشلىتىمىز. مەسلەن، ئىستانبۇلدىن يوللانغان ئۇيغۇرغا ئالاقىدار يوللانمىلارنى ئىزدەش ئۈچۈن Uyghur near:Istanbul دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- مەلۇم ئورۇندىن مەلۇم مۇساپىدىكى يوللانمىلارنى ئىزدەش ئۈچۈن within: كەلىمىسىنى قوشۇپ ئىشلەتسەك بولىدۇ. مەسلەن، ۋاشىنگىتوندىن 15 مېل دائىرە ئىچىدىن يوللانغان Uyghur غا ئالاقىدار ئۇچۇرلارنى ئىزدەمەكچى بولساق ئىزدەش رامكىسىغا Uyghur near:Washington within:15mi دەپ يېزىپ ئىزدەيمىز.
- مەلۇم ۋاقىتتىن بۇيان يوللانغان تۈتلىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن since: كەلىمىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسلەن، 2019- يىلى 11- ئاينىڭ 15- كۈنىدىن بۇيان يوللانغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرلارنى كۆرۈش ئۈچۈن Uyghur since:2019-11-15 دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- مەلۇم ۋاقىتقا قەدەر يوللانغان تۈتلىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن until: كەلىمىسىنى ئىشلىتىمىز. مەسلەن، 2020- يىلى 11- ئاينىڭ 15- كۈنىگە قەدەر يوللانغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرلارنى كۆرۈش ئۈچۈن Uyghur until:2020-11-15 دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ. دېمەك، since: ۋە until: كەلىمىلىرىنى قوشۇپ ئىشلىتىپ مەلۇم ۋاقىت دائىرىسى ئىچىدىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدەسەك بولىدۇ.
- سۇئال سورالغان ھالدا يوللانغان تۈتلىلەرنى ئىزدەش ئۈچۈن ؟ بەلگىسى قوشۇپ ئىزدەيمىز.
- Twitter نىڭ filter دەپ ئاتىلىدىغان ئىزدەش كەلىمىسى بار بولۇپ، ئىنتايىن كۆپ قوللىنىشى بار. بۇلاردىن كۆپرەك ئىشلىتىلىدىغان مىساللارنى كۆرۈپ ئۆتەيلى:
 ① Uyghur filter:replies ئۇيغۇرغا ئالاقىدار جاۋاپ قايتۇرۇپ يېزىلغان ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ؛
 ② Uyghur filter:images بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار رەسىم قوشۇپ يوللانغان تۈتلىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛
 ③ Uyghur filter:videos بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار ۋىدىئو قوشۇپ يوللانغان تۈتلىلەرنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛

ئەمەلىيەتتە بۇلارنى ئىزدەش سىتونى ئاستىدىكى كۇنۇپكىلاردىن پايدىلىنىپ ئىزدىگىلىمۇ بولىدۇ:

④ Uyghur filter:media بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار رەسىم ۋە ۋىديو قوشۇپ يوللانغان تۈتلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛

⑤ Uyghur filter:news بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار خەۋەر قوشۇپ يوللانغان تۈتلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛

⑥ Uyghur filter:links بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار باشقا ئۇلانمىلار قوشۇپ يوللانغان تۈتلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛

⑦ Uyghur filter:text بۇ ئۇيغۇرغا ئالاقىدار پەقەتلا تېكىست يوللانغان تۈتلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛

⑧ Uyghur filter:verified بۇ Twitter تەرىپىدىن دەلىللەنگەن ھېسابلاردىن يوللانغان ئۇيغۇرغا ئالاقىدار تۈتلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ؛

قوشۇمچە بىلىم: يۇقىرىدا ئىشلىتىلگەن filter كەلىمىلىرىنىڭ ئالدىغا مىنۇس بەلگىسى - نى قوشۇش ئارقىلىق شۇ مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالمايدىغان قىلىپ ئىزدىگىلى بولىدۇ. مەسىلەن، Uyghur -filter:images بولسا ئۇيغۇرغا ئالاقىدار مەزمۇنلاردىن رەسىملەرنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەپ بېرىدۇ.

• كەمدە 50 كىشى ھەمبەھىرلىگەن ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن ئىزدەش سىتونىغا Uyghur min_retweets:50 دەپ يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ.

• كەمدە 11 كىشى ئىنكاس يازغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن ئىزدەش

- ستونغا Uyghur min_replies:11 دەپ يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- كەمدە 10 كىشى ياقىتۇرغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن ئىزدەش ستونغا Uyghur min_faves:10 دەپ يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- تۈرك تىلىدا يېزىلغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن ئىزدەش ستونغا Uyghur lang:tr دەپ يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ.⁴⁶
- ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار يوللانغان تۈتلىرىدىن باشقىلار ھەمبەھەرلەپ قويغان ئۇچۇرلارنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەش ئۈچۈن ئىزدەش ستونغا Uyghur -RT دەپ يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ.
- ئايىفون تېلېفوندا يوللانغان ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن ئىزدەش ستونغا Uyghur source:twitter_for_iphone دەپ يېزىپ ئىزدەسەك بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا يەنە تۆۋەندىكى بىرنەچچە كەلىمىلەرنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ:

source:twitter_for_android

source:twitter_web_client

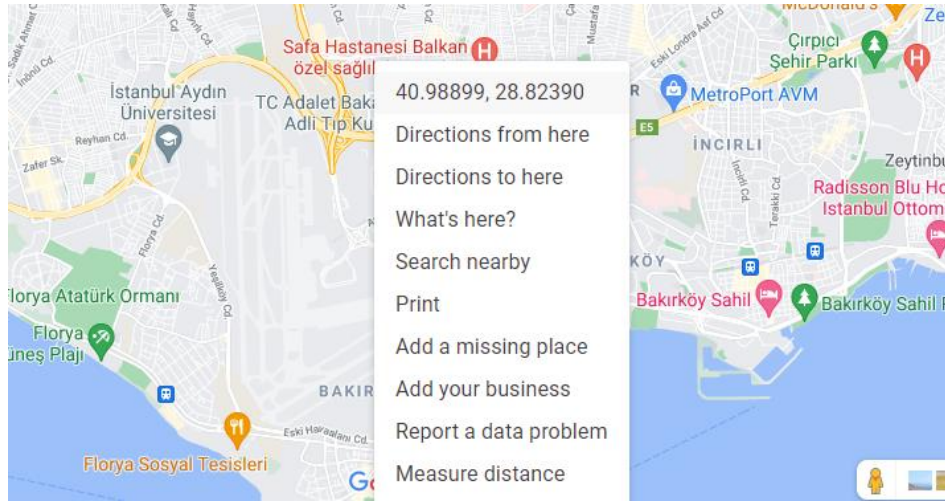
source:tweetdeck

قاتارلىقلارنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

- مەلۇم جۇغراپىيىلىك كوئوردىناتنىڭ 10 كىلومېتىر ئەتراپىدىن يوللانغان تۈتلىرىنى ئىزدەش ئۈچۈن geocode:41.008829,28.821401,10km دەپ ئىزدەسەك بولىدۇ. دىققەت قىلىدىغان بىر نۇقتا شۇكى، ئارىسىدا بوشلۇق يوق. مەلۇم يەرنىڭ كوئوردىنات نومۇرلىرىنى تېپىش ئۈچۈن تور كۆرگۈچتە Google خەرىتىسىنى ئېچىپ مەلۇم ئورۇنغا مائۇس ئىستېرېلكىسىنىڭ ئوڭ كۇنۇپكىسىنى چەكسەك، تارتىلما تىزىملىكىنىڭ ئەڭ ئۈستىدىلا بۇ ئورۇننىڭ كوئوردىنات نومۇرى چىقىدۇ. ئۇنى بىر باسقۇچلا ئاپتوماتىك بۇ نومۇر كۆپەيتىلىدۇ. ئاندىن ئىزدەش ستونغا چاپلاپ، بۇ نومۇرنىڭ ئارىسىدىكى بوشلۇقنى ئۆچۈرۋېتىپ geocode: نىڭ ئارقىسىغا يازساقلا بولىدۇ. تۆۋەندىكى

⁴⁶ باشقا تىللارنىڭ ئىككى ھەرپلىك ئىپادىلىنىش جەدۋىلىنى بۇ يەردىن كۆرۈڭ: <https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-for-websites/supported-languages>

رەسمىدىكىدەك:

يۇقارقى سۆزلەنگەن بارلىق ئىزدەش كەلىمىلىرىنى بىر قۇردىلا ئارىلاشتۇرۇپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. مەسىلەن، ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىغا مۇناسىۋەتلىك ئېنگىلىزچە دەلىللەنگەن ھېسابىتىن ۋاشىنگىتون ئەتراپىدىن يوللانغان ۋە كەمىدە 5 ئادەم ئىنكاس قالدۇرغان ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك يازساق بولىدۇ:

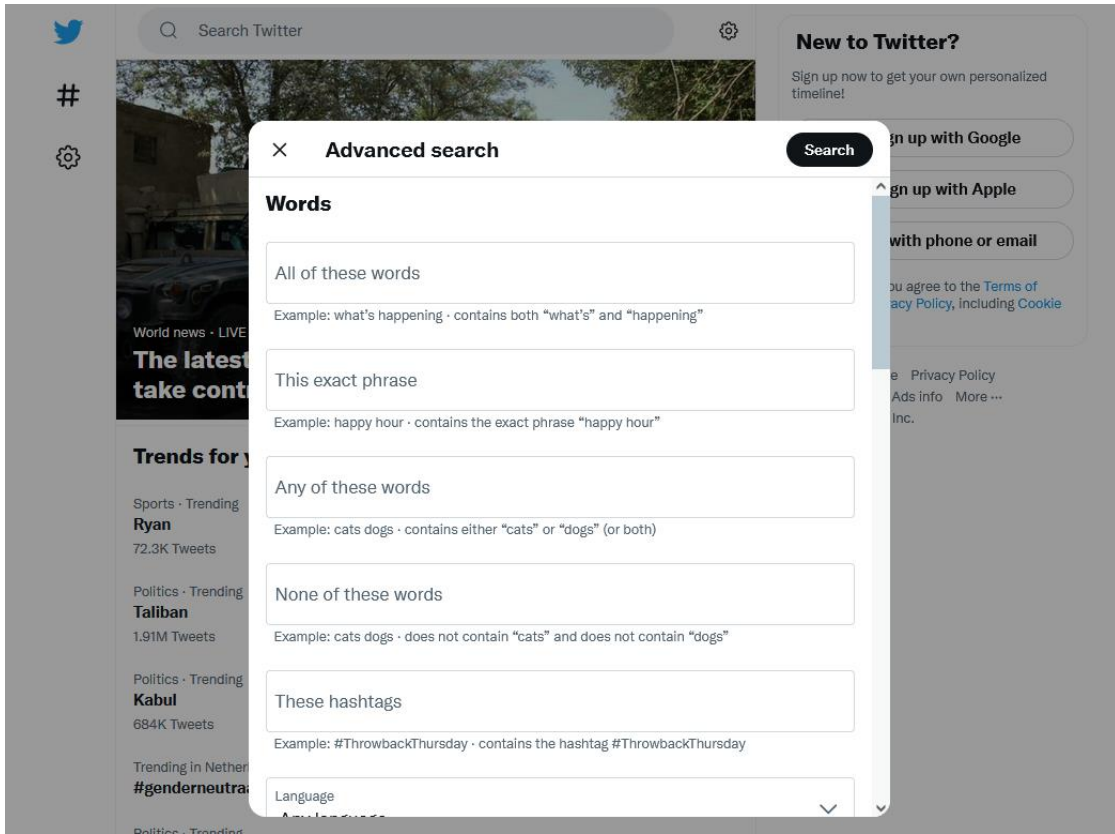
Uyghur lang:en filter:verified near:Washington min_replies:5

3) Twitter دىن تەپسىلىي ئىزدەش

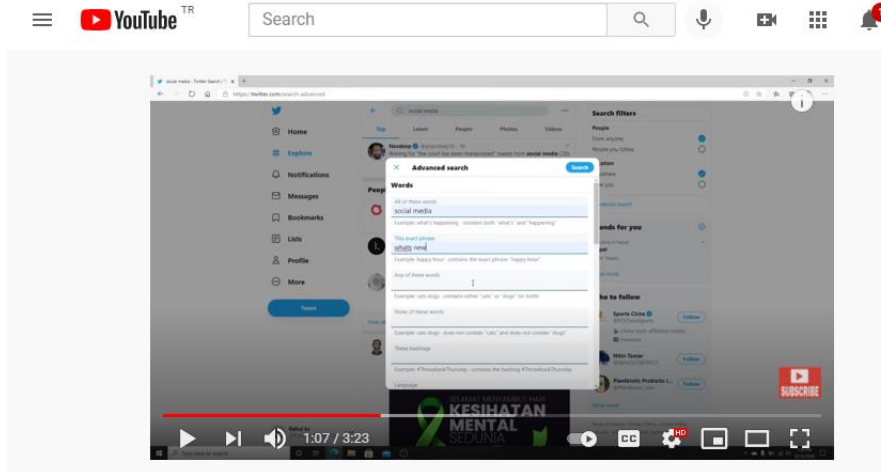
Twitter نىڭ غايەت زور ئۇچۇر ئامبىرى بار بولۇپ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن سېكۇنتىغا 8000 تۈت يوللىنىدىكەن.⁴⁷ مۇشۇ بويىچە ھېسابلىغاندا ئۈچ مىنۇتقا بارمىغان ۋاقىتتىلا 1 مىليوندىن ئارتۇق يېڭى تۈت يوللىنىدۇ دېگەن گەپ! بۇنچە كۆپ ئۇچۇر ئارىسىدىن كېرەكلىك ئۇچۇرنى ئىزدەش ئۈچۈن بىر قەدەر يۇقىرى دەرىجىلىك ئىزدەش ئىقتىدارىغا ئېھتىياج چۈشىدۇ.

بىز ئالدىنقى مەزمۇندا ئۆگەنگەن ئىزدەش كەلىمىلىرىنى بەلكىم دائىم ئېسىمىزدە تۇتۇپ بولالماسلىقىمىز مۇمكىن. ياخشى يېرى Twitter ئۆزى تەپسىلىي ئىزدەش ئىقتىدارى تەمىنلىگەن بولۇپ، بۇ ئادرېس بىلەن كىرەلەيمىز: <https://twitter.com/search-advanced>

⁴⁷ مەنبە: www.internetlivestats.com/twitter-statistics

يۇقارقى يېڭى ئېچىلغان كۆزنەكتىن ئىزدەش تەلپىمىزنى مۇۋاپىق ئورۇنغا كىرگۈزسەكلا بولىدۇ. بۇ ئىقتىدارلارنى داۋاملىق تونۇشتۇرۇپ يازساق مەزمۇن ئۇزراپ ۋە مۇرەككەپ تۇيغۇ بېرىپ قويۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن تۆۋەندىكى YouTube ۋىدىئوسىنى كۆرۈش ئارقىلىق بۇ ئىقتىدارلارنى ئاسانلا چۈشىنىۋالالايسىز:

ۋىدىئونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

<https://www.youtube.com/watch?v=FkX8rfbAjN4>

(4) بەزى Twitter ئۇچۇرلىرىنى ئىزدەش سۇپىلىرى

يۇقارقىدا سۆزلەنگەن Twitter ئۆزى تەمىنلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارلىرىمۇ خېلىلا يۇقىرى دەرىجىدە ئىزدەش ئىمكانىيىتى بېرىدۇ. ئەمما شۇنداقىمۇ Twitter ئۈچۈن مەخسۇس ئىزدەش قوراللىرى بار بولۇپ، بۇلاردىن ئىھتىياجىمىزغا ئاساسەن پايدىلانسا بولىدۇ:

- TweetDeck (<https://tweetdeck.twitter.com>) بۇ Twitter ھېسابىنى توركۆرگۈچ ئارقىلىق باشقۇرىدىغان ئارقا سۇپا مۇلازىمىتى بولۇپ، كومپيۇتېردا Twitter ئىشلىتىدىغانلار ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ ئىقتىدارلارنى سۈندۈ. سىز مەخپىي نومۇرىڭىزنى دەپ بەرمەي تۇرۇپ، Twitter ھېسابىڭىزنى گورۇپپىڭىزدىكى مەلۇم كىشى بىلەن ئورتاق ئىشلىتەلەيسىز، يەنى ھېسابىڭىزغا پەرقلىق ئىشلىتىش رۇخسىتى ئاچالايسىز. بېتىڭىزنى كۆپلىگەن كىچىك ئىكرانغا بۆلۈپ، كۆپلىگەن ئۇچۇرلارنى تېز سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ چىقالايسىز. يوللىماقچى بولغان تۈتىڭىزنى ھازىر ئەمەس، مەلۇم ۋاقىتتا ئاپتوماتىك يوللىنىدىغان قىلىپ قويالايسىز. بۇلاردىن باشقا ئىقتىدارلىرىمۇ بار بولۇپ، تېخىمۇ تەپسىلىي ئۆگىنىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئۇلىنىشقا كىرسىڭىز بولىدۇ:

https://www.youtube.com/watch?v=oQfE_498j3Y

<https://help.twitter.com/en/using-twitter/how-to-use-tweetdeck>

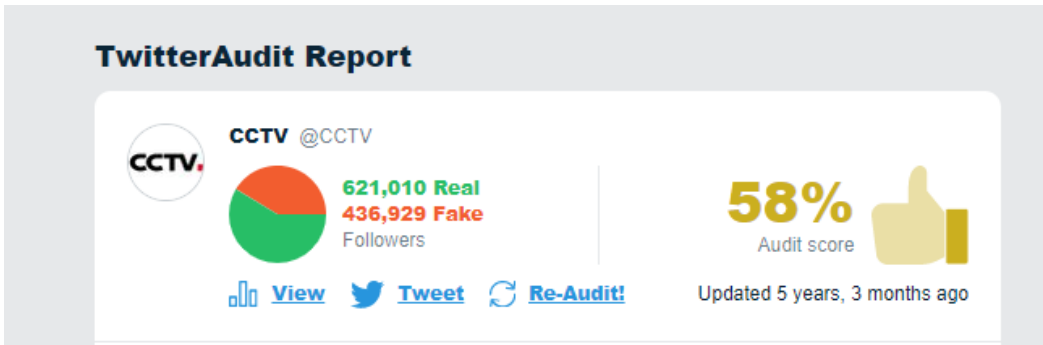
ۋىدىئونى بۇ يەردىن كۆرۈڭ

- AllMyTweets (<https://www.allmytweets.net>) بۇ توربەت مەلۇم ھېسابتىكى بارلىق ئۇچۇرلارنى بىر يەرگە يىغىپ بېرىدۇ. يوللانمىلىرىنى، ياقىتۇرغانلىرىنى، ئەگەشكەنلىرىنى ۋە ئەگەشكۈچىلىرىنى تېز سۈرئەتتە بىر يەرگە يىغىپ بېرىدۇ. ئۇچۇر يىغقۇچىلارغا بەكمۇ قولايلىق.

- TrendsMap (<https://www.trendsmap.com/map>) بۇ توربەت دۇنيانىڭ ھەرقايسى يەرلىرىدىكى ئەڭ مودا تۈنلەرنى خەرىتە يۈزىدە كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
- Foller (<https://foller.me>) بۇ توربەت خالىغان ھېسابنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ئانالىز قىلىپ بېرىدۇ.
- SocialBearing (<https://socialbearing.com/search/followers>) بۇ توربەت مەلۇم ھېسابنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ناھايىتى چۈشىنىشلىك قىلىپ ئىستاتېستىكىلار بىلەن ئانالىز قىلىپ بېرىدۇ. بەك قوللىنىشچان توربەت ھېسابلىنىدۇ.
- FollowerWonk (<https://followerwonk.com/analyze>) بۇ توربەت مەلۇم Twitter ھېسابنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى يەرشارى خەرىتىسىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ ۋە باشقا ئۇچۇرلارنى گرافىك ئارقىلىق چىقىرىپ تەھلىل بېرىدۇ. بىز پەقەت ھېساب ئىسمىنىڭ ئالدىغا @ قوشۇپ ئىزدەتسەكلا بولىدۇ.
- SleepingTime (<http://sleepingtime.org>) مەلۇم ھېسابنىڭ ئېگىسىنىڭ ئۇخلاش ۋاقتىنى تەخمىن قىلىپ بېرىدۇ.
- TINFOLEAK (<https://tinfoleak.com>) مەلۇم Twitter ھېسابى ھەققىدە بىرقەدەر تەپسىلىي دوكلات چىقىرىپ بېرىدۇ. بىز ئىزدەمەكچى بولغان ھېساب ئىسمى ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئېلخەت ئادرېسىمىزنى كىرگۈزسەكلا، ئېلخەت ئادرېسىمىزغا يوللاپ بېرىدۇ. بەكمۇ قوللىنىشچان توربەت.
- Spoonbill (<https://spoonbill.io>) بۇ توربەت سىز ئەگەشكەن ھېسابلاردىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مەسىلەن، ئىسمىدىكى ئۆزگىرىش، بىئوگرافىيەسىدىكى ئۆزگىرىش، توربەت ئۆزگىرىشى، ئورنىنىڭ ئۆزگىرىشى قاتارلىق ئۆزگىرىشلەرنى تاللاپ كۆرگىلى بولىدۇ.
- TweetBeaver (<https://tweetbeaver.com>) بۇ توربەتنىڭ ھازىر 16 ئىقتىدارى بار بولۇپ، Twitter ھېسابىمىز بىلەن تىزىملىتىپ كىرگەندىن كېيىن ھەرقايسى ئىقتىدارلىرىنى ئىشلىتەلەيمىز. ئىشلەتكۈچىنىڭ ID سىنى كۆرسىتىپ بېرىش، ئىككى ھېسابنىڭ بىر-بىرىگە ئەگەشكەن ياكى ئەگەشمىگەنلىكىنى ئېنىقلاش، مەلۇم ھېسابنىڭ ياقىتۇرغان تۈنلىرىنىڭ تىزىملىكىنى چۈشۈرۈش، ھېسابنىڭ تۈتۈپىدىكى

يوللانمىلار ۋاقىت جەدۋىلىنى ئىزدەش ۋە چۈشۈرۈش، ھېسابنىڭ ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىپ بېرىش، مەلۇم ھېسابنىڭ دوستلىرىنىڭ تىزىملىكىنى چۈشۈرۈپلىش، ئەگەشكەنلىرىنىڭ تىزىملىكىنى چۈشۈرۈپلىش، ئىككى ھېسابنىڭ ئورتاق ئەگەشكەن ھېسابلارنىڭ تىزىملىكىنى چىقىرىش، ئىككى ھېسابنىڭ ئورتاق دوستلىرىنى تېپىش، ئىككى ھېساب ئوتتۇرىسىدىكى دىئالوگلارنى ئىزدەش... قاتارلىق خېلىلا مۇھىم ئىزدەش ئىقتىدارلىرىنى تەمىنلىگەن.

- Tweetmap (<https://www.omnisci.com/demos/tweetmap>) بۇ توربەت مەلۇم ھەشتەگىدىكى يوللانمىنى دۇنيا خەرىتىسىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ.
- Twiangular (<http://twiangular.com/search>) بۇ ئىككى ھېسابنىڭ ئورتاق دوستلىرىنى ئىزدەش دېگەندەك ئانالىزلارنى قىلغىلى بولىدۇ.
- TwitterAudit (<https://www.twitteraudit.com>) سىزگە ئەگەشكەنلەرنىڭ قانچىسىنىڭ ساختا ھېساب ئىكەنلىكىنى سىتاتېستىكلاپ بېرىدۇ. مەسىلەن، خىتاينىڭ @CCTV ھېسابىنىڭ بىر مىليون ئەگەشكۈچىسى باركەن، بۇ توربەت بىلەن ئىزدەتسەك 436 مىڭدىن ئارتۇق ھېساب ساختا ھېساب دەپ چىقىرىپ بەردى:

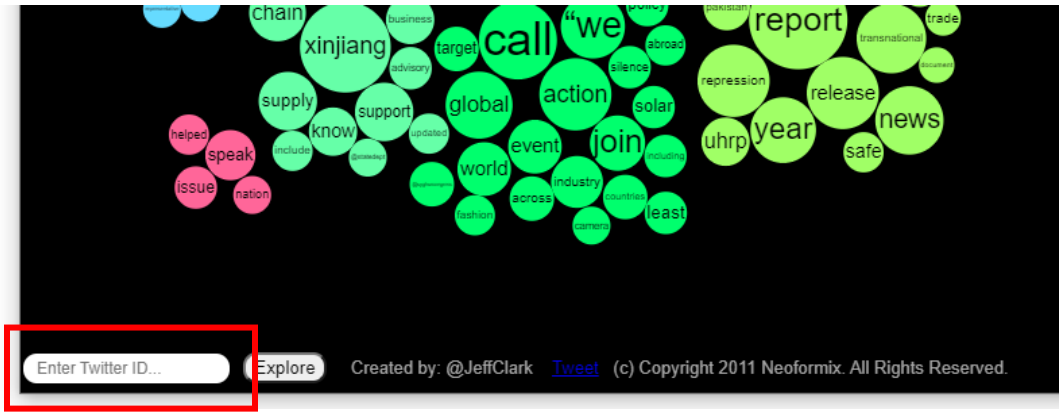

- Backtweets (<http://backtweets.com>) مەلۇم بىر توربەت ئۇلىنىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان Twitter يازمىلىرىنى ئىزدەپ بېرىدۇ. قانۇنسىز توربەتلەرنى تەشۋىق قىلىۋاتقان مەزمۇنلارنى، نامايىش ھەرىكىتىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى تېپىش ياكى تور بېكەتنىڭ داڭقىنى پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.
- Twitonomy (<https://www.twitonomy.com>) بۇمۇ ناھايىتى كۆپ ئانالىز ئىقتىدارلىرىنى بىر يەرگە جەملىگەن توربەت. مەلۇم ھېساب ئۈستىدە بەك كۆپ

ئۇچۇرلارنى بىر يەرگە تىزىپ بېرىدۇ. ئەمما بەزى ئۇچۇرلارنى كۈندىلىك ئىزدەش چەكلىمىسىدىن كېيىن تاقاپ قويدۇ ۋە ھەق تۆلەشنى تەلەپ قىلدۇ.

• TweetTopicExplorer

(<https://tweettopicexplorer.neoformix.com>) بۇ توربەت مەلۇم Twitter ھېسابىنىڭ چىقارغان مەزمۇنلىرىنىڭ تۈرگە ئايرىپ گرافىكىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇنىڭغا قاراپلا مەلۇم ھېسابنىڭ كۆپرەك قايسى تېمىلارغا قىزىقىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىشقا بولىدۇ. ئىزدەيدىغان ھېساب ئىسمىنى كىرگۈزىدىغان ئورۇن ئاستى-سول تەرەپتە:

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان توربەتلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ناھايىتى قوللىنىشچانلىقى بار. ئەمما بۇلارنى ئىشلەتكەندە دىققەت قىلىدىغان نۇقتا شۇكى، بۇ ئىقتىدارلارنى ئىشلىتىش ئۈچۈن بىزنىڭ Twitter ھېسابىمىز ئاۋۋال ئېچىلىشى كېرەك. بۇنداق بولغاندا بىزنىڭ ئۇچۇرلىرىمىز شۇ توربەتلەر تەرىپىدىن خاتېرىلىنىدۇ. بۇ OSINT نىڭ قائىدىسى بويىچە بىخەتەر ئىزدەش ھېسابلايدۇ. شۇڭا بىزنىڭ ھەرقانداق ئەسلى ئۇچۇرىمىزنى كۆرسەتمەيدىغان Twitter ھېسابىدىن بىرى بولۇشى كېرەك.

(5) پايدىلىنىشقا بولىدىغان مەنبەلەر:

- <https://www.labnol.org/internet/twitter-search-tricks/13693/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=YrGkUdmM75w>

- <https://www.youtube.com/watch?v=a7-DOvnkpel>
- <https://www.youtube.com/watch?v=4Bp773XzvyI>
- <https://www.lireo.com/find-your-first-tweet/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=wyE6nT5idRg>
- <https://help.twitter.com/en/safety-and-security/email-and-phone-discoverability-settings>
- https://workspace.google.com/marketplace/app/tweet_archiver/976886281542
- <https://digitalinspiration.com/product/twitter-archiver/>

سوتسىيال مېدىا ئۇچۇر توپلاش يەنى SOCMINT ئۈچۈن Facebook ۋە Twitter ناھايىتى كۆپ ئۇچۇرلارنى تەمىنلەيدۇ. ئەمما SOCMINT خىزمىتىدە يالغۇز بۇ ئىككى سۇپا بىلەنلا چەكلىنىپ قېلىش توغرا ئەمەس. كۈنىمىزدە مىليونلىغان ئىنسانلار ئۆز ئۇچۇرىنى ھەمبەھىرلەپ تۇرىدىغان يەنە YouTube، Instagram ۋە باشقا نۇرغۇنلىغان سوتسىيال مېدىا سۇپىلىرى بار. بىز بۇلاردىن ئۇچۇر ئىزدەشنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلماسلىقىمىز كېرەك. چۈنكى ئەڭ مۇھىم ئۇچۇرلار بەلكىم بىز دىققەت قىلىپ كەتمەيدىغان يەرلەردىن چىقىشى مۇمكىن.

Instagram دىن ئۇچۇر ئىزدەش

Instagram مۇ ئەمەلىيەتتە Facebook قا تەۋە بولۇپ، دۇنياغا داڭلىق رەسىم ھەمبەھىرلەش سۇپىسى ھېسابلىنىدۇ. 2010 - يىلى 10- ئايدا ئېلان قىلىنغان. نۇرغۇنلىغان كىنو ئارتېستلىرى، تەنتەربىيە چولپانلىرى ۋە داڭلىق شەخسلەر ئۆزلىرىنىڭ رەسىملىرى ھەمبەھىرلەپ تۇرىدۇ. 32 خىل تىلنى قوللايدۇ. 2015- يىلىغىچە 40 مىليارد پارچە رەسىم يوللانغان ئىكەن.⁴⁸ دېمەك بۇنچىلىك چوڭ ئۇچۇر ئامبىرى OSINT خىزمىتى ئۈچۈن بەكمۇ مۇھىم مەنبە ھېسابلىنىدۇ. 2016- يىلى 6- ئايدا Instagram ئۆزىنىڭ API مۇلازىمىتىگە چەك قويۇۋالغانلىقى ئۈچۈن كۆپلىگەن ئىزدەش قوراللىرى چەكلىمىگە ئۇچرىدى، ھەتتا ئىشلىمەس بوپ قالدى. شۇنداقتىمۇ بەزى قوراللار يېڭىدىن ئۆزگەرتىلىپ ياسالدى، ئەمما بۇرۇنقىدەك كۆپ ئىقتىدارىنى ئىشلىتىش ئىمكانىيىتىمىز بولمىدى.

Instagram نىڭ ئۆزىنىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن خېلى ئۈنۈملۈك مەزمۇن ئىزدىگىلى بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ تۆۋەندە بىز Instagram دىن ئۇچۇر ئىزدەشكە ياردەم بېرىدىغان قوراللار بىلەن تونۇشۇپ چىقايلى:

Instagram Search Tool (1)

بۇ توربەتتە بىز Instagram ھېسابىمىز ئاچماي تۇرۇپ، بىرنەچچە خىل ئىزدەش ئېلىپ بارالايمىز. مەسىلەن، Instagram دا مەلۇم ھېسابنىڭ بار ياكى يوقلىقىنى ئىزدەش، مەلۇم ھېسابنىڭ مەلۇم سۆزىنى ئىزدەش، مەلۇم ھېسابنى ئانالىز قىلىش، يوللانمىلاردىن ئىزدەش قاتارلىق ئىقتىدارلارنى ئىشلىتەلەيمىز. توربەت ئادرېسى:

<https://www.aware-online.com/en/osint-tools/instagram-search-tool>

بۇ توربەتتىن يالغۇز Instagram، Facebook، Twitter، YouTube، Reddit، Vimeo قاتارلىق سۇپىلاردىنمۇ ئۇچۇر ئىزدەيدىغان مۇلازىمەتلىرى بار.

OSINT Essentials (2)

⁴⁸مەنبە: <https://time.com/4060078/instagram-5th-birthday-most-liked-photos>

بۇ توربەتتە مەخسۇس Instagram ئۇچۇر ئىزدەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان 5 توربەتنىڭ ئۇلانمىسى تەمىنلەنگەن. توربەت ئادرېسى:

<https://www.osintessentials.com/instagram>

باشقا سوتسىيالىيە مېدىيا سۇپىلىرىدىن يەنە YouTube، Facebook ۋە Twitter دىن ئۇچۇر ئىزدەشتە قوللىنىلىدىغان قوراللارمۇ تونۇشتۇرۇلغان.

Google (3) دىن پايدىلىنىش

بۇ ئۇسۇل بىز بۇرۇنقى مەزمۇنلاردا ئۆگىنىپ بولغان ئۇسۇللاردىن بولۇپ، بۇ يەردە ئەسلى يېڭى ئىزدەش پىكىرى بولۇپ قېلىشنى ئۈمۈد قىلىپ تونۇشتۇرۇلدى:

• "Uyghur" site:Instagram.com

يۇقارقى ئىزدەش جۈملىسىنى ئىزدەتسەك Google بىزگە Instagram نىڭ ئۆزى تەمىنلىگەن Uyghur ئىسمىنى ئىزدەش نەتىجىسىدىنمۇ كۆپ ئۇچۇرلارنى چىقىرىش پېرىشى مۇمكىن.

• site:Instagram.com "Uyghur" -site:instagram/uyghur.culture

بۇ ئىزدەش نەتىجىسى بىزگە Uyghur.culture ئىسمىلىك ھېسابنىڭ چىقارغان ئۇچۇرلىرىنى سۈزۈۋېتىپ قالغان ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ. چۈنكى ئۇ ھېسابنىڭ ئۇچۇرلىرىنى بىز Instagram بېتىگە كىرىپمۇ تاپالايمىز.

• site:Instagram.com "@uyghur.culture" -site:instagram/uyghur.culture

بۇ ئىزدەش نەتىجىسى ئالدىنقىغا ئوخشىشىپ قالدۇ. پەرقى باشقا ھېسابلارنىڭ Uyghur.culture ناملىق ھېسابنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ چىقارغان يوللانمىلىرىنى تاپالايمىز.

Instagram ئۈچۈن SOCMINT خىزمىتى ھەققىدە تېخىمۇ كۆپ ئىزدىنىش ئۈچۈن Micheal Bazzell نىڭ Open Source Intelligence Techniques ناملىق كىتابى 8- نەشرىنىڭ 12- بابىغا مۇراجەت قىلىنسا بولىدۇ. چۈنكى بۇ باب مەخسۇس Instagram ئۈچۈن ئاجرىتىلغان.

YouTube دىن ئۇچۇر ئىزدەش

YouTube بۈگۈنكى كۈنىمىزدىكى ئەڭ چوڭ ۋىديو ئۇچۇر تور بېتى ۋە دۇنيادىكى زىيارەت سانى بويىچە 2- ئورۇندا تۇرىدىغان تور بېت ھېسابلىنىدۇ.⁴⁹ خىلمۇ-خىل تېخنىكىلارنى ئۆگىنىدىغان ۋىدىئولاردىن تارتىپ كۆڭۈل ئېچىش تۈرىدىكى خىلمۇ-خىل قاناللار بار بولۇپ، مەخسۇس YouTube قا ۋىديو چىقىرىشنى كەسپ قىلىۋالغانلار بار بولۇپ، بۇلار ئۈچۈن مەخسۇس Youtuber دەيدىغان بىر كەلىمە پەيدا بولدى. 2019- يىلىدىكى سىتاتېستىكىغا ئاساسلانغاندا YouTube قا ھەر مىنۇتتا يوللىنىدىغان ۋىدىئولارنىڭ ۋاقتى 500 سائەت⁵⁰ بولۇپ، بۇنداق غايەت زور ئۇچۇر ئامبىرى OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ياخشى ئۇچۇر مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ.

1) YouTube نىڭ ئۆزىنىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن پايدىلىنىش

خۇددىي Google غا ئوخشاشلا YouTube نىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئىزدەش كۆزنىكىدىن ئۇچۇر ئىزدەش كەلىمىلىرى بار.

• intitle:Uyghur

ۋىدىئونىڭ ئىسمىدا Uyghur كەلىمىسى بار ۋىدىئولارنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

• description:uyghur

ۋىدىئونىڭ چۈشەندۈرۈش قىسمىدا Uyghur كەلىمىسى بار ۋىدىئولارنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

• Uyghur before:2019-06-08

بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى بولسا 2019- يىلى 6- ئاينىڭ 8- كۈنىدىن بۇرۇن يوللانغان Uyghur غا ئالاقىدار ۋىدىئولارنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

⁴⁹ مەنبە: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_most_popular_websites

⁵⁰ مەنبە: <https://www.statista.com/statistics/259477/hours-of-video-uploaded-to-youtube-every-minute>

• Uyghur after:2019-06-08

بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى بولسا 2019- يىلى 6- ئاينىڭ 8- كۈنىدىن كېيىن يوللانغان Uyghur غا ئالاقىدار ۋىدىئولارنى چىقىرىپ بېرىدۇ. ئالدىنقى before: بىلەن بىللە ئىشلىتىش ئارقىلىق مەلۇم ۋاقىت ئارىسىدىكى ۋىدىئولارنى ئىزدەشكە بولىدۇ.

• *, live, rating

بۇ ئىزدەش بارلىق ۋىدىئولار ئىچىدىن بىۋاسىتە تارقىتىپ يوللانغان ۋىدىئولارنى rating رەت- تەرتىپى بويىچە تىزىپ چىقىرىپ بېرىدۇ.

• #uyghur

بۇ ئۇيغۇر دەپ تەگ قىلىنغان ۋىدىئولارنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

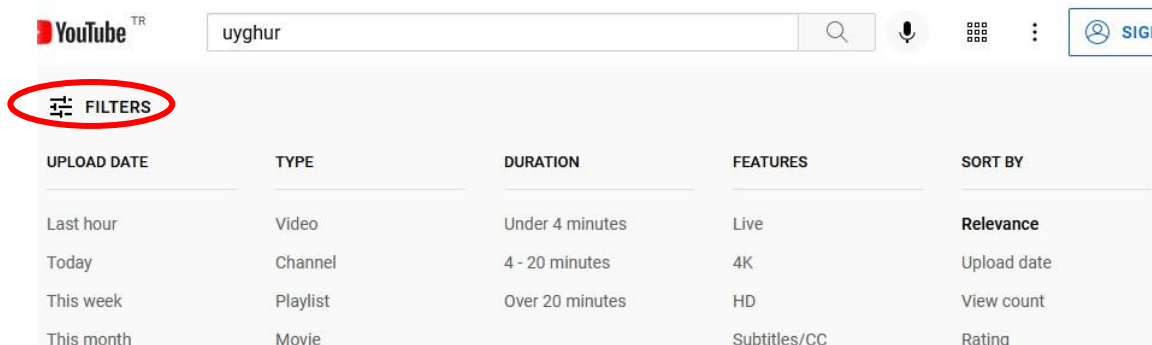
• is:private

بۇ private قىلىپ چىقارغان ۋىدىئولاردىن ئىزدەيدۇ. بۇندىن باشقا يەنە is:public ۋە is:draft قاتارلىق كەلىمىلەرنىمۇ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

• cnn -channel

بۇ مىنۇس - بەلگىسىنىڭ ئىقتىدار بولۇپ، cnn دېگەن ئىزدەش ئىقتىدارى ئىچىدىن قانال ئىزدەشنى چىقىرىۋېتىپ ئىزدەپ بېرىدۇ.

YouTube نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن يەنە فىلتىرلەش ئىقتىدارىمۇ بار بولۇپ، تېخىمۇ دەل ۋە ئاسان ھالدا ۋىدىئو ئىزدەشكە بولىدۇ:

YouTube search results for "uyghur". The "FILTERS" button is circled in red.

UPLOAD DATE	TYPE	DURATION	FEATURES	SORT BY
Last hour	Video	Under 4 minutes	Live	Relevance
Today	Channel	4 - 20 minutes	4K	Upload date
This week	Playlist	Over 20 minutes	HD	View count
This month	Movie		Subtitles/CC	Rating

رەسمىدىكىدەك، بۇ ئىقتىدارىدىن پايدىلانساڭ ئىزدەشتىن كېيىنكى نەتىجىلەرنى ۋاقتى بويىچە، تېپى بويىچە، مۇددىتى بويىچە، ئالاھىدىلىكى بويىچە ۋە تىزىلىش تەرتىپى بويىچە كۆرەلەيمىز.

(2) باشقا ئۇسۇللار بىلەن ئىزدىنىش

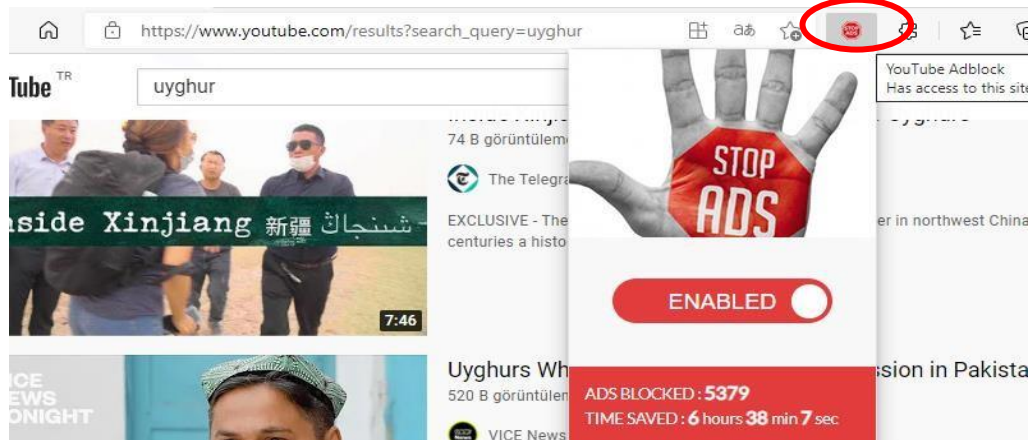
YouTube تىكى ۋىدىئولارنى ئۆزىنىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن باشقا يەنە تور كۆرگۈچ يامىقى ۋە ئايرىم توربەتلەردىن پايدىلىنىش ئىمكانىيىتىمىز بار. بۇ مەزمۇندا بىز بەزى تېخنىكىلارنى ئۆگىنىپ ئۆتەيلى:

(1) ياش پەرقى ۋە تىزىملىتىپ كىرىشنى تەلەپ قىلىدىغان ۋىدىئولارنى كۆرۈش

YouTube بەزى ۋىدىئولار ئۈچۈن چوقۇم تىزىملىتىپ كىرىشنى ۋە بەلگىلىك ياشتا بولۇشنى تەلەپ قىلىدىغان بولۇپ، بىز بۇنداق ۋىدىئولارنى Keepvid. توربەتىدىن پايدىلىنىپ كۆرەلەيمىز ۋە چۈشۈرەلەيمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن <https://keepvid.works> ناملىق توربەتكە كىرىپ YouTube تىكى ۋىدىئو ئادرېسىنى چاپلىساڭلا بولىدۇ.

(2) ۋىدىئوغا قىستۇرۇلغان ئېلانلاردىن قۇتۇلۇش

YouTube قا ۋىدىئو يوللايدىغانلار 1000 دىن ئارتۇق ئابونتى ۋە 4000 سائەت كۆرۈلۈشىگە يەتسەلا ئېلان قويۇپ پۇل تېپىش ئىجازىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئەمما ۋىدىئولارنىڭ ئارىسىدا چىقىدىغان بۇنداق ئېلانلار بەزىدە ۋىدىئو كۆرگۈچىلەرنى سەل تېرىكتۈرۈپ قويدۇ. بۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاشۇ تور كۆرگۈچىنىڭ YouTube ad blocker نامىدىكى ياماقلىرىنى چۈشۈرسەك بولىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە ياماق ئىشلەتمەيدىغان ئۇسۇل ۋىديونىڭ URL ئادرېسىغا ئازراق ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش ئۇسۇلىمۇ بار. مەسىلەن، تۆۋەندىكىدەك ئۆزگەرتسەك بولىدۇ:

- <https://www.youtube.com/watch?v=RrplLEQQMnE>
- <https://www.youtube.com/embed/RrplLEQQMnE>

كۆرگىنىڭىزدەك، ۋىديونىڭ URL دىكى `/watch?v=` دېگەن قىسمىنى `/embed/` گە ئۆزگەرتىپ قويساقلا، ۋىديو پۈتۈن ئېكران بولۇپ چىقىدۇ ۋە ئارىسىدىكى ھەرقانداق ئېلانلار چىقىپ ئاۋارە قىلمايدۇ.

قوشۇمچە بىلىم: يۇقارقى مىسالدىكى ۋىديونىڭ URL ئادرېسى دىكى `RrplLEQQMnE` بولسا بۇ ۋىديونىڭ ID سى ھېسابلىنىدۇ.

(3) ۋىديولارنىڭ مۇقاۋا رەسىمىنىڭ ئادرېسىنى كۆرسىتىش

ئادەتتە YouTube ۋىديوسى ئۈچۈن مۇقاۋا رەسىم چىقىرىشقا بولىدۇ. بىز بۇ رەسىملەرنىڭ ئورنىنى بىلمەكچى بولساق، ۋىديونىڭ URL ئادرېسىدىن ۋىديونىڭ ID نومۇرىنى تېپىپ (ئالدىنقى مىسالدا ئەسكەرتىلدى) ئاندىن تۆۋەندىكى ئادرېستىكى VideoID دېگەننىڭ ئورنىغا (يەنى `/maxresdefault.jpg` نىڭ ئالدىغا) يازساقلا بولىدۇ:

<https://i.ytimg.com/vi/VideoID/maxresdefault.jpg>

مەسىلەن، ئالدىنقى مىسالدىكى ۋىديونىڭ ID سى `RrplLEQQMnE` بولغاچقا بۇ ۋىديونىڭ مۇقاۋا رەسىمىنىڭ ئادرېسى مۇنداق بولىدۇ:

<https://i.ytimg.com/vi/RrplLEQQMnE/maxresdefault.jpg>

بۇ رەسىمنىڭ ئورنىنى تېپىپ بېرىدىغان بەزى توربەتلەرمۇ بار.

(4) ۋىديولارنىڭ رايون چەكلىمىسىنى ئېنىقلاش ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش

YouTube قا ۋىديو چىقارغاندا بەزى رايونلارغا خاس قىلىپ چىقارغىلى بولىدۇ. بۇ خىل ۋىديولاردا YouTube بىزنىڭ IP ئادرېسىمىزغا ئاساسەن تەھلىل قىلىپ چەكلەش ئېلىپ بارالايدۇ. ئۇنداقتا مەلۇم ۋىديونىڭ قايسى رايونلاردا چەكلىمە قويۇپ يوللانغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى

توربەتتىن پايدىلانماق بولىدۇ:

<http://polsy.org.uk/stuff/ytrestrict.cgi?ytid=>

توربەتتىكى submit نى باسقاندىن كېيىن بوش ئورۇنغا ۋىديونىڭ URL ئادرېسىنى ياكى ID سىنى كىرگۈزسەك، دۇنيا خەرىتىسىدىن قىزىل كۆرۈنگەن رايونلارنى كۆرەلەيمىز. (ئەگەر چەكلىمە قويۇلمىغان بولسا چەكلىمە يوق دېگەنلا خەت چىقىدۇ.)

← → ↻ ↺ ⚠ Not secure | polsy.org.uk/stuff/ytrestrict.cgi?ytid=https%3A%2F%2Fwww.youtube.com%2Fwatch%3Fv%3DYbHukhxn

Enter video URL (eg <http://youtube.com/watch?v=wAsBta25OGQ>, <http://youtu.be/wAsBta25OGQ>) or video ID (eg 5TFhUHwQg8g)

Submit

Video [YbHukhxmAY](#) : Glasperlenspiel - Für Immer (Official Video)

Allowed countries

- AT - Austria
- CH - Switzerland
- DE - Germany

Disallowed countries

- AD - Andorra
- AE - United Arab Emirates
- AF - Afghanistan
- AG - Antigua and Barbuda
- AI - Anguilla

يۇقارقى رەسىمدىكى ۋىديو پەقەت گېرمانىيە، شۋېتسارىيە ۋە ئاۋېستىرىيە قاتارلىق ئۈچ دۆلەتتىن باشقا بارلىق دۆلەت ئۈچۈن چەكلىمە قويۇپ يوللانغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئەمدى بۇ چەكلىمىدىن قانداق ئۆتۈپ بۇ ۋىديونى كۆرەلەيمىز؟ بۇنىڭ ئۈچۈن بىز VPN ئارقىلىق IP ئادرېسىمىزنى شۇ ۋىديو ئۈچۈن چەكلىمە يوق دۆلەتلەرنىڭ IP سىغا ئۆزگەرتىپ كۆرسەك بولىدۇ.

(5) مەلۇم YouTube قانلىنىڭ ستاتېستىكىنى كۆرۈش

بىز مەلۇم ۋىديونىڭ URL ئادرېسىنى SocialBlade توربېتىگە چاپلاپ ئىزدەتسەكلا بولىدۇ.

بۇ توربەت يالغۇز YouTube لا ئەمەس يەنە Instagram، Twitter ۋە Dailymotion قاتارلىق سوتسىيالىيە مېدىيا توربەتلىرىدىكى ئۇچۇرلارنىڭ URL ئادرېسى ئارقىلىقمۇ شۇ ھېسابنىڭ بەزى ئۇچۇرلىرىنىڭ سىتاتېستىكىسىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://socialblade.com>

Deturl (6)

بۇ مەخسۇس YouTube ۋىدىئولىرى ھەققىدە كۆپلىگەن ئىقتىدارلارنى جەملىگەن توربەت بولۇپ، ۋىدىئونىڭ چۈشۈرۈش، ئاۋاز قىلىپ چۈشۈرۈش، Gif رەسمىي شەكىلدە چۈشۈرۈش، ۋىدىئونى تەكرار قويۇش، كۆرۈنۈشنى خىلمۇ-خىل ئۆزگەرتىپ (90 گرادۇس ۋە 180 گرادۇس بۇراپ) كۆرۈش، ئاستى خېتىنى چۈشۈرۈش (ئەگەر تەمىنلەنگەن بولسا) قاتارلىق ئىقتىدارلارنى تەمىنلىگەن. ئادرېسى: <https://deturl.com>

YouTube (7) ئىزدەش ئىقتىدارىغا تىزىلمىغان ۋىدىئولار

Unlisted شەكىلدە ۋىدىئو چىقىرىش ئىقتىدارى YouTube قا 2010-يىلى قوشۇلغان بولۇپ، نورمال ئىزدەش ئىقتىدارىدىن چىقمايدۇ (ئەمما Playlist قا تىزىلغان بولسا چىقىدۇ).

بۇنىڭ ئۈچۈن Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارىدىن پايدىلانساڭمۇ بولىدۇ:

site:youtube.com "This video is unlisted" intitle:uyghur

بۇندىن باشقا بۇ خىل ۋىدىئولارنى مەخسۇس ئىزدەپ بېرىغان توربەت بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىزدەش نەتىجىسى ئوخشاش. بۇ توربەتنىڭ ئادرېسى:

<https://unlistedvideos.com>

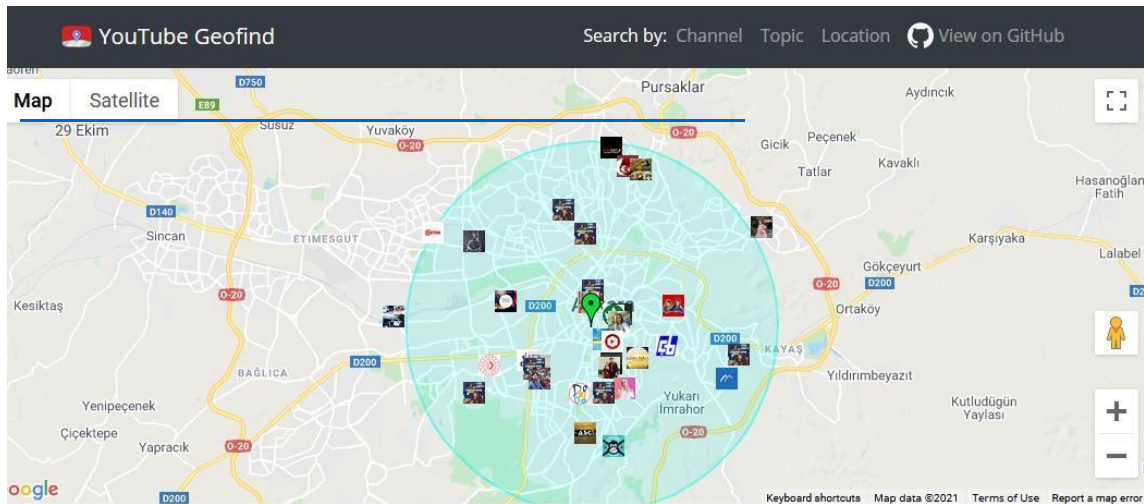
YouTube DataViewer (8)

بۇ خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتىنىڭ تور بېتى تەمىنلىگەن ئىقتىدار بولۇپ، YouTube ۋىدىئولىرىنىڭ بەزى ئۇچۇرلىرىنى چىقىرىش بىلەن تەڭ يەنە ۋىدىئونىڭ Thumbnail رەسىملىرىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇ رەسىملەر ئۈستىدە ئەكسى ئىزدىنىش (reverse search) قىلغىلى بولىدۇ.

<https://citizenevidence.amnestyusa.org>

YouTube GeoFind (9)

خۇددىي ئىسمىدىن چىقىپ تۇرغاندەك، مەلۇم جۇغراپىيىلىك ئورۇندىن YouTube قا يوللانغان ۋىدىئولارنىڭ ئۇچۇرىنى دۇنيا خەرىتىسىدىن چىقىرىپ بېرىدۇ.

By Location

توربەت ئادرېسى: <https://mattw.io/youtube-geofind/location>

OSINT Toolkit (10)

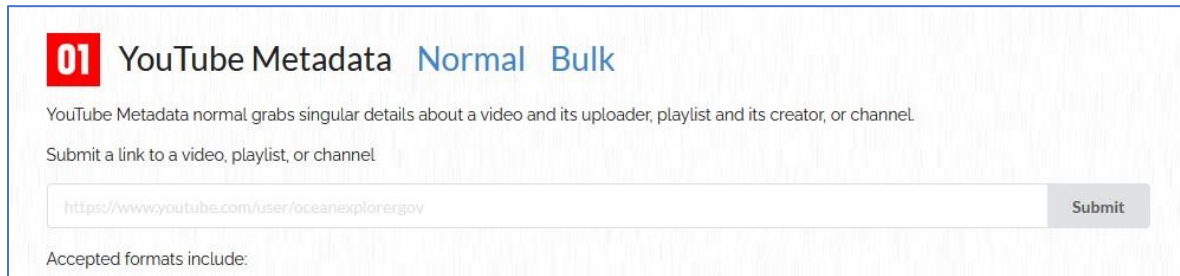
بۇ توربەت YouTube تىن ۋىدىئو ئىزدەشنى ئىنتايىن ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ھەرقايسى

رامكىلارنىڭ چۈشەندۈرۈشى بويىچە ئۇچۇر كىرگۈزۈپ ئىزدىسەك بولىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://one-plus.github.io/Youtube>

YouTube Metadata (11)

بۇ توربەتكە ۋىدىئونىڭ ئۇلانما ئادرېسىنى چاپلىساڭلا بۇ ۋىدىئو ھەققىدە بەكمۇ كۆپ ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ:

توربەت ئادرېسى : <https://mattw.io/youtube-metadata>

YouTube (12) ۋىدىئولارنى ئانالىز قىلىپ كۆرۈش

YouTube ۋىدىئولارنى ئانالىز قىلغاندا ۋىدىئولارنى ئاستا قويۇش، ھەربىر رەسىمى بويىچە ئۆتكۈزۈپ كۆرۈش قاتارلىق ئىقتىدارلار لازىم بولىدۇ. تۆۋەندىكى ئىككى توربەت دەل مۇشۇ ئىقتىدارنى ھازىرلىغان:

<https://anilyzer.com>

<http://www.watchframebyframe.com/>

(3) پايدىلىنىشقا بولىدىغان توربەتلەر

- <https://www.osintessentials.com/>
- <https://www.osinteditor.com/general/in-depth-research-into-youtubevideos/>
- <https://www.aware-online.com/en/osint-tools/instagram->

[search-tool/](#)

- <https://www.osinteditor.com/general/in-depth-research-into-youtubevideos/>
- <https://seosly.com/youtube-search-operators>
- <https://www.osintessentials.com/youtube>
- <https://www.gtricks.com/youtube/youtube-search-operators>
- <https://wethegeek.com/how-to-improve-youtube-search-with-advanced->

ختاينىڭ مەنبەلىرىدىن ئۇچۇر ئىزدەش

ھازىرغىچە سۆزلەنگەن مەزمۇنلاردىن خەلقئارا OSINT ساھەسىنىڭ خېلى كۆپ تەرەققىياتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز. ئەمما ئەپسۇسلىنارلىقى، بۇ تېخنىكىلارنىڭ كۆپىنچىسى ۋەتەننىمىز ئىچىدىكى خىتايلارنىڭ جىنايەتلىرىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان OSINT خىزمىتىگە ئانچە كۆپ ئەسقىتىپ كەتمەيدۇ. OSINT ھەققىدىكى كۆپلىگەن ئۆگىتىش كۇرسلىرى، OSINT قوراللىرى ئېنگىلىزچە مەنبەلەردىن ئۇچۇر يىغىشقا دىققەتنى مەركەزلەشتۈرگەن بولۇپ، ختاينىڭ مەنبەلىرىدىن ئۈنۈملۈك ئۇچۇر يىغىش مېتودى ھەققىدە ئىزدىنىش ئانچە يېتەرلىك ئەمەس.

ھالبۇكى، ختايجە ئۇچۇق مەنبەلەرنىڭ كۆلىمى دۇنيا جامائىتى نەزەردىن ساقىت قىلغىدەك دەرىجىدە كىچىك ئەمەس. ئەكسىچە خىتايلارنىڭ دۆلەت ئىچىدە دۇنيادىكى باشقا دۆلەتلەر نوپۇسىنىڭ نەچچە ھەسسىسىگە تەڭ كەلگۈدەك ساندا تور ئىشلەتكۈچىسى بار. بۇنچە كۆپ خىتايلار تەرىپىدىن كۈندىلىك ئىنتېرنېت تورىغا تاشلىنىدىغان ئۇچۇرلار ئارىسىدىن، بىز خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ جىنايەتلىرىنى پاش قىلىشقا يارايدىغان ئىسپاتلارنى توپلاش ئىمكانىيىتىمىز خېلى چوڭ دەپ ئېيتالايمىز. Uyghur OSINT Team گورۇپپىسىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق خىزمىتى دەل مۇشۇ بولۇپ، قولىمىزدىن كېلىشىچە يېڭى ئۇسلۇپلار ئۈستىدە ئىزدىنىشىمىز كېرەك.

بۇ ساھەدە دەل بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار تېخنىكا جەھەتتە بەكرەك ئىزدىنىش ئېلىپ بېرىشىمىزغا ۋە جىنايەتچى خىتاي ھاكىمىيىتىگە قارىتا ئېلىپ بېرىلىدىغان OSINT ساھەسىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئاۋانگارت بولۇپ كۈچ قوشىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. شۇڭا ھەرقايسى شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلارنىڭ بۇ ساھەدە ئاز بولسىمۇ بىر كىشىلىك ئىزدىنىش نەتىجىلىرىنى سۇنۇپ تۇرۇشقا بەكمۇ ئېھتىياجىمىز بار. بىزنىڭ ئەمەس، ھەتتا خىتايلارنىڭ رەزىل نىيىتىنى كېچىكىپ تونۇپ يەتكەن پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ بۇ خىل ئىزدىنىشلەرگە ئېھتىياجى بار.

ختايلارنىڭ ئەڭ چوڭ ئىزدەش ماتورى Baidu

(1) بەيدۇ بىلەن قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

بەيدۇ شىركىتى 2000- يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، باش شىتابى بېيجىڭ خەيدىيەن رايونىدا. ھازىر خىتايدىكى زىيارەت سانى ئەڭ كۆپ توربەت. بەيدۇ تورى خۇددىي Google، Bing ۋە باشقا ئىزدەش توربەتلىرىگە ئوخشاش ئىزدەش ئىقتىدارىنى ئاساس قىلغان ھالدا تور ئېلانچىلىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپلىگەن مۇلازىمەتلەرنى تەمىنلىگەن بولۇپ، بەيدۇ خەرتىسى، بەيدۇ ئىنسىكلوپېدىيىسى، بەيدۇ بۇلۇت مۇلازىمىتى قاتارلىق 57 مۇلازىمىتى بار.⁵¹ خىتايدىكى 90 پىرسەنت ئۇچۇر ئىزدەش مەشغۇلاتى بەيدۇ توربەتى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ.⁵²

بەيدۇ تورى پەقەت ۋە پەقەت خىتايچە تېلىدۇ مۇلازىمەت تەمىنلەيدىغان بولۇپ، 30 مىليوندىن ئارتۇق نوپۇسقا ئىگە، تور تېخنىكىسى ۋە ئۇچۇرلىرىنىڭ سالىمىدا ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغان ئۇيغۇر تىلىدا ئىزدەش ئىقتىدارىمۇ قوشۇلمىغان. ئىزدەش رامكىسىغا ئۇيغۇرچە يازىمۇ قالايمىقان نەتىجىلەرنى بېرىدۇ. يەنى يازغان ھەر بىر ھەرپنى ئۆز ئىچىگە ئالغان رەڭگارەڭ ئۇچۇرنى چىقىرىپ بېرىدۇ. رەسمىدىكىدەك:

رەسمىدىكىدەك، خىتايچە CCTV نىڭ ئەرەبچە قانلىغا بەرگەن ئۇچۇرلاردىن ئۇچرىغانلا

⁵¹ مەنبە: <https://en.wikipedia.org/wiki/Baidu>

⁵² مەنبە: <https://www.searchenginejournal.com/baidu-facts/336803/#close>

ھەرپلەرنى تىزىپ ئىزدەپ كېتىدۇ. قىسقىسى پەقەتلا ئىزدىيەلمەيدۇ. مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا، بەيدۇ تورى پەقەت خىتاي خەلقىگە ئۇچۇر تەمىنلەش ئۈچۈنلا قۇرۇلغان.

بەيدۇ تورى قۇرۇلۇپ ھازىرغىچە نۇرغۇنلىغا سەتچىلىكلىرى بىلەن تەرەققىي قىلىپ كەلگەن بولۇپ، بۇلارغا قارىساق بۇ تورنىڭ قۇرۇلۇش پىكرىنى بىرئاز ھېس قىلالىشىمىز مۇمكىن. بۇلاردىن بەزىلىرى تۆۋەندىكىچە:

- بەزى داڭلىق توربەتلەرنىڭ ئادرېسلىرىنى بىۋاسىتە ئۆزىگە توغرىلىۋالغان. مەسىلەن، 2002- يىلى 9- ئايدا 2 ھەپتەدەك خىتاي ئىچىدە Google ئېچىلمىغان ۋە قايتا ئادرېس يازغاندا بىۋاسىتە بەيدۇنىڭ بەزى تارماق توربەتلىرىگە ئۆلىنىدىغان بولۇپ چىقىۋالغان. 2007- يىلىمۇ Google، windows live search ۋە Yahoo قاتارلىق ئىزدەش سۈپىلىرىنىڭ ئادرېسنى يازغاندا بەيدۇغا ئۆلىنىپ كەتكەن.⁵³
- بەيدۇ تورىنىڭ تور كۆرگۈچىسى بەزى ۋىروس دىتاللارنى زورلاپ قاقىلىۋېتىدۇ. 2005- يىلى خىتاينىڭ ئىچىدە 中国网络行业协会 يىغىنىدا «10 چوڭ ۋىروس» دەپ تىلغا ئېلىنغان.⁵⁴
- بەيدۇ يۇمشاق دىتال چۈشۈرۈش تورىدىن چۈشۈرگەن دىتاللاردا يامان نىيەتلىك كودلار قوشۇۋېتىلگەن. 2017- يىلى 2- ئاينىڭ 28- كۈنى بېيجىڭدىكى ۋىروسخور دىتالى شىركىتى 火绒安全软件 ئىز قوغلاپ تەكشۈرۈش، ئانالىز قىلىش ئارقىلىق بەيدۇ تارمىقىدىكى ھەرقانداق توربەتتىن يۇمشاق دىتال چۈشۈرگەندە، كومپيۇتېردا ئىزى ئۆچمەيدىغانلىقى ۋە خالىغان ۋاقىتتا يىراقتىن كونترول قىلالايدىغانلىقىنى ئىلان قىلغان.⁵⁵
- بەيدۇ تېلېفون يۇمشاق دىتاللىرى ئۆزىنىڭ ئىقتىدارىدىن ئارتۇق ئىشلىتىش ئىزىنى سورايدۇ. بۇ توغرىسىدا 2018- يىلى 1- ئايدا جاڭسۇ ئۆلكىلىك ئىستىمالچىلار ھوقۇقىنى قوغداش جەمئىيىتى بەيدۇغا تەۋە ئىككى تېلېفون ئەپ ئۈستىدىن ئەرز

<https://techcrunch.com/2007/10/18/baidu-hijacking-google-traffic-in-china/>⁵³

https://web.archive.org/web/20111008231813/http://www.baidu.com/search/faq_sobar.html#10⁵⁴

⁵⁵

<https://web.archive.org/web/20181221182714/http://tech.163.com/17/0228/18/CECQ194300097U7R.html>

سۇنغان.⁵⁶

- بەيدۇنىڭ ئىزدەش نەتىجىسى ئۈستىدىمۇ نۇرغۇن ئەرز سۇنۇلغان. مەسىلەن، 2016-يىلى 7- ئايدا 新京报 گېزىتى مۇخبىرى بەيدۇنىڭ ھەركۈنى كەچ سائەت 10 دا كەڭ كۆلەمدە قىمارغا ئائىت ئىلانلارنى تارقىتىدىغانلىقى ۋە ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەن 9 لاردا بۇ ئىلانلارنىڭ غايىپ بولىدىغانلىقىنى بايقىغان.⁵⁷ بۇ خىل ئىلان ئالدامچىلىقىغا ئالاقىدار خەۋەرلەر ئىنتايىن كۆپ.
- بەيدۇ تورغا قاراشلىق 百度贴吧 تورى 2009- يىلى 1- ئايدا خىتاينىڭ ناچار ئۇچۇرلارنى پاش قىلىش مەركىزى تەرىپىدىن «ئىنتېرنېت تورى 1- تۈركۈمدىكى ئەڭ ناچار ئۇچۇرلار توربېتى» دەپ باھالانغان.⁵⁸
- بەيدۇنىڭ تور بوشلۇقى 百度网盘 نىڭ ئۇچۇر بىخەتەرلىكى ھەققىدە نۇرغۇن خەۋەرلەر بار. ئابونتلار شەخسىي بوشلۇقىدىكى ئۇچۇرلارنىڭ خالىغانچە ئىزدەپ چۈشۈرگىلى بولىدىغانلىقى، خالىغانچە تەكشۈرۈپ ئۇچۇرلارنى رۇخسەتسىز ئۆچىرىدىغانلىقى، پۇل تۆلەپ ئابونت بولغانلاردىن باشقىلارنىڭ تور سۈرئىتىگە چەك قويۇۋالدىغانلىقى، ھەرقايسى رايونلارغا پەرقلىق چەكلىمە چىقىرىدىغانلىقى قاتارلىق سەتچىلىكلىرى ئاشكارىلىنىپ تۇردى.⁵⁹
- بەيدۇنىڭ خىتاينىڭ باشقا داڭلىق توربەتلىرى بىلەن جىدەللىرى توختاپ باقمىدى دېيىشكە بولىدۇ. مەسىلەن، 2016- يىلى 5- ئايدا بەيدۇنىڭ 作业帮 تېلېفون ئەپى 学霸君 ناملىق ئەپنىڭ كۆرۈنمە يۈزىنى كۆچۈرگەنلىكى سەۋەپلىك ئەرزگە ئۇچراپ 500 مىڭ تۆلەم تۆلىگەن.⁶⁰

⁵⁶https://www.sohu.com/a/214828921_114988

⁵⁷<http://ps://web.archive.org/web/20171104170713/http://henan.sina.com.cn/finance/qygc/2016-07-18/detail-ixfuapvs8680360-p2.shtml>

⁵⁸https://web.archive.org/web/20090819161129/http://net.china.com.cn/qzl/txt/2009-01/05/content_2668340.htm

⁵⁹https://web.archive.org/web/20200808141355/http://www.xinhuanet.com/zgjx/2017-07/20/c_136457775.htm

⁶⁰https://web.archive.org/web/20160717190301/http://tech.sina.com.cn/i/2016-05-01/doc_ifxruee5268831.shtml

كۆرگىنىڭىزدەك، يۇقارقى سەتچىلىكلەر چەتئەل تاراتقۇلىرىدىن ئەمەس، خىتاينىڭ ئۆزىنىڭ ئىچىدە ئۆزلىرى تەرىپىدىن پاش بولغان بەيدۇ سېسىقچىلىقلىرىدىن پەقەت ئاز بىرقىسمى ھېسابلىنىدۇ.

بەيدۇ باشبېتىگە كىرگەندە خۇددىي Google غا ئوخشاش ئۈستى تەرەپلەردە بەيدۇنىڭ سۇنغان باشقا مۇلازىمەتلىرىنىڭ تىزىملىكلىرى بار. ئوڭ-ئۈستى تەرەپتە ئىزدەش تەڭشەكلىرى، سەۋىيەلىك ئىزدەش ۋە ھېسابنى ئېچىش قاتارلىق ئىقتىدارلىرى بار.

ئىزدەش بالدىقىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى رەسىم ئاپپاراتى لوگوسىنى باسقاق رەسىم ئىزدەپ بېرىدۇ. بەيدۇ رەسىم ئىزدەش ئىقتىدارى ۋە بەيدۇ خەرىتىسى ھەققىدە كېيىنكى مەزمۇندا بىرئاز توختىلىمىز.

بەيدۇ لوگوسىنى باسقاق، قىزىق نۇقتا بولۇپ ئەڭ كۆپ ئىزدەلگەن ئۇچۇرلار بېتىگە كىرىمىز.

بەيدۇنىڭ Hao123 مۇلازىمىتى توربەت ئادرېسلىرىنى كاتېگورىيە بويىچە رەتلەپ چىقىرىپ بېرىدىغان مۇلازىمەت بولۇپ، سورىماستىلا كومپيۇتېرنىڭ توركۆرگۈچىنىڭ باش بېتى قىلىپ تەڭلىشىۋالاتتى. يەنى مەلۇم مەندىن ئېيتقاندا ۋىروس⁶¹ ئىدى.

视频 بولسا بەيدۇ ۋىديو ئىزدەش ئىقتىدارى بولۇپ، كۆپلىگەن خىتاي ئىچىدىكى ۋىديو توربەتلىرىدىن ۋىديو ئىزدەپ بېرىدۇ. چەتئەلدە نەشر ھوقۇقى قاتتىق سۈرۈشتە قىلىنىدىغان ھەقلىق كىنولارنى بۇ ئىزدەش ئىقتىدارى ئارقىلىق ھەقسىز كۆرگىلى بولىدۇ.

贴吧 بولسا بەيدۇنىڭ مۇنازىرە بېتى دېيىشكە بولىدۇ. خىتايلارنىڭ خىلمۇ-خىل تېمىلاردىكى

⁶¹ بۇ خىل ۋېبۇسلىرىنى adware دەپ ئاتايدۇ.

سۇئال - جاۋاپلىرى بار. بۇ يەردىن خىتاي خەلقىنىڭ پىكىر ئۇسلۇبىنى ۋە ئەخلاقىنى مەلۇم دەرىجىدە بىلىشكە بولىدۇ.

更多 نى باسقاق بەيدۇنىڭ بارلىق مۇلازىمەتلىرى چىقىدۇ. ھازىرغىچە 82 مۇلازىمەتنىڭ ئۇنلانمىس چىقتى. بۇلاردىن ئىزدەش مۇلازىمەتلىرى 12 خىل ئىزدەش مۇلازىمەتى بار ئىكەن:

百度翻译 ئىقتىدارىدا 200 گە يېقىن تەرجىمە تىللىرى بار بولۇپ، ئېنگىلىزچىدىن خىتايچىگە تەرجىمە قىلغاندە بەزى ئالاھىدىلىكلەر قوشۇلغان. ئەمما Google غىمۇ ئۇيغۇرچە قوشۇلدى، بەيدۇدا تىلىمىز تەرجىمە تىللىرى قاتارىدا ھازىرغىچە يوق.

بۇ ئىقتىدارلارنىڭ ھەممىسى ھەققىدە تەپسىلىي توختالمايمىز. چۈنكى كۆپچىلىك شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز ئاساسەن خىتايچە خەتلەرنى ئۆزى كۆرۈپ چۈشىنىلەيدۇ ۋە ئىقتىدارلارنى ئىشلىتەلەيدۇ.

(2) بەيدۇ ئۆزى تەمىنلىگەن ئىزدەش ئىقتىدارى

بەيدۇ تورى ئومۇمىي ئىقتىدار جەھەتتىن پۈتۈنلەي Google نىڭ كۆچۈرمە نۇسخىسى بولۇپ، ئاددىي ئىزدەش ئىقتىدارىدىن باشقا سەۋىيەلىك ئىزدەش ئىقتىدارلىرىمۇ بار. ئالاھىدە ئەسكەرتىشكە تېگىشلىك نۇقتا شۇكى، ئادەتتە Google كىرگۈزگەن ئۇچۇرلارنى سۆز بويىچە تونۇپ ئۇچۇر ئىزدەيدۇ. بەيدۇ بولسا كىرگۈزگەن ھەر بىر ھەرپنى/خەتنى ئايرىم ئىزدەپ بېرىدۇ. مەسىلەن، 维吾尔族 خەتلەرنى بىر سۆز دەپ ئىزدەسەك، بۇلارنىڭ ئارىسىغا ھەر بىر خەتنى ئايرىم ئىزدەش نەتىجىسىنىمۇ قوشۇپ چىقىرىپ بېرىدۇ. ياكى ئالدىنقى مەزمۇندا سۆزلىگىنىمىزدەك، ئۇيغۇر سۆزىنى ئىزدەسەكمۇ، ھەر بىر ھەرپنى بىر ھېسابلاپ ئىزدەيدۇ. نەتىجىدە ئىزدەش نەتىجىسىنى بەكلا

قالايمىقان قىلىۋېتىدۇ. ئېنگىلىزچە ئىزدەسەكمۇ بەزىدە ئۇ خەتنى ئاپتوماتىك خىتايچە تەرجىمە قىلىپ ئۇنىڭ نەتىجىسىنىمۇ قوشۇۋېتىدۇ. مەسىلەن، Uyghur دەپ ئىزدەسەك ئارىسىغا 维吾尔族 نىڭ ئىزدەش نەتىجىلىرىنىمۇ قوشۇۋېتىدۇ. بۇ خاسلىقلىرى سەۋەپلىك بەيدۇ پەقەت خىتايچە ئۇچۇر ئىزدەشتىن باشقا ئىشقا يارىمايدۇ.

(1) سەۋىيەلىك ئىزدەش

بەيدۇ باشبېتىنىڭ ئۆڭ-ئۈستى تەرەپتىكى 设置 نى بېسىپ تارتىلما تىزىملىكتىن بىرىنچىسىنى يەنى 搜索设置 نى باسقاق يېڭى كۆزنەك ئېچىلىدۇ.

① ئىزدەش نەتىجىسى بېتىنىڭ ئۈستىدە ئىزدەش بالدېقىنى كۆرۈنسۇنمۇ-كۆرۈنمىسۇنمۇ؟

② ئىزدەش نەتىجىسىدە ئاددىيلاشتۇرۇلغان خەت نۇسخىسى 简体字 چىقسۇنمۇ ياكى كونا خەت نۇسخىسى 繁体字 چىقسۇنمۇ؟

③ ھەر بەتتە قانچە ئىزدەش نەتىجىسى چىقسۇن؟

④ پەيتلىك پەرەز قىلىش ئىقتىدارى ئوچۇق بولسۇنمۇ؟

⑤ ئىزدەش تارىخىنى چىقىرىپ بەرسۇنمۇ-چىقارمىسۇنمۇ؟

قاتارلىق تەكشۈرۈشلەر بولۇپ، چۈشەنچە تەس ئىقتىدارلار ئەمەس.

ئەمدى ئىككىنچىسى يەنى 高级搜索 ئىقتىدارىنى ئاچساق بەزى ئىقتىدارلارنى ئىشلىتەلەيمىز:

① ئىزدەش نەتىجىسى بارلىق ئاچقۇچلۇق سۆزلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالسۇنمۇ، ئاچقۇچلۇق سۆزنى پۈتۈن بىر سۆز بىلەن ئىزدەسۇنمۇ، ھېچقانداق ئاچقۇچلۇق سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالسۇنمۇ ياكى ئاچقۇچلۇق سۆزنى ئۆز ئىچىگە ئالمىسۇنمۇ؟

② ئىزدىگەن نەتىجىگە ۋاقىت بەلگىلەپ بېرىش. بىر كۈنى ئىچىدىكى، بىر ھەپتە ئىچىدىكى، بىر ئاي ياكى بىر يىل ئىچىدىكى نەتىجىنى چىقىرىپ بېرىدۇ.

③ توربەتتىن ئىزدەيدىغان ھۆججەت خاسلىقىنى بەلگىلەش. rtf, ppt, xls, doc, Pdf ياكى بارلىق ھۆججەتنى ئىزدەيدۇ.

④ ئاچقۇچلۇق سۆز توربەتنىڭ نەرىدە بولسۇن؟ خالىغان يەردە، توربەت ئىسمىدا، تور ئادرېسىدە قاتارلىق تاللاشلار بار.

⑤ بەلگىلىك توربەت ئىچىدىنلا ئىزدەش. رامكىغا توربەت ئادرېسى كىرگۈزسەك، شۇ توربەت ئىچىدىنلا ئىزدەپ بېرىدۇ.

(2) سەۋىيەلىك ئىزدەش جۈملىلىرى

خۇددىي Google غا ئوخشاشلا بەيدۇ نىگمۇ ئىزدەش كەلىمىلىرى بار. بۇلارنىڭ Google ئىزدەش كەلىمىلىرىگە ئوخشايدۇ.

intitle ①

خۇددىي Google غا ئوخشاشلا ئىزدەشكە بولىدۇ. مەسىلەن، توربەتنىڭ توربەتنىڭ title قىسمىدا Uyghur سۆزى بار بەتنى ئىزدەش ئۈچۈن intitle:Uyghur دەپ ئىزدەشكە بولىدۇ.

Site ②

مەلۇم توربەتنىڭ ئىچىدىن مەلۇم سۆزنى ئىزدەشكە بولساق بۇ كەلىمىنى ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، sina.com تورىدىن 维吾尔 سۆزنى ئىزدەشكە بولساق بۇنداق يېزىشىمىز كېرەك:

site:sina.com 维吾尔

inurl ③

توربەتنىڭ url ئادرېسىدىن ئىزدەش بېرىدۇ. مەسىلەن، توربەت ئادرېسىدا Uyghur كەلىمىسى بار توربەتنى ئىزدەش ئۈچۈن inurl:Uyghur دەپ يېزىپ ئىزىتىمىز.

④ قوشترىناق ”“

قوشترىناق بولسا ئىچىدىكى كەلىمىلەرنى پارچىلىۋەتمەي، بىر پۈتۈن سۆز بېرىكمىسى ھالىتىدە ئىزدەش بېرىدۇ. ئالدىنقى مەزمۇندا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، بەيدۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئىزدەشكە بولىدىكى سەۋەپ شۇكى، ئۇيغۇرچە كەلىمىدىكى ھەر بىر ھەرپنى ئايرىم-ئايرىم ئىزدەيدۇ. ئۇنداقتا بىز ئەگەر ئىزدەشكە بولىدىغان ئۇيغۇرچە كەلىمىنى قوشترىناق ئىچىگە يازساق توغرا ئىزدەشكە بولىدۇ. ئەمما بۇ خىل ئىزدەشكە بەيدۇدىن ئاساسەن نەتىجە چىقمايدۇ. مەسىلەن، بەيدۇدىن "ئۇيغۇر" دەپ ئىزدەشكە، پەقەت بىرتاللا ئىزدەش نەتىجىسى چىقىرىپ بەردى:

دېمەك، ختايلارنىڭ ئۇيغۇرچە تىلىنى قەستەن ئۆزىنىڭ مۇلازىمىتىدىن چىقىرىۋەتمەكچى بولغانلىقىنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

filetype ⑤

بۇ كەلىمە توربەتنى ئەمەس، مەلۇم بىر ھۆججەت تىپىنى ئىزدىمەكچى بولساق ئىشلىتىمىز. مەسىلەن، ئۇيغۇرلارغا ئائىت pdf ھۆججىتىنى ئىزدىمەكچى بولساق ھىندىستان ۋىكىپېدىيەسىدىكى ھۆججەت ئىشلىتىمىز.
 filetype:pdf ھىندىستان ۋىكىپېدىيەسىدىكى ھۆججەت ئىشلىتىمىز.
 دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ.

يۇقارقى 5 خىل ئىزدەش كەلىمىسى Google نىڭ ئىزدەش ئىقتىدارى بىلەن ئويۇم-ئوخشاش بولۇپ، ھېچقانداق يېڭىلىقى يوق.

(3) ئەمەلىي ئىزدەش مەسالىرى

① بەيدۇدىن يۇمشاق دېتال ئىزدەش

ختاي ئىچىدە يېشىۋېتىلگەن يۇمشاق دىتال ئىشلىتىش نورمال ھېسابلىنىدۇ. يۇمشاق دىتالنى ئايلاپ-ئايلاپ يېزىپ چىققان پروگراممىلارنىڭ ئەقلى مۈلكى دەيدىغان پىكىر ھىچ خىتاي خەلقىنىڭ ئەقلىگە كەلمەيدۇ. چۈنكى بەيدۇدىن يۇمشاق دىتال ئىزدەپ چۈشۈرۈش قولايلىق. يۇمشاق دىتالنىڭ ئىسمىنىڭ ئارقىسىغا 下载 دەپ قوشۇپ ئىزدەسەڭلا بولىدۇ. ياكى خىتاينىڭ داڭلىق يۇمشاق دىتال چۈشۈرۈش تور بېتىنىڭ ئىسمىنى يازساق بولىدۇ. site:skycn.com دەپ يازساق بولىدۇ.

② ختايچە ئىلمىي ماقالە ئىزدەش ئۈچۈن 论文 دەپ يازساقمۇ بولىدۇ. بۇندىن باشقا ئەگەر

ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ئىلمىي ماقال ئۈچۈن 关键词摘要 intitle:维吾尔族 دەپ ئىزدىسەك بولىدۇ. بۇندىن باشقا يەنە intitle:调查报告 دەپ ئىزدىسەكمۇ بەزى خىتايچە دوكلاتلارغا ئېرىشەلەيمىز.

بەيدۇنىڭ باشقا ئىزدەش ئۇسۇلى ھەققىدە تۆۋەندىكى خىتايچە توربەتتىن پايدىلىنىشقا بولىدۇ:

<http://d.baidu.com/search/skill.html>

3) پايدىلىنىشقا بولىدىغان توربەتلەر:

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Baidu>
- <https://www.zhihu.com/question/23622803>
- <https://www.zhihu.com/question/53839929>
- <https://lzl-school.com/chinese-search-engine/>
- <https://www.seomandarin.com/baidu-search-tips>
- <https://www.searchenginejournal.com/baidu-facts/336803/#close>
- <https://www.adchina.io/2021/06/30/how-to-use-baidu-in-english/>
- <https://jingculturecommerce.com/a-guide-to-baidu-8-steps-for-search-engine-marketing-in-china/>
- <https://marketingtochina.com/baidu-seo/>
- <http://d.baidu.com/search/skill.html>
- <https://www.clickz.com/search-in-china-how-baidu-is-different-from-google/36812/>
- <https://www.nanjingmarketinggroup.com/blog/baidu/5-chinese-search-engines-you-need-know-about>
- https://www.youtube.com/watch?v=_pqxNL894VE

بەيدۇ خەرتىسى

ختايىلار گۇگېلنىڭ نۇرغۇن ئىقتىدارلىرىنى چەكلىگەندىن كېيىن بەيدۇ خەرتىسىنى تەقلىد قىلىپ چىقتى. بۇ خەرتە خىتاي چىگىرىسى ئىچىدىكى 400 دىن ئارتۇق شەھەر ۋە نەچچە مىڭلىغان يېزا-بازارلاردىكى يول، سودا-سارايلىرى، ئاشخانىلار قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئۇچۇرلىرىنى بېرىدۇ. 2010-يىلى 8-ئايدىن باشلاپ 3D خەرتە ئىقتىدارى قوشۇلدى.⁶²

بەيدۇ خەرتىسىنىڭ ئىقتىدارلىرى ئىچىدە گۇگېل خەرتىسىدىن ئالاھىدە پەرقلەندىغان ئارتۇق ئىقتىدارى بولسا، ۋەتەنمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ چوڭراق شەھەرلەردىكى ئانا يوللارنىڭ كىچىك كۆرۈنۈشى رەسىمىنى چىقىرىپ بېرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ۋەتەنمىز ھەققىدە بىرقىسىم رەسىم ئۇچۇرلىرىنى مەلۇم مىقداردا تەمىنلەپ بېرەلەيدۇ.

تۆۋەندە قىسقا سۆزلەپلا ئۆتسەك بولىدىغان بەزى ئىقتىدارلىرىنى كۆرۈپ چىقايلى:

- تورسىز مۇھىتتا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. Wi-Fi بار شارائىتتا مەلۇم رايوننىڭ خەرتىسىنى چۈشۈرۈۋالساق، تورسىز مۇھىتتىمۇ ئىشلەيدۇ. تېلېفوندا شەھەر بويىچە تاللاپ چۈشۈرگىلى بولىدۇ. كومپيۇتېردا بولسا تورسىز خەرتە چۈشۈرۈش بولاقلىرىنى چۈشۈرۈپ تېلېفونغا يۈكلەپ ئىشلەتكىلىمۇ بولىدۇ.
- تىزىملىتىپ ئىشلەتكەندىن كېيىن بارلىق خەرتە ئىزدەش خاتىرىلىرى، بەلگە قويغان ئورۇنلار بەيدۇ بۇلۇت سۇپىسىدا «ئۇچۇر بىخەتەرلىكىڭىز ئۈچۈن» ساقلىنىپ تۇرىدۇ.
- ئاپتۇبۇس يولى ئىزدىگەندە 4 خىل ئىزدەش قولايلىقلىرى تاللىشى بار: سۈكۈتتىكى تەكشۈرۈش، ئاز ئالمىشىپ بارىدىغان، ئاز پىيادە ماڭىدىغان ۋە مېتروغا ئولتۇرماي بارىدىغان قاتارلىقلار.
- ماشىنا ھەيدىگەنلەر ئۈچۈن ئەڭ قىسقا ۋاقىت، ئەڭ قىسقا يول ۋە يۇقىرى سۈرئەتلىك يولدا ماڭماسلىق قاتارلىق ئۈچ خىل يول كۆرسىتىش ئىقتىدارى بار.
- بەزىدە ئۇچۇرلار خاتا چىقىپمۇ قالىدۇ. بۇنداق ۋاقىتلاردا ئىنكاس قىلىپ قويساق كېيىنچە

⁶² مەنبە: <https://baike.baidu.com/item/百度地图使用指南/376803>

توغرىلاشقا تىرىشىدىكەن.

- بەيدۇ خەرىتىسى پروگراممىلار ئۈچۈن ھەقسىز API تەمىنلىگەن.

(1) ئىقتىدارلىرى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ چىقىش

تۆۋەندە بىز بەيدۇ خەرىتىسىنىڭ ئەمەلىي كۆرۈنۈشىدىن بىر قىسىم مۇھىم ئىقتىدارلىرىنى كۆرۈپ چىقايلى:

يۇقارقى رەسىمدىكى ھەرقايسى نومۇر قويۇلغان ئورۇنلارنىڭ ئىشلىتىلىشى تۆۋەندىكىچە:

- ① ئورۇن ئىزدەشتە ۋە مەلۇم نۇقتىدىن باشقا بىر نۇقتىغا بېرىش يولىنى كۆرسىتىپ بېرىشتە ئىشلىتىلىدۇ.

كوچا ئاپتۇبۇسى، ماشىنا، پىيادە ۋە ۋېلىسپىتلىك بېرىش يولىنى ئىزدەپ بېرىدۇ.

② خەرتىنى ئەسلىي سۈننىي ھەمراھ رەسىمدە ۋە ئەمەلىي كوچا كۆرۈنۈشى ھالىتىدە كۆرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلدۇ.

全景 نى باسقاق كوچا كۆرۈنۈشى ھالىتىنى قوللايدىغان يوللار خەرتىدىن كۈلرەڭ كۆرۈنىدۇ. بۇ كۈلرەڭ يولنىڭ خالىغان يەرگە توغرىلاپ باسقاق كوچا كۆرۈنۈشىدە كۆرەلەيمىز.

كوچا كۆرۈنۈشى رەسمىي خىتايدىكى 95% شەھەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، 2020-يىلىغىچە 130 مىڭ پارچە رەسىم كىرگۈزۈلگەن ئىكەن.⁶³

③ بۇ ئورۇندىن قوشۇمچە قوراللىرى، يول ئەھۋالى ۋە شەھەر-مەمۇرىي رايون تىزىملىكلىرىنى كۆرەلەيمىز.

بۇلاردىن باشقا ئوڭ تەرەپتىكى ئىقتىدارلاردىن خەرتە ئارقىلىق ماشىنا توسۇش ۋە بەيدۇ ھېسابىغا

⁶³ مەنبە: <https://tech.sina.com.cn/roll/2020-08-27/doc-iivhvpwy3404507.shtml>

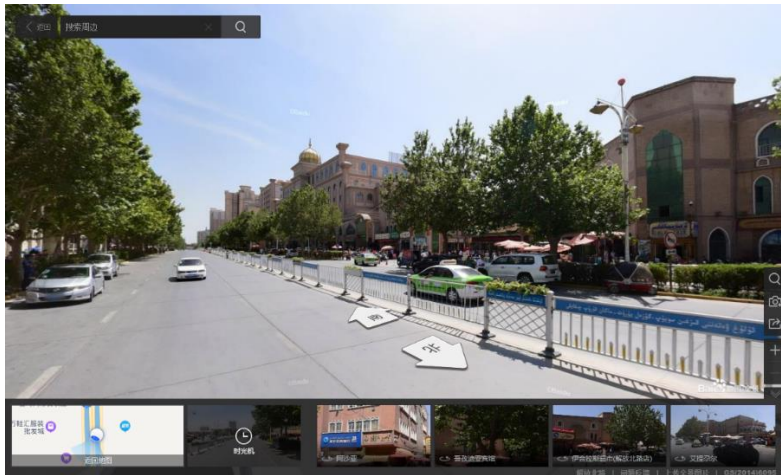
تەزىملىتىپ كىرىش مەشغۇلاتلىرى كۈنۈپكىلىرىمۇ بار.

- ④ خەرىتىنىڭ شىمالىنى توغرىلاش، خەرىتىنى 3 ئۆلچەملىك ھالەتتە كۆرۈش، ئۆزىنىڭ ئورنىنى تېپىش، خەرىتىنى چوڭايتىش ۋە كىچىكلىتىش كۈنۈپكىلىرى.
- ⑤ خەرىتىنىڭ نۆۋەتتىكى كۆرۈنۈشىنىڭ ماسشىتابى.

بەيدۇ خەرىتىسىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىرى شۇكى، ئېكراندا قايسى بىر كۆرۈنۈشتە بولسا، توربەت ئادرېسى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. بۇنداق بولغاندا بىز قايسى ھالەتنى كۆرۈۋاتقان بولساق، شۇ ھالەتنىڭ URL ئادرېسىنى كۆچۈرۈپ باشقىلارغا ئەۋەتسەك، ئۇ URL بىلەن دەل بىز كۆرۈۋاتقان كۆرۈنۈشنى ئەينەن كۆرەلەيدۇ. ھەتتا قايسى يۆنىلىشكە قاراپ تۇرغانلىقىمۇ ئەينەن ئەۋەتىلىدۇ. مەسىلەن، تۆۋەندىكى ئادرېسنى ئاچسىڭىز دەل رەسمىدىكى تەرەپكە قاراپ تۇرغان ھالدا ئېچىلىدۇ:

https://map.baidu.com/@8459928.54,4762858.24,21z,87t,2.57h#panoid=09015200011606041644018959H&panoty pe=street&heading=217.6&pitch=0.6&l=21&tn=B_NORMAL_MAP&sc=0&newmap=1&shareurl=1&pid=09015200011606041644018959H

<https://j.map.baidu.com/e5/q1ac>

بەيدۇ خەرىتىسىدىن ۋە تىنىمىزنىڭ كوچا كۆرۈنۈشلىرىدىن چىقىدىغان ئورۇنلاردىن ئۈرۈمچىنىڭ 2016- يىلى ۋە 2020- يىلىنىڭ كۆرۈنۈشى، قەشقەر، ئاقسۇ ۋە خوتەن شەھەرلىرىنىڭ ئاساسلىقى

2014- ۋە 2016- يىلىنىڭ كىچىك كۆرۈنۈشى ئىكەن. بۇ مۇلازىمەتتىن پايدىلىنىپ ۋەتەننىڭ ئاساسلىق شەھەرلىرىنىڭ 2014- يىلىدىن بۇيانقى چېقىلغان مەسجىد، ئۆزگەرتىلگەن مىللىيەت بىنالارنىڭ ئىسپاتىنى چىقىرىش ئىمكانىيىتى بار.

بەيدۇنىڭ بەزى ئىقتىدارلىرى ئۈچۈن خىتاي چىگىرسى ئىچىدىكى تېلېفوندا QR كودىنى ئوقۇتۇپ ئاندىن ئىشلىتىش تەلەپ قىلىندۇ. شۇڭا بىز چەتئەل سىرتىدا ئىشلەتكەن سەۋەپلىك ۋە بىخەتەرلىك سەۋەپلىك بەك كۆپ ئىقتىدارلىرىنى ئىشلىتەلمەسلىكىمىز مۇمكىن.

بەيدۇ خەرىتىسى ئىنتايىن يۇقىرى سۈپەتتە مۇلازىم سۈنۈپ كېلىۋاتقان بىر سۇپا ئەمەس. تەكرار – تەكرار ھالدا خىتايدىكى 高德地图 دىن ئۇچۇر ئوغرىلىغانلىقى ئاشكارىلانغان. بەزى ئۇچۇرلارنى قەستەن خاتا كۆرسىتىپ بەزى ساياھەت ئورۇنلىرىنى زىيانغا ئۇچراتقان ئەھۋاللار يۈز بەرگەن ئىكەن.⁶⁴ 2020- يىلى 6- ئايدا ھىندىستان ھۆكۈمىتى بەيدۇ خەرىتىسى ۋە باشقا 58 تال خىتاي ئەپلىرىنى بىخەتەر ئەمەس دەپ چەكلىگەن.⁶⁵

(2) بىزگە نىسبەتەن ئەمەلىي قوللىنىشى

بەيدۇ خەرىتىسىنى بىز گۇگېل خەرىتىسىدىن پايدىلىنىپ ئاللىقاچان چېقىۋېتىلگەنلىكى ئېنىقلانغان مەسجىدلەرنىڭ ئەسلى رەسىمىنى تېپىشتا ئۈنۈملۈك قوللىنالايمىز. تۆۋەندە بىرنەچچە مىسال كۆرۈپ باقايلى:

(1) ئۈرۈمچىدىكى مەلۇم مەسجىدنىڭ گۈمبەزلىرىنىڭ ئېلىۋېتىلگەنلىكى گۇگېل خەرىتىسىدىن ئېنىقلانغان بولۇپ، بۇ مەسجىدنىڭ رەسىمىنى تېپىشتا بەيدۇ خەرىتىسىدىن پايدىلىنىلدى. گۇگېل خەرىتىسىدىكى گۈمبەزى چېقىلىشتىن بۇرۇنقى (2017- يىلى 11- ئاينىڭ 15- كۈنىدىكى) ۋە چېقىلغاندىن كېيىنكى رەسىمى (2018- يىلى 3- ئاينىڭ 10- كۈنىدىكى رەسىم):

⁶⁴ مەنبە: <https://zh.wikipedia.org/zh-cn/百度地图>

⁶⁵ مەنبە: <https://www.reuters.com/article/us-india-china-apps-idUSKBN24025V>

ئەمما بۇ مەسجىدنىڭ رەسمىنى گۈگېلدىن تېپىش ئىمكانىيىتى بولمىدى. شۇڭا ئوخشاش كۆئوردىناتنى ئىشلىتىپ بەيدۇ خەرتىسىدىن پايدىلانغاندا بۇ مەسجىدنىڭ ئەمەلىي رەسمىنى تاپتۇق:

https://map.baidu.com/@9754204.69,5403994.47,21z,87t,-10.18h#panoid=02015900001408051307407706B&panotype=street&heading=302.05&pitch=4.21&l=21&tn=B_NORMA MAP&sc=0&newmap=1&shareurl=1&pid=02015900001408051307407706B

(2) خوتەندىكى مەلۇم مەسجىدنىڭ گۈگېلدىن چىقىۋېتىلگەنلىكى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ئۇنىڭ ئەمەلىي رەسمىنى تاپقىلى بولمىغان ئىدى.

2016- يىلى 3- ئاينىڭ 20- كۈنى، 2017- يىلى 10- ئاينىڭ 3- كۈنى ۋە 2020- يىلى 10- ئاينىڭ 26- كۈنىدىكى گۇگېل خەرتىسىگە قارىغاندا ئورنى پۈتۈنلەي چېقىلىپ، ماشىنا توختىتىش ئورنىغا ئۆزگەرتىۋېتىلگەن.

ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن بەيدۇ خەرتىسىدىن ئىزدىگىنىمىزدە بۇ مەسجىدنىڭ چېقىلىشتىن بۇرۇنقى رەسمىنى ئېنىق تاپقىلى بولدى:

https://map.baidu.com/@8899424.5,4429885.78,21z,87t,93.06h#panoid=09016100011606161315294668I&panotype=street&heading=314.48&pitch=-3.7&l=21&tn=B_NORMAL_MAP&sc=0&newmap=1&shareurl=1&pid=09016100011606161315294668I

بەيدۇ خەرتىسىدە يۇقارقى مەسجىد ئەتراپىنىڭ 360 گرادۇس ئايلانما رەسمىنىڭ 2014- يىلى 8- ئاي ۋە 2016- يىلى 6- ئاينىڭلا رەسمى بار ئىكەن. ئەمما گۇگېل خەرتىسىگە قارىغاندا 2016- يىلى 3- ئاينىڭ 20- كۈنى بىلەن 2017- يىلى 10- ئاينىڭ 3- كۈنى ئارىسىدا چېقىلغان. شۇڭا چېقىلغاندىن كېيىنكى رەسمى يوق.

بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ خىتايغا قارشى ئېلىپ بارىدىغان OSINT خىزمىتىمىزدە يەنە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك بولغان بىرنەچچە خىتاي توربەتلىرىدىن ئۇچۇر ئىگەللەش ئۇسۇللىرى بار بولۇپ، بۇلار ئۈستىدە بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار داۋاملىق ئىزدىنىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

ختاي توربەتلىرىدىن رەسىم ئىزدەش

چەتئەلدىكى نۇرغۇن OSINT دەرسلىك ۋە كىتاپلىرى مەلۇم رەسىم ئۈستىدە ئىزدىنىش ئېلىپ بارغاندا ئاساسلىقى Google، Yandex ۋە Tineye قاتارلىق سۇپىلاردىن پايدىلىنىپ ئىزدەشنى ئۆگىتىدۇ. ئەمما بىزنىڭ ۋەتەنگە ئائىت ئۇچۇرلارنى ئىزدىگەندە يۇقارقى داڭلىق سۇپىلار ئاساسەن بەك كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجە بەرمەيدۇ. چۈنكى خىتايلارنىڭ توربەت ۋە سوتسىيالىيە مېدىيالىرى يۇقارقى توربەتلەرنىڭ ئىزدەپ ئۇچۇر بېرىشى ئۈچۈن لايىھىلەنمىگەن. ھەتتا ئۇ ئىزدەش سۇپىلىرىنى چەكلەيدۇ. شۇڭا خىتاينىڭ تورلىرىغا ماس ھالدا ئىزدەش ئۇسلۇبىنى ئىشلىتىش كېرەك.

بەيدۇ رەسىم ئىزدەش ئىقتىدارى گۇگېلنىڭ رەسىم ئىزدەش ئىقتىدارىدىن ئالاھىدە قىسمى يوق. پەقەت دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان يېرى بەزى داڭلىق خىتايلارنىڭ ئايرىم رەسىمىنى بەيدۇدىن ئىزدەتسەك ئۇنىڭ ئىسمى ۋە باشقا ئۇچۇرلىرىغا تېزلا ئېرىشەلەيمىز. تۆۋەندىكىسى مەلۇم بىر خىتاينىڭ رەسىمىنى ئىزدەتكەندىن كېيىنكى نەتىجە:

بەيدۇ رەسىم ئىزدەش ئىقتىدارىدىن باشقا يەنە خىتاي توربەتلىرىدىن رەسىم ئىزدەپ بېرىدىغان توربەتلىرىدىن تۆۋەندىكىلەر بار:

- <https://pic.sogou.com>
- <https://st.so.com>

ختاي قانالىرىدىن ۋىدىئو ئىزدەش

ختاي توربەتلىرىدىن ۋىدىئو ئىزدەش دېگىنىمىزدە ئاساسلىق خىزمىتىمىز 抖音 دىن ختاي جىنايىتىگە ئىسپات بولالايدىغان ۋىدىئولارنى ئىزدەشنى ئاساس قىلدۇ دېسەكمۇ بولىدۇ. چۈنكى بۇ قىسقا ۋىدىئو سۇپىسىدىن ۋەتەننىڭ ھازىرقى ۋەزىيىتىگە ئائىت ئىنتايىن قىممەتلىك ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلەيمىز. 抖音 ۋىدىئولرىنى ئىسپات قىلىپ كۆرسىتىشتە بىز ئاساسەن، بۇ ۋىدىئوننىڭ ئۆلىنىش ئادرېسى، قاچان چىقىرىلغانلىقى، قايسى ھېساب تەرىپىدىن چىقىرىلغانلىقى، بۇ ھېساب ھەققىدە باشقا مەلۇماتلار قاتارلىق ئۇچۇرلارنى ئېنىقلاشنى ئاساس قىلدۇق.

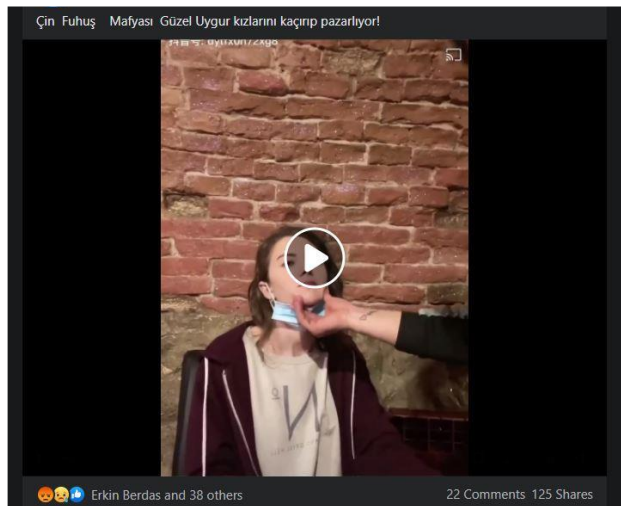
抖音 چەتئەلدە TikTok ئىسمىدا كەڭ تارقالغان بولسىمۇ، ختاي ئىچىدىكىلەر بىلەن سىرتىدىكىلەرنىڭ ئىشلىتىدىغان بۇ ئىككى نۇسخىسىدىكى ئۇچۇرلار پۈتۈنلەي ئىككى سانلىق ئۇچۇر ئامبىرى ھالىتىدە ساقلىنىدۇ. شۇڭا TikTok تا ۋەتىنىمىز ھەققىدە ھېچقانداق ئۇچۇر يوق. بۇنىڭ ئۈچۈن تېلفونغا 抖音 نى چۈشۈرۈشىمىز كېرەك ۋە ختاي تېلفون نومۇرىدا ئاكتىپلىشىمىز كېرەك. بولمىسا ئىزدەش مەشغۇلاتىمىز بەزى چەكلىمىلەرگە ئۇچرايدۇ. ئەگەر بىخەتەرلىك سەۋەبىدىن تېلفونغا چۈشۈرۈشتىن ئېھتىيات قىلساق، خوڭكوڭنىڭ VPN نى ئىشلىتىپ 抖音 نىڭ توربەت نۇسخىسىغا كىرىپ ئۇچۇر ئىزدەسەكمۇ بولىدۇ. ئەمما بۇ تېخىمۇ چەكلىمىلەر بىلەن ئىشلەيدۇ.

<https://www.douyin.com>

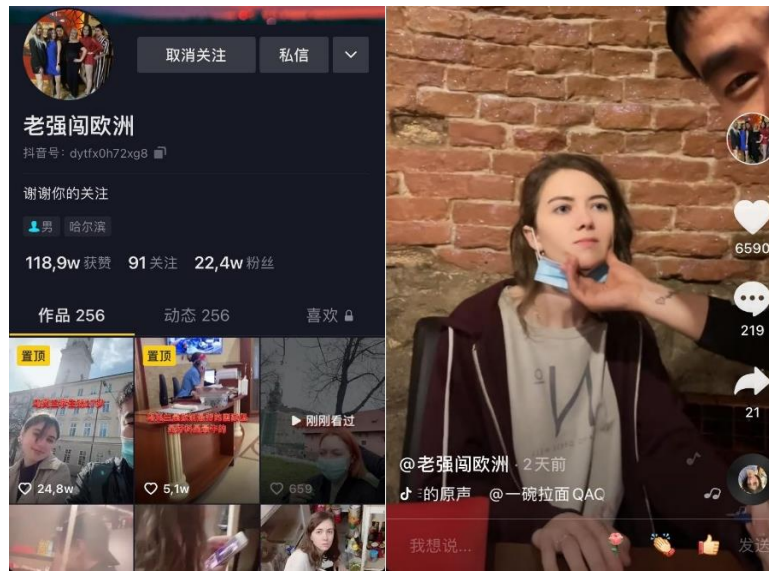
قوشۇمچە بىلىم: ختاينىڭ چەكلىۋالغان بەزى توربەتلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن IP نومۇرىنى خوڭكوڭ قىلىپ كۆرسىتىپ بېرىدىغان VPN ئىشلەتسەك بولىدۇ. ھەقلىق VPN سېتىۋالسا بولىدۇ. ئەمما ھەقسىز ئاماللارمۇ بار. مەسىلەن، Opera توركۆرگۈچىنىڭ ھەقسىز VPN مۇلازىمىتى بار بولۇپ، VPN نىڭ رايونىنى ئاسىيا قىتئەسىگە توغرىلىسا بولىدۇ:

سوتسىيالى مېدىيالاردا ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار دەپ تارقالغان ۋىدىئولارنىڭ بەزىلىرى شۈبھىلىك بولۇپ، مۇھىم گۇۋاھلىق بېرىدىغان ۋە ئىسپات كۆرسىتىدىغان ئورۇنلاردا بۇنداق شۈبھىلىك ئۇچۇرلاردىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلىشىمىز كېرەك. تورا تارقالغان ۋىدىئولارنىڭ راست-يالغانلىقىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن بىز 抖音 دىن ۋىدىئو ئىزدەشنى بىلىشىمىز كېرەك. مەسىلەن، تۆۋەندە بىز ۋەتەندىكى زۇلۇم دەپ تارقالغان ۋىدىئونىڭ راست-يالغانلىقىنى ئېنىقلىنىش جەريانىغا قاراپ باقايلى:

بۇ ۋىدىئونى شەرقىي تۈركىستان داۋاسىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان مەلۇم كىشى فېسبۇكتا چىقارغان بولۇپ، ئۈستىگە «ختاي قارا جەمئىيەت گورۇھى ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئېلىپقېچىپ سېتىۋاتىدۇ!» دېگەن سۆزلەرنى يازغان. ئەمما بىز ئەسلى ۋىدىئونىڭ ئۈستى تەرىپىدىكى 抖音 ھېساب نومۇرىدىن پايدىلىنىپ بۇ ھېسابنى ئىزدەسەك، چىققان نەتىجە تۆۋەندىكىدە بولدى:

رەسمىدە كۆرسىتىلگەندەك، بۇ ۋىدىئو چىقارغان خىتاينىڭ 抖音 ھېساب ئىسمى 老强闯欧洲 ، ھېساب نومۇرى: dytfx0h72xg8 بولۇپ 224 مىڭ ئابونتى بار ئىكەن. بېرىلگەن ئۇچۇرلارغا ئاساسلانغاندا بۇ خارابىلىق خىتاي بولۇپ، ئۇكرائىناغا بارغان ۋاقىتدا چىقارغان ۋىدىئولار ئىكەن. تۆۋەندىكى ۋىدىئوسىدا ئۇ قىزنىڭ ئۇكرائىنالىق ئىكەنلىكىنى ئېنىق يېزىلغان:

دېمەك، بۇ ئۇيغۇرلارغا ئالاقىدار ۋىدىئو ئەمەس. بىز بىلىمىزكى، خىتايلارنىڭ ۋەتىنىمىزدىكى زۇلۇمى ۋىدىئودىكىدىن نەچچە ھەسسە ئېغىر. ئەمما بىز ھەقىلىق دەۋايىمىزغا خاتا ئۇچۇرلارنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتسەك ئېغىر خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولىمىز.

خىتاي بەتلىرىدىن ۋىدىئو ئىزدەش ئۈچۈن يەنە تۆۋەندىكى توربەتلەردىنمۇ پايدىلىنىشقا بولىدۇ:

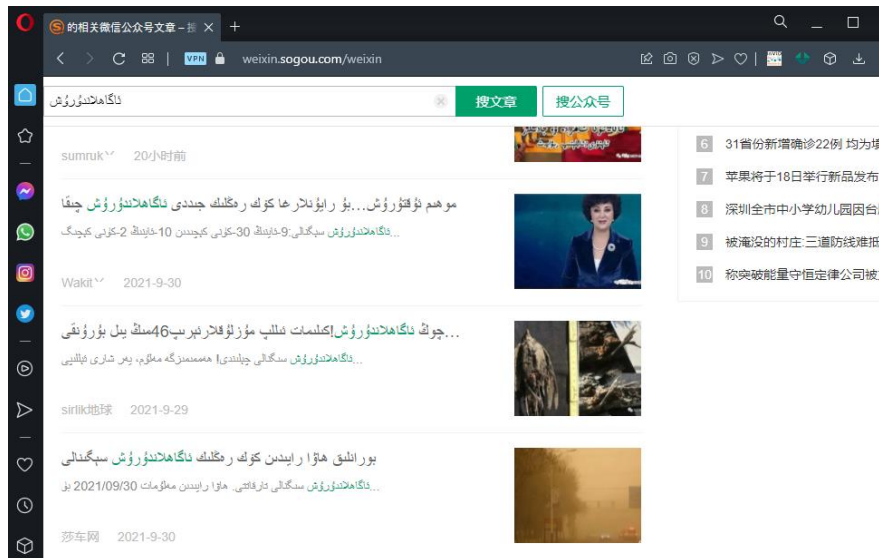
- <https://www.kuaishou.com>
- <http://video.baidu.com>
- <https://v.sogou.com>
- <https://cn.bing.com/videos/trending>

- <https://www.kuaishou.com>
- <https://search.cctv.com>
- <https://www.soku.com>
- <http://www.sowang.com/video.htm>
- <http://www.chinaso.com>
- https://www.google.com/advanced_video_search?hl=zh-CN

ئۈندىدار سالونلىرى 微信公众号 دىكى ئۇچۇرلارنى ئىزدەش

ختايدىكى يەنە بىر چوڭ ئۇچۇر ئامبىرى ئۈندىدار سالونلىرى بولۇپ، ۋەتەندىكى ھەرقايسى ئورگانلارنىڭ رەسمىي ئۈندىدار سالونلىرى بار ئىكەن. بۇنداق سالونلاردىمۇ ۋەتەننىڭ ۋەزىيىتى ھەققىدە بەزى ئىسپاتلىق ئۇچۇرلارغا ئېرىشىش ئىمكانىيىتىمىز بار. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز 搜狗微信 ئىزدەش بېتىدىن پايدىلانساق بولىدۇ. توربەت ئادرېسى:

<https://weixin.sogou.com>

بىز بىرنەچچە ئىزدەش نەتىجىسىنى سىناپ باقتۇق، بۇ بەتنىڭ ئىزدەپ بېرىدىغان مەزمۇنىنى

Google مۇ ئىزدەپ چىقىرىپ بېرەلمەيدىكەن. ئۇيغۇرچە ئىزدەش ئۈنۈمى بەكمۇ كۆڭۈلدىكىدەك بولمىسمۇ يەنىلا كۆپ ئۇچۇرلارغا ئېرىشكىلى بولىدىكەن.

ختايلارنىڭ خۇسۇسىي توربوشلىقىدىن ماتېرىيال ئىزدەش

ئەسلىدە خۇسۇسىي توربوشلۇقى مۇلازىمىتى تەمىنلەيدىغان شىركەتلەر ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ ئۇچۇرلىرىنى قوغدايدىغانلىقىنى ئېيتىسىمۇ، خىتايدەك بىر دۆلەتتە شەخسىي ئۇچۇرلارنى قوغداش ئۇقۇمى باشقىچە چۈشىنىلىدۇ. شۇڭا باشقىلارنىڭ شەخسىي توربوشلىقىغا چىقارغان ئۇچۇرلارنى خالىغاندا ئىزدەپ بېرىدىغان توربەتلەر خىتايدا خېلى كەڭرى ئۇچرايدۇ. بۇنداق شەخسىي بوشلۇقلاردىن بەزىدە ئىزدەپ تېپىش ئىنتايىن مۇھىم ھۆججەتلەر ۋە كىتاپلار ئۇچراپ قالىدۇ.

- <https://www.jiumodiary.com>
- <https://www.xiaobaipan.com>
- <https://www.pan131.com>
- <https://www.lingfengyun.com>

بۇ توربەتلەر ئىزدەپ تېپىپ بەرگەن ئۇلانمىلارنىڭ كۆپىنچىسى بەيدۇ توربوشلۇقىدا بولۇپ بۇلارنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن تىزىملىتىپ كىرىشنى ۋە QR كودىنى سىكانىرلاشنى تەلەپ قىلىدۇ. يەنى نورمالدا چۈشۈرەلمەسلىكىمىز مۇمكىن. ئەمما ھەممىسى ئەمەس، بەزى ئۇلانمىلاردىن يەنىلا نورمال چۈشۈرەلەيمىز.

پات-پات دىققەت قىلىپ تۇرۇشقا تېگىشلىك مەنبەلەر

يۇقارقى خىتاي مەنبەلىرىدىن باشقا يەنە بىز ئىنتايىن كۆپ خىتايچە ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلشىمىز مۇمكىن بولغان مەنبەلەر بار.

Telegram قاناللىرى (1)

تېلېگرام قاناللىرىدا نورمال توربەتلەردە تاپقىلى بولمايدىغان بەك كۆپ مەنبەلەر بار. بۇلاردىن بىز خىتايچە مەنبەلەرگە ئۇلاشماقچى بولساق، خىتايچە خەتلەرنى يازساق تونمايدۇ. ئەمما خىتايچە خەتلەرنىڭ ئوقۇلىشىنى پىنىنچە يېزىپ ئىزدەسەك كۆپ خىتايچە قاناللارغا ئۇلىشالايمىز. نەچچە ئونمىڭ كىشىسى بار خىتايچە قاناللار بەك كۆپ. بۇ قاناللاردىن خالىغان خىتايغا ئۇلىشىپ بىۋاسىتە ئۇچۇر ئېلىش مەقسىتىگە يېتەلەيمىز. ئەمما خىتايلارنىڭ تېلېگرامما قاناللىرى ئىنتايىن قالايمىقان ۋە ئەخلاقسىز بولۇپ، ھەممەھرىلىگەن ھۆججەتلىرىدە ۋىرۇس بولۇشى مۇمكىن. دىققەت قىلىش كېرەك.

(2) تەيۋەن ۋە خۇڭكوڭدىكى كومپارتىيە ھۆكۈمىتىگە قارشى خەۋەر قاناللىرى

خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ قانداق سىياسىي قۇۋۇلۇقلارنى قىلىدىغانلىقىنى ئەڭ چۈشىنىدىغان مىللەت يەنىلا خىتاي مىللىتىنىڭ ئۆزىدۇر. بىز ھەرقانچە قىلساقمۇ ئۇلارنىڭ پىكىر قىلىش ئۇسلۇبىنىڭ ماھىيىتىنى ئۆزلىرىدەك چۈشىنىپ كېتەلمەيمىز. شۇڭلاشقا خىتاي ھۆكۈمىتى قاتتىق باستۇرغان فالۇن گۇمپىسى مۇرتلىرى ۋە دېموكراتىيە خىتايلارنىڭ قۇرغان توربەت ۋە خەۋەر قاناللىرىغا دىققەت قىلىپ تۇرۇش بىزگە بەزى بىرىنچى قول مەلۇماتلارنى بېرەلەيدۇ. چۈنكى ئۇلار بىزدىن بۇرۇن دۇنيا جامائەتچىلىكىگە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ رەزىللىكلىكىنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن قەدەم ئېلىپ بولغان.

1) 大纪元

بۇ ھەددىدىن زىيادە ئوڭچى (far-right) خەلقئارالىق كۆپ خىل تىلدا خەۋەر تارقىتىدىغان شىركەت بولۇپ، فالۇن گۇمپىچىلىرىنىڭ تەشۋىقات قانلى دېيىشكە بولىدۇ. باش مەركىزى نيۇ يورك شەھىرىدە، Epoch Media گورۇپپىسىنىڭ تارمىقى بولۇپ، باشقا ئىسمىدا يېڭى تاڭ سۇلالىسى (New Tang Dynasty ياكى NTD) دەپمۇ ئاتىلىدۇ. 35 دۆلەتتە توربەت بار، خىتاي كومپارتىيىسىگە قارشى قۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن خىتاي ئىچىدە چەكلىنىدۇ. بۇ توربەتنىڭ خىتاي كومپارتىيىسىنىڭ جىنايەتلىرىنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن تەييارلىغان ئىسپاتلىق يازمىلىرىنىڭ ئۇسلۇبىدىن پايدىلىنالىشىمىز مۇمكىن. ئەمما خىتاي ھۆكۈمىتىگە قارشى تۇرغانلىقى سەۋەبىدىنلا بىۋاسىتە يازمىلىرىنى ئىسپات شەكىلدە ئىشلەتسەك يەڭگىللىك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. توربەت ئادرېسى:

<https://www.epochtimes.com>

RFA (2)

بۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەبلەغىنى ئىشلىتىدىغان سىياسىي ۋە شەخسىي خەۋەر مۇلازىمىتى تەشكىلاتى بولۇپ، رادىيو پروگراممىلىرى، توربەت خەۋەرلىرى ۋە سىياسىي ئوبزور ۋە دوكلاتلارنى تارقىتىدۇ. بۇ تەشكىلات ئاسىيا قىتئەسىدىكى ئاخبارات مۇھىتى ناچار، سۆز ئەركىنلىكى چەكلەنگەن دۆلەتلەرگە قارىتا دوكلات تەييارلايدۇ. كۆپ خىل تىلدا ئۇچۇر تارقىتىدۇ. ئۇيغۇرچە توربەت قانلىمۇ بار، توربەت ئادرېسى:

<https://www.rfa.org/mandarin>

بۇ توربەت ئىشلەتكەن مەنبەلەرگە بەكمۇ دىققەت قىلدۇ. توربەت ماقالىلىرى ئۈچۈن ئىشلەتكەن رەسىملەرنىڭ چوقۇم مەنبەسىنى ئېنىق ئالدى. ئۇيغۇر دەۋاسىغا ئالاقىدار بەزى رەسىملەرنىڭ مەنبەسىنى ئىزدەش ئۈچۈن مۇشۇ توربەتكە مۇراجىئەت قىلىنسا، يول قىسقىرايدۇ. مەسىلەن، ئۇيغۇر دەۋاسىغا ئالاقىدار پائالىيەتلەردە دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان تۆۋەندىكى رەسىمنىڭ ئەسلى مەنبەسىنىڭ بېيجىڭ تۈرمىسىدىكى خىتاي مەھبۇسلار ئىكەنلىكى FRA توربەتدە⁶⁶ ئېنىق ئەسكەرتكەن ئىكەن.

Forced Confessions Banned, Again

China 'reiterates' a widely ignored ban on abuses in its jails and prisons.

2012-12-28

Tweet

Share 0

Email

Comment

Share

Print

File photo of Chinese prisoners having lunch at a jail in Beijing.

EyePress News

<https://www.rfa.org/english/news/china/banned-12282012133531.html> مەنبە: ⁶⁶

ئىزدىنىش نەتىجىسىدە بۇ رەسىمنىڭ 2006- يىلى بېيجىڭ تۈرمىسىدىن يۇرتلىرى خېيلوڭجياڭ ۋە جىلىن ئۆلكىلىرىگە قايتۇرۇلۇش ئالدىدىكى مەھبۇسلار ئىكەنلىكى ئايدىڭلاشتى.⁶⁷

ئەمما بەزى ئاكتىۋىستلىرىمىز بۇ رەسىمدىكىلەرنىڭ لاگېر ياكى تۈرمىدىكى ئۇيغۇرلار ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ باشقا تىللاردا تۆت يوللىغان ئەھۋاللار يۈز بەردى.

ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك بولغان يەنە بىر مۇھىم نۇقتا شۇكى، مەيلى دېموكراتىچى بولسۇن، مەيلى فالوگۇمپىچى بولسۇن، خىتاي ھۆكۈمىتىگە قارشى چىققانلىكى ماتېرىياللارنى تەكشۈرمەستىن ئىشلىتىشتىن ساقلىنىشىمىز كېرەك. مەسىلەن، خوڭكوڭ نامايىشىنى قوللايدىغان مەلۇم ھېسابىتىن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ جىنايىتى «ئاشكارىلاپ» ئۆزلىرىنىڭ نامايىشىغا پايدىلىق ھالەت يارىتىش ئۈچۈن، بىزنىڭ مەسىلىمىزگە «ياردەم قىلىش» مەقسىتىدە يازغان تۆتى بىزنىڭ سوغۇققان بولۇشىمىزنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ:

⁶⁷ بۇ رەسىملەر ھەققىدە يېزىلغان خىتايچە يازما ئادرېسى: <http://news.sohu.com/20060706/n244129517.shtml>

بۇ رەسىم ئەسلىدە ئىجتىمائىي ئالاقە ۋاستىلىرىدە 2015- يىلى «سۈرىيەلىك بالىنىڭ ئورگانلىرى تۈركىيەدە ئادەم ئەتكەسچىلىرى تەرىپىدىن ئوغرىلاندى» دېگەن نامدا تارقالغان ۋە ئۇنىڭ يالغانلىقى، سۈرىيەدە بومباردىماندا قەتل قىلىنغان سۈرىيەلىك بالا ئىكەنلىكى ھەققىدە ماقالىلەر يېزىلغان رەسىم.⁶⁸ ئەمما بۇنى «ختاي ئورگان ئەتكەسچىلىرى زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان ئۇيغۇر بالا» دەپ دەسلەپتە (2020- يىلى 9- ئايدا) بىزگە باغلاپ ئۇچۇر چىقارغىنى خۇڭكوڭ نامايىشىنى قوللايدىغان تۆتتېر ھېسابى⁶⁹ ئىكەن. ئۇندىن كېيىن بىزنىڭ بەزى ئاكتىۋىستلىرىمىز رەسىمنى ئېنىقلىمايلا، خىلمۇ-خىل تىللاردا ئۇيغۇر دەۋاسىغا پايدىلىق دەپ ھەمبەھرىلىگەن. گەرچە ئىنكاسلار ئىجابىي بولسىمۇ بۇنداق يەڭگىلەتەكلىكتىن ئېھتىيات قىلىشىمىز كېرەك.

پايدىلىنىشقا بولىدىغان باشقا مەنبەلەر:

- <http://www.eryi.org>
- http://www.sowang.com/search/video_search.htm
- <https://blog.wanjie.info/2008/09/视频搜索引擎大全/>
- <http://www.eryi.org/searchsites/wangpan-search.html>
- <https://www.huhangfei.com/post/100-search-engines/>

⁶⁸ بۇ رەسىم ھەققىدە تەھلىل ئېلىپ بېرىلغان ماقالە گىرىك تىلىدا يېزىلغان بولۇپ، گۈگېل تەرجىمان ئىقتىدار ئارقىلىق مەزمۇنىنى بىلىشكە بولىدۇ،

ئادرېسى: <https://www.ellinikahoaxes.gr/2015/09/09/tourkia-emporio-organon>

⁶⁹ يۇقارقى رەسىمنى دەسلەپتە بىزگە باغلاپ چىقارغان تۆتتېر ئادرېسى:

<https://twitter.com/IamMsFF/status/1295794097278640129>

OSINT ھەققىدە ئاخىرقى سۆز

OSINT نۆۋەتتە دۇنيادىكى ئىستىخبارات ئورگانلىرىنىڭ ئاساسلىق ئۇچۇر توپلاش ئۇسۇلىغا ئايلاندى. ئىلگىرىكى دەۋرلەردە، ئىستىخبارات خادىملىرى باشقا ئۇسۇللارغا تايىنىپ، ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئىشەنچلىك ۋە پايدىلىق بولغان ئۇچۇرلارغا ئېرىشەتتى. لېكىن كومپيۇتېر تېخنىكىسىنىڭ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىشى، ئىنتېرنېت ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە تورىنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تېخىمۇ كەڭ ئومۇملىشىشىغا ئەگىشىپ، ئىستىخبارات ئورگانلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىستىخبارات توپلاش پائالىيەتلىرىنىڭ زور بىر قىسمىنى OSINT ساھەسىگە يۆتكىدى. بەزى ئىستىخبارات مۇتەخەسسسلەرنىڭ مۆلچەرلىشىچە 90% تىن ئارتۇق ئىستىخبارات ئۇچۇرلىرى ھازىر OSINT مەشغۇلاتىدىن پايدىلىنىپ توپلىنىدىكەن.

لېكىن OSINT پەقەت ئىستىخبارات ئورگانلىرى، تور بىخەتەرلىكى ساھەسى ۋە ھەربىي قىسىملار بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئەكسىچە ھەرقايسى ھۆكۈمەت ئىدارىلىرى، سودا-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى، ب د ت ئورگانلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، پەن-تېخنىكا ساھەسى، ئاخبارات ۋاسىتىلىرى قاتارلىق ساھەلەرنىڭ ھەممىسىدە يەككە شەخس ۋە مۇھىم ئورگانلارنىڭ قارار چىقىرىش جەريانىدا كەم بولسا بولمايدىغان خىزمەت بولۇپ قالدى. شىركەتلەر ھازىر OSINT ئارقىلىق ئىچكى قىسمىدىكى مەخپىيەتلىكنىڭ ئاشكارىلانغان ياكى ئاشكارىلانمىغانلىقىنى باھالايدۇ، رىقابەتچىلىرىنىڭ ئۇچۇرلىرىنى توپلايدۇ ۋە چەتئەل بازىرىنىڭ يۈزلىنىشىنى مۆلچەرلەيدۇ. خاككېرلار نىشانلىغان سىستېمىغا تېخىمۇ ياخشى ھۇجۇم قىلىش ياكى سوتسىيالىك ئىنتېرنېتلىق (Social Engineering) قىلىشقا بولىدىغان سانلىق مەلۇماتلارنى توپلاش ئۈچۈن يەنىلا OSINT مەشغۇلاتىغا مۇراجەت قىلىدۇ. خاككېرلارغا قارشى تۇرىدىغان تور بىخەتەرلىك خادىملىرىمۇ ئوخشاشلا OSINT خىزمىتىنى ئۆزىنىڭ ئاساسلىق خىزمىتى قىلىپ، داۋاملىق ئۆزىگە كېلىشى مۇمكىن بولغان خەتەرلەرنى ئالدىن مۆلچەرلەش ۋە ئالدىنى ئېلىشقا تىرىشدۇ. چوڭ تەشكىلاتلار ئۆزىنىڭ مۇستەقىل OSINT گورۇپپىسىنى بەرپا قىلىپ، ئوتتۇرا ۋە كىچىك ئورگانلارغا ئۆز ساھەسىدە ئۇچۇر تەمىنلەش مۇلازىمىتى بېرىدۇ ۋە بۇ ساھەنىڭ تەرەققىياتىنى ئەڭ ياخشى مۆلچەرلەپ تۇرالايدۇ. ھەتتا ئوتتۇرا شەرق رايونىدا يۈزبەرگەن «ئەرەب باھارى» دەپ ناملانغان

زەنجىرىسىمان خەلق نامايىشلىرىنى، مۇتەخەسسسلەر خېلى بۇرۇنلا ئىجتىمائىي ئالاقە سۇپىلىرىدىكى ئەرەب ئابونتلىرىنىڭ تور ئىنكاسلىرىدىن مۆلچەرلىگەن ئىكەن.

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا OSINT مەشغۇلاتى بىلەن يىغىلغان ئۇچۇرلارنىڭ ئىشلىتىلىش قىممىتى بارغانسېرى ئىلگىرى پەرەز قىلىنمىغان ساھەلەرگە كېڭىيىشكە باشلىدى. «ئۇچۇر دەۋرى» دەپ ئاتىلىۋاتقان بۇ دەۋرىمىزدە ئۇچۇق مەنبەدىن ئېلىنغان OSINT ئۇچۇرلىرى ئاساسەن ھەممە ساھە ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم مەنبە دەپ قارىلىدۇ.

ئەمما OSINT مەشغۇلاتىدىكى ئەڭ ئاساسلىق ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىنىڭ بىرى بولسا، ئېرىشكىلى بولىدىغان غايەت زور ئۇچۇرلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشىدۇر. چۈنكى مۇشۇنداق بولغاندىلا بۇ ئۇچۇرلار پايدىلانغىلى بولىدىغان ھالەتكە ئۆزگىرىدۇ. لېكىن ھازىر ھەممە ئادەمدە كومپيۇتېر ۋە تېلېفون بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەرمىنۇت مىليونلىغان ئىنسانلار ئىنتېرنېت تورىغا ئوخشاش بولمىغان سەۋىيەدىكى، ئوخشاش بولمىغان تەپىلاتتىكى ۋە ئوخشاش بولمىغان مەقسەتتىكى ئۇچۇرلارنى چىقىرىپ تۇرىدۇ. بۇ OSINT خىزمىتى ئۈچۈن ئۇچۇر مەنبەسىنى كۆپەيتىش بىلەن تەڭ يەنە توپلانغان ئۇچۇرلارنى بىر تەرەپ قىلىش خىزمىتىنى تېخىمۇ تەسلىشتۈرۈپتۇ. شۇڭا ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى ۋە بۈيۈك شىركەتلەر OSINT ئۇچۇرلىرىنى ئانالىز قىلىش ۋە بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتە داۋاملىق يېڭى تېخنىكىلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا مەبلەغ ئاجرىتىپ كېلىۋاتىدۇ. كۈنىمىزدە تەرەققىي قىلىۋاتقان سۈنئىي ئەقىل (Artificial Intelligence) تېخنىكىسى ۋە ماشىنا ئۆگىنىش (Machine Learning) تېخنىكىلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىش بىلەن يېڭى-يېڭى OSINT قوراللىرى بىلەن ئۇچرىشىشىمىز مۇمكىن.

OSINT نىڭ تەرەققىياتىغا مۇناسىۋەتلىك يەنە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نۇقتا شۇكى، نەرسىلەرنىڭ ئىنتېرنېتى (IoT) ئۇقۇمى بولۇپ، يېقىن كەلگۈسىدە ئىنتېرنېت تورىغا ئۇچۇر تەمىنلەيدىغان يالغۇز كومپيۇتېر ۋە تېلېفونلاردىن باشقا يەنە مىليونلىغان ئۈسكۈنىلەر كەڭرى ئومۇملىشىشى مۇمكىن. بۇلار بىلەن OSINT ئۇچۇرلىرىنىڭ ھەجىمى تېخىمۇ چوڭ ۋە مۇرەككەپلىشىشى مۇمكىن. بۇنداق بولغاندا بىز تېخىمۇ مۇرەككەپ ئانالىز ئۇسۇللىرىغا مۇھتاج بولىمىز.

ئۇندىن باشقا يەنە OSINT خىزمىتىنى تەسلىشتۈرۈپتۇدىغان ئەڭ چوڭ مەسىلە، توردىكى «ساختا خەۋەر» لەرنىڭ ئىنتايىن كۆپ بولۇشى. بۇ خىل ساختا خەۋەرلەرنىڭ بەزىلىرىنى يەككە

كىشىلەر مەسئۇلىيەتسىزلىكىدىن، چاقچاق قىلىپ ياكى دۈشمەن كۆرىدىغانلاردىن ئاچچىقنى چىقىرىش ئۈچۈن دېگەندەك سەۋەپلەردىن چىقارسا، بەزىلىرىنى خەلق پىسخولوگىيىسىنى مەلۇم يۆنىلىشكە يېتەكلەش ئۈچۈن ئىستىخبارات ئورگانلىرى مەخسۇس پىلانلىق نەشر قىلىدۇ. Facebook ۋە Twitter بۇ خىل يالغان خەۋەر بومباردىمانغا قارشى ھەقىقىي رىقابەتكە دۇچ كەلمەكتە.

شۇڭلاشقا OSINT خىزمىتىمىزدە توردىن ئالغان ئۇچۇرلارنىڭ ئىشەنچلىك ياكى ساختا ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش جەھەتتە پىرىنسىپچان مېتودىمىز بولۇشى كېرەك.

بۇ يازمىلاردا بىز OSINT خىزمىتىنىڭ كونكرىت قانداق باسقۇچلاردا ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق سۆزلەپ ئۆتىمىدۇق. چۈنكى OSINT مەشغۇلاتى بىزنىڭ يەتمەكچى بولغان كونكرىت نىشانىمىزغا قارىتا پەرقلىق باسقۇچلاردا ئېلىپ بېرىلىشى مۇمكىن. ئەمما ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا OSINT ئۇچۇر توپلاشنىڭ پائالىيىتىنىڭ تۆۋەندىكى 5 باسقۇچىنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە بولىدۇ:

1. مەنبەنى ئېنىقلاش (Identify the sources): OSINT ئۈچۈن يىغىۋاتقان سانلىق مەلۇماتلارنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى بىكىتىشىمىز كېرەك. مەسىلەن، ئىنتېرنېت توربەتلىرى، گېزىت، ژۇرنال، سانلىق مەلۇمات ئامبىرى قاتارلىقلاردىن قايسىسىدىن ۋە قانداق ئورگان ياكى شەخسنىڭ بەرگەن ئۇچۇرىدىن كەلگەنلىكىنى چوقۇم ئېنىقلاش كېرەك. «نامەلۇم مەنبە ئېيتىلىشىچە...» دېيىش بىلەن ھېچقانداق پىكىرنى ئىسپاتلاپ چىقىرىشقا بولمايدۇ. نېمىلا ئۇچۇرنى توپلايدىكەنمىز ئۇنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنىمۇ تەڭ خاتىرىلەشنى ئۈنۈتماسلىقىمىز كېرەك.

2. سانلىق مەلۇماتلارنى يىغىش (Harvest the data): ئوخشىمىغان قورال ۋە تېخنىكىلارنى ئىشلىتىپ نىشانلىغان مەنبەدىن بىزگە كېرەكلىك مەلۇمات ئېلىشقا باشلايمىز. بۇ سانلىق مەلۇماتلارنى توپلاش ئۈچۈن پاسسىپ تېخنىكىلار⁷⁰ نى ئىشلىتىشىمىز كېرەك.

3. سانلىق مەلۇماتلارنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە دەلىللەش (Process and verify the data): سانلىق مەلۇماتلارنى يىغقان ئىكەنمىز ئۇنى بىزگە پايدىلىق ھالغا ئەكىلىش ئۈچۈن چوقۇم بىر تەرەپ

⁷⁰ بۇ يەردىكى پاسسىپ ئۇچۇر ئېلىش ئېنگىلىزچە Passive information gathering دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ، نىشان قىلغان مەنبەدىن ئۇچۇر يىغقاندا ھوجۇم خاراكتېرىدە بولمىغان، ئۇچۇر مەنبەسى تەرەپنىڭ دىققىتىنى تارتمايدىغان ئۇسۇللاردا ئۇچۇر يىغىشنى كۆرسىتىدۇ.

قىلىشىمىز كېرەك. ئاندىن ئەڭ يېڭى مەلۇماتلار بىلەن ۋاقتى ئۆتكەن سانلىق مەلۇماتلارنى پەرقلەندۈرۈپ، مۇناسىۋەتسىز ئۇچۇرلارنى كېيىنكى قەدەمدىكى ئانالىز قىلىشتىن شاللىۋېتىش كېرەك.

4. سانلىق مەلۇماتنى ئانالىز قىلىش (Analyze the data): ئالدىنقى باسقۇچلاردا يىغقان ئۇچۇرلارنى تۈرگە ئايرىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنى تەھلىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىشنى تېپىپ چىقىشقا تىرىشىمىز. يەكۈن چىقارماقچى بولغان تېما ھەققىدە بۇ ئۇچۇرلارنىڭ نېمە قىممىتى بارلىقى ۋە ئەگەر ئۇچۇرلار ئىسپاتقا يارسا ئىسپاتلاش يولى ھەققىدە ئانالىز قىلىنىدۇ.

5. نەتىجىنى يەتكۈزۈش (Deliver the results): يىغقان ئۇچۇرلىرىمىزدىن ئېرىشكەن يېڭى بايقاشلىرىمىزنى ياكى يەكۈنىمىزنى دوكلات ھالىتىدە ئىلمىي ئۇسلۇپ بىلەن يېزىپ، مۇناسىۋەتلىك تەرەپكە سۈنۈشىمىز ياكى ئىلان قىلىشىمىز كېرەك. بۇ باسقۇچ ناھايىتى مۇھىم بولۇپ، ئادەتتە نۇرغۇن OSINT توپلىغۇچىلار سەل قارايدۇ. ئاچقۇچلۇق بايقاشلىرىمىزنى ئوبىكتىپ ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇشىڭىز كېرەككى، پەرقلق ساھەدىكى ھەر بىر ئوقۇغۇچى ئۈچۈن ئاسان چۈشىنىدىغان ۋە قايىل بولىدىغان شەكىلدە ئوتتۇرىغا قويۇلىشى كېرەك. بىز يازغان OSINT دوكلاتىمىزنى ئۇيغۇرچە يېزىش مۇمكىن بولسا ئۇيغۇرچە بولمىسا ئېنگىلىزچە يېزىشقا ۋە مۇھىم تەتقىقاتچىلارغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك.

شۇنداق قىلىپ OSINT ھەققىدە دەسلەپكى چۈشەنچە بېرىشنى مەقسەت قىلىپ تەييارلىغان ماتېرىياللىرىمىز مۇشۇ يەردە تاماملاندى. بۇ قىسقىچە ماتېرىيال ئىنسانىيەت تارىخىدىن باشلاپ خىلمۇ-خىل ناملاردا ئاتىلىپ قوللىنىپ كېلىۋاتقان ھەمدە ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىۋاتقان بۇنداق بىر كەڭرى ساھەنى تولۇق چۈشەندۈرەلەشى ھەرگىزمۇ مۇمكىن ئەمەس. بۇ ساھەدە خەلقىمىزگە ئەمەلىي ياردەم قىلماقچى بولغان قېرىنداشلىرىمىزگە ئالاھىدە تەۋسىيە قىلىدىغىنىمىز شۇكى، ھەممىمىز داۋاملىق ئۆگىنىشىمىز ۋە ئۈزلۈكسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز لازىم.

مىللىتىمىز تارىخىدىن بۇيانقى ئەڭ ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۋاتىدۇ. بۈگۈنكىدەك شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ھايات-ماماتلىق پەيتىدە، قانداق ياردەم قىلىشنى بىلەلمەي ئىككىلىنىپ قالغان قېرىنداشلىرىمىزغا كىچىككىنە بولسىمۇ يول كۆرسىتەلگەن بولسا

مەقسىدىمىزگە يەتكەن بولىمىز.